

TMMOB
Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
Küreselleşmenin ekonomik, teknolojik, sosyal ve siyasal,
kültürel boyutları
Mayıs 1998 - Ankara

Önsöz

Küreselleşme, gelişmiş ülkelerin, yetmişli yılların ikinci yarısından itibaren, sermaye, mal ve hizmet alanında dünya ölçeğinde bir tek pazar projesi iken, sürekli olarak gelişmekte olan ülkelerin sorunlarına çözüm gibi sunulmaktadır. Teknolojik gelişmelerin, özellikle iletişim teknolojisindeki gelişmelerin, yabancı sermaye yatırımlarının ucuz işgücü cenneti durumundaki gelişmekte olan ülkelere etkileri artık güncel olarak ve sıradan yurttaşların bile duyumsayabileceği bir somutluğa ulaşmıştır. Ancak bu etkilenmenin boyutlarının, kısa ve uzun vadede yaratacağı sorunların önemi, derinliği ve niteliği hakkında, derya içre olup deryayı bilmeyen mahilerin durumundan kurtulmak için, bilgilenmek, tartışmak gereksinimi içindeyiz. Yeni dünya düzeninin toplumsal üretimimizi, yaşantımızı, kültürümüzü ve sosyal dokumuzu dönüştürme süreçlerine ışık tutarken, TMMOB ortamında geleceği daha doğru kavramamız olanağı doğacaktır. Bu olanağın yaratacağı altyapının üzerine kurulacak gelecek dönem tartışmaları ve çalışma programları daha verimli, daha etkili olacaktır.

Bu bilgilenme çabaları, kuşkusuz, ulusal ölçekte, ulusal projelerin ve sosyal dayanışmaların sağlanmasına da yardımcı olacaktır. Kapitalizmin emekçi kesimlere yönelik yeni sömürü politikaları, kendi karşıtını yaratacaktır. Ancak, küreselleşme, gelişmekte olan ülke olarak tanımlanan sömürülen ülke halklarının da, benzer süreçleri yaşadıkları için, dayanışmasına zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle kendi koşullarımızda inşa etmeye başladığımız altyapı, uluslararası dayanışmanın da temelini oluşturacaktır. Bu temel, sermayenin serbest dolaşımına ve emek sömürüsüne karşı emekçilerin uluslararası dayanışmasıdır. TMMOB bir yandan, bilimsel, teknik gelişmelerin izleyicisi olacak, bir yandan da gelişmişlerin hegemonyalarına karşı eşitlikçi ve adil ortamların yaratılmasına katkı verecektir. Bu da, TMMOB'nin geleneği ve tavrının gereğidir.

Yav
uz
ÖN
EN
TM

MOB
Başkanı

Sunuş

Küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeni kavramları ile tanışıklığımız 1980'lerin sonlarında saldırgan ve yayılcı sermaye hareketleri ile başladı. Oysa, büyük sermaye teorisyenlerince 2. Dünya Savaşı enkazları ardından sistemin tüm kuramları ince ince oluşturulmaktaydı. 1970'lere gelindiğinde gelişmiş ülkelerde, yatırım alanlarında baş gösteren daralma buna karşın elde bulunan çok yüksek miktarlardaki para, yeni mali sermaye hareketleri sürecini

başlattı.

Bu çok büyük boyuttaki sermaye hareketleri Yeni Dünya Düzeni'nin kurulması için yaratılan ortamın öncüleri olarak yakıp yıkmaktan hiç çekinmedi. Serbest piyasa koşullarının önündeki engeller de uluslararası anlaşmalarla yok edildi ve edilmekte. Uluslararası aracı kuruluşlarca dikte ettirilen "Yapısal Uyum Programlarının gelişmekte olan ülkelerde yansımaları yaşam standartlarında sürekli gerileme, yeni dünya düzeninin gelişmiş ülkelerdeki sonucu ise devamlı artan işsizlik oldu. Büyük sermaye destekli, serbest piyasa merkezli, liberal ve bireyci bir ideoloji sermayenin bu görüşü haklı çıkarmak için kullandığı araç ve aktörlerle de baskı oluşturmaya başladı.

Bugün gelinen noktada, mali sermaye teknolojik savaş için gerekli ortamları büyük ölçüde oluşturdu. Dayatılan görüşe göre, teknoloji insan emeğine gereksinim duymadan büyük refah sağlayacaktı, tarih artık bitmişti ve gelecek yoktu. Bu nedenle, emek örgütlenmelerine de ihtiyaç yoktu. Oysa teknoloji "felsefeci taşları" gibi, her şeyi altına çeviren mucizeler yaratamaz. O sadece kullanım amacına hizmet eden çok önemli bir araçtır. Tekno bilimin yaşam üzerindeki etkisi sürekli artmaktadır. Ancak teknik bilgi üretiminin büyük ölçüde özel ellerde toplanmış olduğu ve dolayısıyla onlara hizmet edeceği, evrensel bilgi üretiminin giderek daha büyük bölümüne büyük sermayelerce emekçiler aleyhine el konulduğu ve "enformasyon"un sihirli kılıfı altında toplumsal alanların hızla metalaştığı artık algılanmalıdır. Tabii bunların sonuçları da! Küreselleşme ile sınırların olmadığı bir dünya yaratılacağına inandırılıyor, ancak emek örgütlenmeleri ulusal hatta şirket sınırlarına hapsediliyor. Kapitalizm ile yaşıt sınıf mücadelelerinin işlevselliği ve istikrar sağlayan özellikleri, küreselleşmenin yaptırımcı aktörleri tarafından adım adım yok ediliyor. Birey olarak, toplumsal ve evrensel aidiyetimize yabancılaştırılıyor, ancak bunun hızlı gelişimin doğal sonucu olduğuna inandırılmaya zorlanıyoruz. Bu "hızlı gelişimin!" sonuçlarını görmemiz engelleniyor. Tamamen dışımızda gelişen dönüşümleri kaderciler bir yaklaşımla izlememiz bekleniyor. Belirsizlik, parçalara ayrılmış toplumda korku ve yılgınlığı artırıyor. Yarına ait planlarımızın olmaması isteniyor.

Daha da kötüsü çocuklarımız ve gelecek nesiller için kaygı duyuyoruz. Tüm bu gelişmelerin aslında, sermayenin, büyük kriz dalgalarından edindiği tecrübelerle hazırladığı çok ayrıntılı ve sabırlı bir senaryonun gerçek hayata uyarlanması sonuçları olduğunu kavramak artık çok önemli. Ve belki de giderek daraltılmaya çalışılan hareket alanlarımızda mücadele sistematiğini oluşturmak için, küreselleşme mimarlarının kurgu araçlarını tersine kullanmalıyız. Öngörü ve belirsizlik yönetimi, halen kırılabilir olan küreselleşmenin teorisyenlerince başarıyla uygulanmaktadır. Kurgulanan düzenin oluşturulmasında, tüm unsurların sonraki adımlardaki etkilerinin değerlendirilmesi için gereklidir öngörü.

Toplum ve örgütsel ilişkilerinden koparılan, geleceğini bilemeyen bireylerin potansiyeli eritilmesi, yok edilmesi ya da yeniden şekillendirilmesinin aracıdır belirsizlik yönetimi. Çok kapsamlı ve karmaşık küreselleşme aşamalarının insanlığın geleceğine etkilerini görmeli, belirsizliğin bizleri yönetmesine karşı durmalı, evrensel emek örgütlenmelerini pekiştirmeliyiz. İşte bu nedenle, TMMOB Uluslararası İlişkiler Komitesi tarafından düzenlenen "Akşam Söyleşileri" programı ile, küreselleşmenin ana bileşenlerinin; hedefler, günümüzdeki sonuçlar ve gelecekteki olası etkileri kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Programda, sürecin gelişimi ve etkileri ile paralel bir sırayla mozaiklerin bir araya getirilmesine gayret edilmiştir. Şubat-

Nisan 98 tarihleri arasında düzenlenen "Akşam Söyleşileri"nin etaplarında;

Küreselleşmenin

Ekonomik boyutu

Sayın Sungur SAVRAN

Teknolojik boyutu

Sayın Metin DURGUT

Sosyal ve politik etkileri

Sayın Murat AKINCILAR

Kültürel amaç ve sonuçları

Sayın Aydın ÇUBUKÇU

tarafından ayrı söyleşilerde aktarılmıştır.

Kitapta yer alan aktarım ve tartışmaların, küreselleşme sürecinin mevcut ve geleceğe yönelik etkileriyle daha iyi algılanmasına ve çözümler

geliştirilmesine katkısı olacağı umuduyla, sunuculara, katılımcılara, yayına

dönüştürülmesinde kayıt, çözüm, dizgi ve baskı aşamalarında- katkı koyan

tüm emekçilere teşekkürlerimizi sunuyoruz.

TMMOB Uluslararası İlişkiler

Komitesi

I

Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu

Sungur Savran

Düzenleme Kurulu tarafından, değişik etapları içeren çok kapsamlı bir program yapılmış. Bunların bir bölümü konusunda, tabii, benim bilgim son derece sınırlı. Bir kısmı küreselleşmenin doğrudan doğruya teknolojik ve diğer yönleriyle ilgili. Ben, ancak, bir iktisatçı olarak, bilebildiğim kadar o konuları biliyorum. Benim, size, bugün yapmak istediğim küreselleşmenin ekonomik boyutuna ilişkin çok genel bir bakış, şu sorulara cevap arayacağız: hangi gelişmeler, hangi tarihsel gelişmeler bugün "küreselleşme" olarak anılan süreçlerin ortaya çıkmasına yol açtı? Bu küreselleşme denilen süreç ne ölçüde başka gelişmelerle ilişkilidir? Dünya çapında hangi bütünün içine yerleşiyor ve geleceği, nasıl bir gelecek olabilir? Tabii, elbette, bu bağlamda, Türkiye'nin, bu gelişmelerin içinde nasıl bir yeri var? Türkiye, ne zaman, hangi evrelerden geçerek böyle bir sürecin parçası haline gelmeye başladı? Biraz bu genellik içinde, ekonomik, finansal ve bir ölçüde de sınıfsal, sosyal boyutlarıyla sorunu ele almak istiyorum. Her gün, aslında, küreselleşmeden, yeni liberalizmden söz ediyoruz, basında her dakika görüyoruz; övenler var, karşı çıkanlar var; ama, büyük bir dalga halinde hayatımızı kavramış durumda. Aslında, çok ciddi bir gelişmeden söz ediyoruz. Öyle şeyler oluyor ki: mesela, hepimiz biliyoruz, geçen senenin sonuna doğru, 1997'nin sonuna doğru, ta Uzak Asya'da, Doğu Asya'da bir finansal kriz oldu, şimdi Türkiye'nin tekstilcileri, perişan bir halde "eyvah kriz geliyor, ne yapacağız" diye... Mesela, Türkiye'nin 1998 yılının ocak ayının ihracat rakamları, geçen senenin ocak ayma göre çok ciddi bir gerileme gösteriyor ve Türkiye sanayicileri, çok ciddi bir kriz korkusu içerisinde. Şimdi, bundan yirmi otuz yıl önce, bu kadar hızlı bir şekilde, Uzak Doğu'da, Doğu Asya'da, Güneydoğu Asya'daki bir krizin, Türkiye'ye, neredeyse hiç zaman geçmeden, göz açıp kapayıncaya kadar yansımaları beklemek o kadar kolay değildi.

Elbette, benim bu konuşmam sırasında vurgulayacağım gibi, tamamıyla yeni bir süreçten bahsetmiyoruz -birazdan bazı örneklerine değineceğiz- dünyanın ekonomik bütünleşmesi yepyeni bir süreç değil; ama, bugün ortaya çıkan bütünleşme, geçmiştekinden çok daha derin bir bütünleşme. Aslında, yine günlük yaşamımızda, başka şeyler oluyor; bunlarda, bu küreselleşme diye anılan uluslararası bütünleşme sürecinin içinde yer aldığı ortama tam olarak

uyan şeyler, başka boyutları; basit bir örneği özelleştirme. Sürekli, bütün ülkelerde; eski Sovyetler Birliğinden Şili'ye, İngiltere'den Türkiye'ye, kamu sektörü, mal ve hizmet üreten işletmeler, bizde kamu iktisadi teşebbüsleri olarak anılan, KİT'ler olarak anılan türden işletmeler, yaygın bir özelleştirmeye tabi kalıyor. Dünya çapında yüz milyarlarca dolarlık değerde kamu işletmesi, son on beş yirmi yıl içinde özelleştirilmiş durumda. Kimi ülkede süreç çok hızlı gidiyor, kimi ülkede yavaş gidiyor; ama, bütün ülkelerde bu eğilim görülebiliyor. Tabii, özelleştirme sadece işletmelerde görülmüyor; aynı zamanda, hepinizin bildiği gibi, yine günlük hayatımızda somut olarak yaşadığımız gibi, Türkiye'de de yaşadığımız gibi, sosyal hizmetler de özelleştiriliyor; eğitim hizmeti özelleştiriliyor, sağlık özelleştiriliyor; bir yandan, özel hastaneler, okullar, her düzeyde; yani, kreş düzeyinden üniversiteye kadar özel okullar pıtrak gibi çoğalıyor, bir yandan kamu sektörü, hastaneler ve okullar, hizmetlerini satmaya başlıyorlar; yani, özelleşmiyor; ama, özelleşme bile, hizmet üretimi mal, meta haline getiriliyor ve sunuluyor. Uç örnekler vermek mümkün. Dünyada her şeyin piyasası kuruluyor. Örneğin -herhalde duymuşsunuzdur- Türkiye'den, İsrail'e, tabii ki illegal biçimde organ ticareti, organ ihracatı yapılıyor. Türkiye'de organ nakli için organ bulunmazken, birçok organ İsrail'e gönderiliyor. Dünya çapında, Romanya'sından Afrika'sına kadar, Latin Amerika'sına, mesela Salvador'dan, Panama'dan bebek ihracatı oluyor; dünyada bebek pazarı var. İnsanlar, az gelişmiş ülkelerden sürekli olarak bebek satın alıyorlar ve öbürleri de satıyorlar. Bu, aslında, çok ilkel şeylerin gelişmiş hali. Eskiden, Anadolu'da insanlar çocuklarına bakamazlardı -o zaman "besleme" denilirdi- büyük şehirlere, ailelerin yanına gönderirlerdi. Burada da, dünya çapında bir bebek pazarı oluşuyor. Bir bakıma, işte, küreselleşme; ama, aynı zamanda piyasa; her şey metalaşıyor, her şey satılık. Tabii, bunun ötesine geçerse, iki olgu; bir tanesi çocuk emeğinin muazzam yayılmış olması. Son dönemde görüyorsunuz, özellikle Hindistan'dan kaynaklanan büyük bir protesto var; dünya çapında yüz milyonlarca çocuk çalışıyor; çalışmaya başlama yaşı 6'ya inmiş durumda. Bir başka şey, tabii, Güneydoğu Asya'da, özellikle hani o büyük mucize bölgelerinde, çocuk bedeni, çocuk bedeninin satışı, kadın fahişeliğinin yayılışıyla beraber çocuk fahişeliğinin dünya çapında yayılışı. Kısacası, dünya bir yandan bütünleşiyor -galiba, bugün söyleyeceğim şeyin özeti bu aslında- ama, bir yandan her şey piyasanın alanına giriyor, her şey satılık hale geliyor. Bu ikisi arasında, şimdiden söyleyeyim, çok organik bir bağıntı var. Küreselleşme denilen süreç, sadece ve sadece dünyanın bütünleşmesi değildir, dünyanın bir piyasa ekonomisi çerçevesinde bütünleştirilmesidir; yani, aktif olarak dünyanın bir biçim altında bütünleştirilmesidir ve bunun belirli özneleri vardır. Belirli özneler derken, Pentagon'da oturanlardan, CIA'den bahsetmiyorum; birazdan daha geniş, sınıfsal bir öznenen bahsettiğimi açıkça ortaya koyacağım. Biz, Türkiye'de bunları yaşıyoruz, dünyada da aynı şey yaşanıyor; dolayısıyla, yaşanan şeyin kökünü dünya çapında aramamız gerekiyor; çünkü, kapitalizm, bir dünya sistemi haline çoktan gelmiştir ve Türkiye de, artık, ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir kapitalizmin. Bu bütünsellik içerisinde bakmak gerektiğini vurgulamak istiyorum. Öncelikle, yeni dünya düzeni ve küreselleşme diye özetlersek içinde yaşadığımız dönemin eğilimlerini, bu düzen meselesi, biliyorsunuz, 1991 'de -şimdi ikincisini yaşayacağız yakında- daha doğrusu 1990'nın sonunda Körfez'de ilk Amerikan saldırısı olduğu zaman, Körfez savaşı olduğu zaman, o zamanki Amerikan Başkanı George Bush kullanmıştı

Yeni Dünya Düzeni lafını; onun anlamına birazdan geleceğiz. Bu döneme bu ad veriliyor. Aslında, biz baktığımız zaman, belki de bir düzen değil, düzensizlik görüyoruz; ama -ideolojik bir ad- bir amacı, bir hedefi gösterdiği ölçüde bu deyim kullanıyoruz. Bunun yanı sıra küreselleşme teriminin de belirli sorunları var; ama, biz, içinde yaşadığımız evreyi, şimdilik, bu iki isim üzerinden analım.

Ben, şöyle bir şeyle başlamak istiyorum: 20. yüzyılın tarihsel gelişmesi içinde kapitalizm farklı evrelerden geçmiştir. Bir kere, o dönemlerle, diğer dönemlerle karşılaştığımız zaman, bugün yaşadığımız dönem nasıl bir evredir; biraz ona değinmek istiyorum. Böyle bir dönemleştirme yaparsak, daha yalın olarak görmek mümkün. Tabii, eskiye ilişkin çok az şey söyleyeceğim, çok özet olarak bir şeyler söyleyeceğim. Şimdi, birinci dönemi, biz, 20. yüzyılın başından, aslında 19. yüzyılın son çeyreğinden başlatabiliriz. Sanıyorum Birinci Dünya Savaşına kadar süren bir dönemdir ve buna klasik emperyalizm dönemi demek mümkündür; çünkü, bu dönem, gelişmiş kapitalist ülkelerin; yani, esas olarak Batı Avrupa'nın ve Amerika'nın, biraz daha sonra da Japonya'nın bütün dünya çapında sömürge imparatorlukları kurdukları dönemdir. Bunun da arkasında, aslında, sermayenin, 19. yüzyıl boyunca gelişmiş olan sanayi sermayesinin banka sermayesiyle iç içe geçerek finans kapital adı verilen bir sermaye türüne dönüşerek -bizim bildiğimiz holdingleri düşünün; nasıl hepsinin bankası da var, sanayi şirketi de var, dış ticaret şirketi de var vesaire; buna genel olarak "finans kapital" diyelim- bu tür şirketlerin gelişmiş ülkelerde kocaman, büyük, dev şirketler haline gelmesinden kaynaklanıyor. Artık, tarihte ilk defa, dünyanın çeşitli yörelerinde operasyon yapmaya başlıyor, sermaye birikimini bütün dünyaya yayıyorlar. Tabii, daha başlangıcı. Bugünden baktığınız zaman, çok ilkel bir anı o; ama, eğilim, ilk defa o dönemde başlamış; yani, bir Siemens Şirketi, artık sadece Almanya'da değil, ihracat bakımından da, yatırım bakımından da, finansman bakımından da, dünyanın çok çeşitli yerlerinde faaliyet göstermeye başlıyor. Dolayısıyla, o dönem, bu tür tekellerin yükseldiği ve dünyanın sömürgeleştirildiği bir dönem. Birkaç tane sömürge olmayan ülke kalıyor; ama, Osmanlı İmparatorluğunu hepiniz biliyorsunuz, o sömürge olmayanlar da, yarı sömürge gibi bir şey olmuş. Bu, tabii, aynı zamanda, beraberinde, emperyalist ülkeler arasında bir rekabeti getiriyor ve hepinizin bildiği gibi, sonunda Birinci Dünya Savaşı patlak veriyor; ama, Birinci Dünya Savaşının sonunda 20. yüzyıla damgasını vuran -bu, benim ana temalarımın birisi olacak- bir tarihsel olayla karşılaşıyoruz; 1917 yılında Rusya'da patlak veren Ekim Devrimi. Bu, 20. yüzyılın bütününde kapitalizmin gelişmesinin kendisini etkileyecek bir olaydır; yani, Ekim Devrimi'ni, Rusya'ya veya Sovyetler Birliğine özgü bir olay olarak görmemek, dünya tarihsel bir olay olarak görmek gerekir.

İkinci dönem savaş sonrasında ortaya çıkan durum da, doğan büyük ekonomik kriz ve faşizmle nitelenebilir. Bunu 1917'den alalım ya da 1914'ten alalım, 1945'e kadar; tabii, yani, yıllar yaklaşık olarak veriliyor. Şimdi, bunun özelliği de -bu da çok önemli; çünkü, büyük depresyon kapitalizmin tarihinde gördüğü en büyük ekonomik kriz; yüzde 30'lara, 40'lara varan işsizlik, tam bir sefalet; insanlar sokaklarda kalıyorlar, borsa çöktüğü için intihar ediyorlar -bu hikayeleri çoğumuz görmüşüzdür, duymuşuzdur- ve dolayısıyla, kapitalizmde, muazzam bir travma, bir şok yaratıyor. Unutmayın, aynı anda -Ekim Devrimi'nin etkisini, birazdan, dolayısıyla, bu bağlamda da göreceğiz- tarihin ilk sosyalizm deneyiminde yılda yüzde 12'lere varan bir büyüme sanayileşme

yaşanıyor ve işsizlik ortadan kalkıyor. Bir tarihsel gelişme: bir yanda yüzde 30'lara varan bir işsizlik, öbür yanda yoksul bir ülkede çok hızlı bir büyüme ve sanayileşme ve işsizlik yok ve başka şeyler, değişiyor; dolayısıyla, bu ikisinin yan yana gelmesi, kapitalizmin yönetici sınıfında muazzam bir travma yaratıyor ve kapitalizm, o dönemde, çok çeşitli ülkelerde, ciddi bir sarsıntı yaşıyor. İşçi hareketleri, Amerika'da, Fransa'da, İspanya'da, faşizm öncesi Almanya'da çok ciddi yükseliyor. Örneğin, Almanya'da komünistler iktidarın eşiğine geliyor, İspanya'da büyük bir devrim oluyor ve kapitalizm, az kaldı orada da devriliyor. Dolayısıyla, müthiş travma yaratıcı bir dönem. Bu travmanın içinden faşizm çıkıyor ve 1941 yılına geldiğimizde, İngiltere, Türkiye ve Finlandiya hariç, bütün Avrupa faşist; bütün Avrupa faşizmin çizmesi altında. Biliyorsunuz, 1941, aynı zamanda, faşizmin, Nazizmin Sovyet Birliği'ni işgal etmeye başladığı yıldır, dönüş yılı 1943'tür; Stalingrad Savaşı, İtalya'da Mussolini'nin yenilmesi ve ondan sonra faşizmin yenilgisi. Esas olarak da, hepimizin bildiği gibi, faşizmin yenilgisinde iki faktör etkili olmuştur; birisi Sovyetler Birliği'nin direnişi, öteki de Avrupa'da esas olarak işçi sınıfının başını çektiği direniş hareketleri: İtalya, Fransa, Yugoslavya, Yunanistan, Arnavutluk ve daha düşük ölçekte başka ülkeler. İkinci cephe, mesela Amerikalıların ikinci cephesi, ta 1944'lere, 1945'lere kadar açılmamıştır; öyle bir oyun oynamışlardır. İşte bu gelişmedir ki, bize, bizim esas üzerinde konuşacağımız iki dönemi getiriyor. Önce bu iki dönemin sözünü edelim, sonra ayrıntısına girelim. Bu travmadır ki, bu iki savaş arasındaki dönemin bıraktığı izlerdir ki, daha sonraki döneme damgasını vuruyor. Soğuk savaş dönemi, aynı zamanda, sosyal devletin de bir tarihsel yenilik olarak ortaya çıktığı dönem. Ben, tırnak içinde kullanıyorum; kavram biraz tartışmalıdır; ama, mühim değil, ona girmeyeceğim; isterseniz, tartışırken gireriz. Kabaca İkinci Dünya savaşının bitiminden sonra, otuz yıl boyunca süren bir dönem 1970'li yılların ortasında sona eriyor. Günümüzde yaşanan dönemin özelliklerine hiç girmeden şunu söyleyelim -çünkü, bu dönemi anlatacağım; bu içinde yaşadığımız dönemi ancak öyle anlayabiliriz- yeni dünya düzeninin ve küreselleşmenin yerleşmesi dönemini yaşıyoruz; yani, 1970'lerin ortasından günümüze kadar devam ediyoruz. Bir soru işareti; çünkü, tarihin geleceği her zaman mücadelelere bağlıdır, hiçbir zaman önceden belirlenmiş olamaz; ama, günümüze kadar devam eden bir dönem olarak düşünebiliriz. Böyle görmenin faydası; birincisi, klasik emperyalizm dönemiyle birlikte, aslında, gelişmiş kapitalist ülkelerin büyük tekellerinin bütün dünyayı sermaye birikimi alanı haline getirmiş olduğunu görüyoruz ve bu özellik hala değişmiş değil; birazdan vurgulayacağımız gibi, çok daha derinleşmiş bir şekilde var. Birinci dönemin günümüze bıraktığı bu ve emperyalistler arası rekabettir; yani, hala devam eden çok önemli iki olgu olarak. İkinci dönemden kalan, büyük depresyonun kapitalist sınıfta yarattığı o büyük şaşkınlık -tabii, kapitalist sınıf derken sadece sermayedarları kastetmiyorum elbette; onların aydınlarını, sözcülerini, politikacılarını vesaire kastediyorum- ve bunun Ekim Devrimi'yle karşılıklı etkileşimidir, Sovyet ülkesinde olmakta olanlarla karşılıklı etkileşimi. Üçüncü dönem ise, bizim için son derece önemli; çünkü, bu dönem; yani, soğuk savaş dönemi, içinden çıktığımız dönemdir; onu anlamadıkça, içinde yaşadığımız dönemi anlayamayız. Onun için, şimdi, ben, oraya geçiyorum. Oraya girmeden önce, şundan söz etmek gerekiyor: İkinci Dünya Savaşı sonrası, tabii ki, hepimizin bildiği gibi, dünya çapında, politik bakımdan iki blokun karşılıklı ilişkileriyle belirleniyor. Soğuk Savaş kavramı buradan geliyor; ama, bunun çok büyük bir önemi olduğunu, zaten, birazdan vurgulayacağız.

O tarafta; yani, sosyalist denilen ülkeler blokunda, şimdi büyük bir kriz içinde olan sosyalizm deneyimlerinin o döneminde, 1930'lu yıllardan sonra, Doğu Avrupa'dan Doğu Asya'ya kadar hala devam eden bir hızlı yayılma var -onu hepimiz biliyoruz- kitlelerin yaşam standartları yükseliyor vesaire; yani, orada da bir hızlı büyüme var; ama, bizim incelediğimiz alanda da aynı şeyi görüyoruz. Sermaye birikimi son derece canlı, çoğu ülkede büyüme hızlı; bu, bizim gibi ülkelerin bir bölümünde de geçerli ve hatta, bizim gibi ülkelerde de - o dönemde çok tartışma yapıldı bu konuda; ama- bir ölçüde bir sanayileşme yaşanıyor. Sonuç olarak hepimiz biliyoruz ki, Türkiye'nin 1945'teki durumu ile 1980'e doğru gelirken durumu çok farklıydı. Dolayısıyla, bu otuz yıl, genellikle, dünya çapında, hem ekonomik bakımdan bir büyüme ve canlılık dönemi hem de politik bakımdan bir istikrar dönemi. O dönemde, tabii, soğuk savaştan bahsediliyor, nükleer savaş tehlikesi var filan falan; ama, düşünürseniz, aslında yerel pek çok vahşi savaşa rağmen; Vietnam, Cezayir bunların en ileri örnekleridir, emperyalizmin genellikle sömürgelerinde hala orada kalmak için ortaya çıkan savaşlar; ama, dünya çapında, iki blokun karşılıklı dengesi bir istikrar yaratmıştır. Dolayısıyla, bugün gördüğümüz büyük alt üst oluşlar, devletlerin çözülüşü, yıkılışı, yeni devletlerin doğuşu -her sene atlas değiştiriyoruz; her sene yeni bir ülke çıkıyor- bunlar yok o dönemde, çok az oluyor. Ne oluyor; 1945 sonrasında olan şu: Sömürge imparatorlukları dağılıyor, o anlamda yeni devletler ortaya çıkıyor; ama, onlar, zaten sömürge, sonradan bağımsız devlet haline geliyorlar; ama, bugünkü gibi bir sarsıntı yok; en azından şöyle söyleyelim: Sistemin sınır merkezlerinde hiçbir sarsıntı yok. Avrupa'da bir denge var, iki tarafın karşılıklı hakimiyeti üzerinden kurulmuş bir denge; Amerika ve Sovyetler Birliği dengesi her şeyi belirtiyor. Şimdi, bu dönemin dünya çapındaki bu yapısının dışında temel özelliklerine ekonomik olarak bakarsak -bugün küreselleşmenin ekonomik ve finansal boyutlarını incelediğimize göre, ekonomik alana yöneleceğiz- birincisi, kapitalist ekonomide devlet müdahalesi, tarihinde hiçbir aşamada görülmediği kadar artıyor. Hepiniz biliyorsunuz, ünlü bir İngiliz iktisatçısının adıyla anılıyor "Keynesçi devlet müdahalesi" diyoruz: Keynesçi devlet müdahalesinin esas olarak bir ülkedeki toplam talebi devlet harcamaları yoluyla kontrol ederek kriz doğmasına karşı bir ekonomi politikası söz konusu burada; ama, bu gelişmiş ülkelerde esas olarak ortaya çıkan bir devlet müdahalesi türü. Bir de, bizde olduğu gibi, azgelişmiş ülkelerde olduğu gibi, gümrük duvarlarıyla ve başka - ayrıntısına girmemize gerek yok- ekonomik araçlarla azgelişmiş ülkenin ekonomisini dış rekabete karşı koruyan ve böylece -yaygın deyimle söylüyorum; çoğu arkadaşımız, bunu, tabii ki biliyor- ithal ikameci bir sanayileşme; yani, iç pazara dönük, ülke içinde yapılan sanayi üretimi temelinde bir sanayileşmeyi destekleyen bir devlet. Her iki durumda da, gelişmiş ülkelerde krize karşı talep yönetimi, azgelişmiş ülkelerde ülke içinde bir sanayileşmeyi uluslararası rekabete karşı koruma yoluyla sağlamaya çalışan bir devlet, aktif bir devlet var; yani, piyasanın yasalarını, kendisine özgü rekabete dayanan yasalarını bir ölçüde -ama, bir ölçüde; tamamen ortadan kaldırmak kapitalizmde söz konusu değildir- değiştiren, tadil eden, engelleyen bir devlet söz konusu. İkincisi; sosyal devlet olarak anılan olgu. Sosyal devletin özelliği şu: bazı toplumsal ihtiyaçların kamunun, yani, esas olarak merkezi devletin bir görevi haline gelmesi ve hizmet olarak sunulması. Nedir bunlar? Eğitimdir, sağlıktır, emekliliktir; ama, esas belirleyicisi ve bizde olmayan şey... Türkiye'de sosyal devlet hiçbir zaman olmamıştır bence; çünkü, emeklilik, zaten, bütün dünyada, ta 19. yüzyıldan gelen bir şey, sosyal

devletle doğrudan ilgisi yok; eğitim de öyledir; yani, genel evrensel eğitimi çocuklara devletin vermesi epeyce eski bir şeydir, sosyal devletle doğrudan bağlantılı değildir. Bir tek sağlıkta, SSK dolayısıyla, Türkiye'de sosyal devletin ucu görünüyor; onun dışında, esas işsizlik sigortasıdır ve yoksullara yardımdır ve bir de konut yardımındır, ciddi konut yardımındır; hatta, devlet ve belediye konutlarıdır. Dolayısıyla, çok çeşitli boyutları olan bir şey, ama, esas olarak toplumsal hizmetlerin yaygın bir ağırlıkta devlet tarafından üstlenilmesi. Üçüncüsü üretim alanında geniş bir kamu sektörü, ikisinin ayırımı sanıyorum açık; sosyal devlet alanında hizmetler bedava veriliyor, burada ise, mal, meta üreten işletmeler var, işte Türkiye'deki KİT'ler. Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi, hepimizin bildiği gibi, önce devlet eliyle olmuştur, sınıai kapitalizm; yani, 1930'lu yıllarda, dünya krizi sırasında, şekerden tekstile bu KİT'ler oluşturulmuştur; dolayısıyla, Türkiye'deki KİT'ler, tarihsel olarak, ilk başta, bir bakıma Kemalizm'in bir ürünüdür. Şimdi, Türkiye'de deniliyor ki -büyük bir aldatmaca-"KİT'leri koruyanlar hala eski kafada, orada kaldılar". Bütün dünyada var kamu sektörü; Amerika hariç... Amerika'nın kendi kapitalist gelişmesi çok özel; ama, Batı Avrupa, Fransa, İtalya, hatta İngiltere, Almanya, hepsi -sadece büyük ülkelerin sözünü edersek- kocaman, devasa KİT sektörlerinin sahibi. İtalya'da IRI diye bir kurum var, koca bir KİT'ler holdingi; Fransa, bırakın her şeyi, altyapı yatırımlarını bir yana bırakın, demiryollarından otomobile, Renault resmen devlet fabrikasıdır. Dolayısıyla, bu geniş kamu sektörü meselesi, gelişmiş ülkelerde farklı nedenlerle -tartışma sırasında gerekirse gireriz- az gelişmiş ülkelerde farklı nedenlerle olmak üzere, yine İkinci Dünya Savaşı kapitalizminin temel bir özelliğidir. Şimdi, bunlar nereden çıktı: bu bütünsel yapı, bir bakıma, bakarsak, kapitalizmin esas temeli, bütün 19. yüzyıl ve hatta 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca (20. yüzyılın ilk yarısında korumacı politikalar emperyalizm döneminde biraz gelişmeye başlamış olmakla birlikte) esas olarak piyasa temelinde ve özel sermayenin faaliyetleriyle gelişmiştir. Kapitalizm budur zaten, değil mi; hepimizin bildiği gibi, meta üretimi ve üretim araçlarında özel mülkiyete dayalı sermaye kapitalizmin tanımlayıcı öğeleridir. Peki bu nereden çıktı? Devlet bir sürü işe karışıyor, ona buna hizmet sağlıyor. Burada devlet müdahalesi var, ekonominin genel mekanizmalarına devamlı müdahale ediyor; o da yetmiyor, devlet, kendisi şirketlerle, işletmelerle, hatta holdinglerle üretime giriyor. Şimdi, bunun temelinde ne yatıyor, bunu anlamamız lazım; çünkü, bugüne gelişt; yani, bugün, yeniden -bakın, görüyorsunuz, otuz yıllık bir parantez gibi; biraz kabalaştırarak söylüyorum; ama, esas eğilim bu olduğu için- otuz yıllık bir parantez gibi, kamunun, devletin üretim alanında, ekonomik alanda ve hizmetler alanında bu kadar öne çıktığı bir dönemden sonra şimdi ne konuşuluyor, günün sloganı ne? Serbest piyasa, en çok da özelleştirme. Dolayısıyla, neden bu parantez yaşandı, bugün, nereye, niye geri dönüyoruz? Bugünü anlayabilmek için, bunun koşullarını anlamak gerekiyor. Temel faktörleri, sanıyorum -tabii, biraz yalınlaştırarak- iki temel faktör olarak özetleyebiliriz. O faktörlerin ortadan kalkması ve bir iki başka yeni faktörün ortaya çıkması da yeni dönemi açıklayan şeyler oluyor. Burada, kapitalizm, tarihinde ilk defa, iki dünya savaşı arasında, demin de söylediğim gibi, kendisi büyük bir kriz yaşarken, kendi dışında bambaşka bir sistemde, bambaşka bir şeyin olduğunu gördü ve 1930'lu yılların sonuna geldiğimizde, bunların hemen hemen hepsi yerleşmişti. Daha evvelden başlamıştı, 1917'den itibaren adım adım gelişen bir süreçten bahsediyoruz. Nedir Sovyet Sistemi? Bu,

kapitalizmin en gelişkin olduğu ülkelerde bile ortaya çıkan toplumsal sorunların olmadığı bir sistem. Nedir bu temel sorunlar? İşsizlik... O aşamadan itibaren hangi ülkede bir sosyalist devrim olsa, kapitalizm devrilsen, işsizlik çok kısa bir süre içinde ortadan kalkıyor ve sistematik olarak öyle; yani, anayasalarda zaten yazıyor "çalışma bir haktır" diyor; ama, sadece o değil, işgücü bulunamıyor. Şimdi, öyle tuhaf bir şey ki, hepimizin bildiği gibi, kapitalizm sürekli işsizlik yaratıyor; bugün, Avrupa Birliği ülkelerinde, o zengin ülkelerde, 18 milyon işsiz var; Almanya'da Mitler döneminden beri ilk defa 4,5 milyonu geçmiş işsiz var; şimdi, şubat sayılarında 5 milyon bekleniyor; yani, bu defa, Avrupa, işsizlik dolayısıyla çalkalanıyor -bilmiyorum, okuyabiliyor musunuz- Fransa'da büyük eylemler oldu, şimdi Almanya'ya sıçradı filan. Kapitalizm, en geliştiği yerlerde bile, kendi bünyesinde devamlı işsizlik üretir; doğasındandır -nedenine girmiyorum- işsizliğe ihtiyacı vardır, sermayenin gücü biraz da oradan gelir; ama, krizleri zaten riskli. Öbür tarafta ise öyle bir şey yok; işten de atamıyorsunuz, o yetmiyor, işgücü bulamıyorsunuz. O kadar seferber bir ekonomi ki makro düzeyde, yeteri kadar işgücü bulamıyorsunuz. Birincisi bu.

İkincisi; 1930'lu yıllarda, Avrupa işçi sınıfı, hala -çarpıcı bir şeydir- ücretli tatil için mücadele ediyor. Fransa'da, Halk Cephesi -1936- on milyonlarca işçi greve gitmiş. Ne istiyorlar? Ücretli hafta tatili. Öbür tarafta eğitim bedava, sağlık bedava, konut son derece ucuz; mesela, ücretin yüzde 5'ine filan geliyor. Kapitalist ülkeleri düşünün; bir insanın kendi gelirine göre oturabileceği standartta bir konut ücretin yüzde kaçını alır; en azından yüzde 40'mı, 50'sini, bazen çok daha fazlasını. Konut, kültür, inanılmaz opera fiyatları... Biz sinemaya bile gidemiyoruz, orada işçiler operaya gidiyorlar. Böyle bir düzen. Şimdi, onun kusuru yok mu; milyonlarca kusuru olabilir; bu, ayrı bir tartışma, bizim konu-«muz o değil. Orada ortaya çıkan işçi ve emekçi sınıfların, bu sosyal güvencesi tarihsel olarak çok yeni bir olgu olarak ortaya çıktı. Bir tarafta bu ortaya çıkarken ve adım adım gelişirken, öbür tarafta muazzam bir işsizlik ve o işsizliğin ürettiği muazzam toplumsal çalkantıdan çıkan faşizm. İşte, savaş sonrası ortaya çıkan gelişmelerin bir temeli, bu tarihsel karşılıklı belirlemedir; yani, ne dedik, Keynesçi politikalar, krize karşı politikalar; o yeniden büyük işsizlik furyasına ve onun yarattığı toplumsal çalkantıya ve bir yandan devrimci, bir yandan faşist eğilimlere karşı kendisini koruyan bir toplum. Daha önemlisi, sosyal devlette ortaya çıkan gelişmeler. O güne kadar sadece emeklilik ve eğitim alanında bazı gelişmeler var, onların da tarihsel nedenleri elbette var; ama, birden bire işsizlik sigortası çıkıyor, birden bire yoksullara yardım diye bir şey çıkıyor; işte, biraz önce, esas refah devleti kavramı, sosyal devlet kavramı, zaten, bu ikisinden geliyor demiştim. Bu, aslında, tamamen, iki dünya savaşı arasındaki çok büyük sınıf mücadelesinin ve daha önemlisi çok da büyük hegemonik güç kazanmış, faşizmi yenmiş, Doğu Avrupa'ya doğru yayılmış, prestiji olan öteki sistemle rekabet için. Dolayısıyla, kapitalizm, sosyal devleti kendisini savunmak için geliştirdi. İkinci nokta bu. Azgelişmiş ülkelere gelince; bütün kalkınma iktisadı, zaten, iki sistem arasındaki yarışmanın bir ürünü. Çin gibi bir ülke 1949 yılında kapitalizmden kopuyor ve birden bambaşka bir yere gidiyor; açlıktan kırılan bir ülkede, birden bire, demir çanak politikası; herkesin işi var ve mutlaka yiyecek pirinci var; asgari bir şey ki, 1949'dan önce sefil bir ülke; yani, Çinliler, halk, emekçi halk, hakikaten köpekler gibi yaşıyor. Dolayısıyla, işte bütün bunlar, azgelişmiş ülkelerde bir kalkınma eğilimi, yardımlar vesaire doğuruyor; hani, şu ünlü yardımlar ve krediler, Dünya Bankası vesaire. Birinci

faktör bu.

Özetlersek: kapitalist sınıf belirli tavizler vermiş oluyor; bedava eğitim, bedava sağlık, işsizlere sigorta ödemesi; yani, işsizlik sigortası ödemesi, yoksullara yardım vesaire. Bu tavizler, öte taraftan az gelişmiş ülkelere belirli bir destek. Şimdi, taviz vermek için, büyümenin hızlı olması, kapitalist sınıfın emekçi sınıflara toplumsal üretimden verebileceği payın hızla artıyor olması lazım; yoksa, kriz durumunda, durum çok kötüyken kim kime taviz verebilir? Daralma anında, toplam üretim büyümezken, taviz veremezsiniz. İkinci faktör de bu. Bu iki koşul altında; birisi bir savunma mekanizması, birisi de onu olanaklı kılan ortam, İkinci Dünya Savaşı sonrası bütün bu özel dönemin ortaya çıkmasının temel nedenleri oluyor. Şimdi, bu iki koşul, İkinci Dünya Savaşı sonrası, "Soğuk Savaş ve Sosyal Devlet" diye andığımız dönemin özel tarihsel koşullarıysa, bu iki koşulun ortadan kalkması, elbette, en azından bir etki yaratır. Nitekim, şimdi yeni dünya düzeni döneminin -artık "YDD" diye yazıp geçiyorum, küreselleşme yazmıyorum- tarihsel koşullarının nasıl ortaya çıktığını; yani, şimdi içinde yaşadığımız dönemin köklerinin nerede yattığını ele alıyoruz. 1974-1975'te, dünya kapitalizmi, hala devam etmekte olan uzun dönemli bir ekonomik krize giriyor. Şimdi, ekonomik kriz ne demektir ve hangi süreçlerden doğdu? Biraz teknik de bir tartışma, çok fazla girmek istemiyorum; ekonomik kriz nedir derken, sadece şunu söylemek lazım: biliyorsunuz, kapitalist toplum, esas olarak, sermayenin kar etmesine ve onu yeniden yatırıp sermaye birikimi sağlamasına bağlıdır; tek tek ülkelerde de böyledir, dünya çapında da böyledir. Öyle bir an geliyor ki, sermayenin kendi çelişkileri kriz üretiyor. Kapitalizmin bütün tarihi krizlerle doludur; bir kere, bunu, iki yüzyıllık tarihten biliyoruz. Bunun temelinde yatan mekanizmaya hiç girmeden şunu söyleyelim: sermaye, birikim sürecinin belirli bir anı gelince kar edemiyorsa, o zaman yatırımlar duracaktır; o zaman, hem işsizlik başlayacaktır hem giderek devletin alabileceği vergi azalacaktır -üretim hızlı büyümüyorsa, devletin alacağı vergi azalır- devletin kendisi finans krizine girecektir; yani, bütün dünyada olduğu gibi, bütçe açık verecektir vesaire... Tabii, böyle bir durumda bütün sistem sıkışır; yani, devletin bütçesi açık veriyorsa, eğitime harcama yapamazsınız; yatırım yapılmıyorsa, işsizlik artar. Yani, kriz dönemleri, sermayenin kendi tikanıklarının bütün topluma dalga dalga yayıldığı dönemlerdir ve tabii ki, elbette, kriz dönemi, büyük tavizler de vermesini olanaksız hale getirecektir. Dolayısıyla, demin sözünü ettiğim canlı sermaye birikimi, en başta "sosyal devletin gerekli koşuluydu" diye sözünü ettiğim faktör ortadan kalkmış oluyor. Tabii, sermayenin nasıl yeni bir politikayı gerekli kıldığına birazdan gireceğim.

İkincisi; hepimizin bildiği gibi, 1989-1991 'de, Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliğinin çözülüşü yaşanıyor; önce, 1989'da Doğu Avrupa rejimleri teker teker çöküyor, sonra 1991 yılında da Sovyetler Birliği bir ülke olarak ortadan kalkıyor ve bu ülkelerde, hepimizin bildiği gibi, kapitalizme dönüş, bir kapitalist restorasyon süreci açılıyor. Konumuz bu olmadığı için, ben, bunun nedenlerine, bunun tarihsel koşullarına filan girmiyorum; ama, bizim açımızdan önemli olan, Avrupa'da bir tek sosyalist diye anılabilecek devlet kalmıyor. Peki, nerede var; işte, Çin'de var, hanedan devleti olan Kuzey Kore'de var, Vietnam var, Küba var vesaire; ama, bunlardan en önemlisi, dünya nüfusunun beşte birini barındıran Çin. Çin'in de, içten içe özelleştirmeler, özel sermaye, yabancı sermaye, piyasa mekanizmalarıyla, aslında her ne kadar siyasi rejimi değişmemişse de ve bazı toplumsal özellikleri hala devam ediyorsa da, Sovyetler Birliği'nin ve Doğu Avrupa'nın

girdiği sürece kısmen girdiğini, sanıyorum hepimiz biliyoruz. Dolayısıyla, ortaya şöyle bir durum çıkıyor: Ekim devriminin ve onu izleyen devrimlerin ürünü olan bu devletler sistemi, bu alternatif sistem, artık, ne maddi olarak bir alternatif oluşturuyor ne de sosyalizmin bir prestiji kalıyor. Dolayısıyla, kapitalizm, birinci aşamada, sosyal devlet konusunda, az gelişmiş ülkelerin sanayileşmesine bir ölçüde destek olmak veya olanak tanımak konusunda olanaklarını yitiriyor ve ikinci aşamada da buna bir ihtiyacı kalmıyor; çünkü, bir savunma mekanizması olarak gelişmiş olan sosyal devlet, artık, kapitalistlerin sınıf hakimiyeti için gerekli olmaktan çıkıyor ya da öyle sanıyorlar -bunu da biz ekleyelim- en azından böyle bir algılama var. Hep böyle kalacak mı, sosyalizmin prestiji hep böyle düşük düzeyde mi kalacak, işçi sınıfı ve emekçiler hep böyle hareketsiz mi kalacak; bu ayrı bir tartışma konusu. Bence, kalmayacak tabii. Birazdan, sadece bir yönünü konuşacağız.

Üçüncüsü; bakın, bu uzun, canlı birikim dönemi bitiyor, sosyalist alternatif ortadan kalkıyor ya da öyle görünüyor; en azından bir dönem ciddi bir krize gidiyor ve bunun yanı sıra, elbette, başka gelişmeler de var. Bunlardan bir tanesi, son otuz yıl boyunca, hatta daha fazla bir süredir -bu konuyu burada benden çok daha iyi bilenler olduğu için, ben, bu konuda fazla bir şey söylemeyeceğim- içten içe gelişen ve yirmi yıldır ciddi bir atılım yapan bir teknolojik gelişme süreci var. Tabii, burada en önemlileri, bir kere, bilgisayar kontrollü teknolojilerin getirdiği yenilikler ve en vurgulu olarak şunu söyleyebiliriz: Üretim sürecini parça parça bölmeye ve çok uzaktan; mesela, bir tasarımı, başka bir ülkeye, bilgisayar sistemiyle aktararak üretim sürecini kolayca biçimlendirmeye olanak kazandıran bir gelişme söz konusu. İkincisi, telekomünikasyondaki devasa atılım. Mesela, Londra-New York arasındaki üç dakikalık telefon konuşmasının fiyatı, elli yıl içinde, sanıyorum yüzde 1'e düşüyor, hatta daha aşağıya düşüyor; yani, bundan elli yıl önce, bugünkü fiyatın 100 katıydı. Bunun yanı sıra o kadar ilginç özellikler var ki: Örneğin şirketlerin iç haberleşmesi. Diyelim, şirketinizin 39 ülkede şubesi var, yavru şirketi var; muazzam ucuza iç haberleşme olabiliyor. Telekomünikasyonda özelleştirme de, zaten, bununla çok ilintili bir süreçtir. Onun yanı sıra, üçüncüsü ulaştırma; yani, konteynerlerden bundan epeyce bir yıl önce ortaya çıkan hava taşımacılığındaki büyük atılımlara kadar, hızlı trenlerden başka şeylere kadar, ulaştırma alanında gelişmeler dolayısıyla, maliyetler çok düşüyor; yani, uzak mesafeler arasındaki maliyetler, taşımacılık maliyetleri, insan taşımacılığı olsun, mal taşımacılığı olsun, son derece düşüyor. Dolayısıyla, sadece dünyanın çeşitli yöreleri arasındaki ticaret ve üretim bakımından maliyetlerin düşmesi değil, bir de üretim sürecini yeniden biçimlendirme bakımından yeni olanaklar ortaya çıkıyor; özellikle bilgisayarlı teknolojiler konusunda söylediklerimi hatırlamak gerekiyor.

Bir dördüncü faktör olarak da çokuluslu şirketlerin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, özellikle 1960'lı yıllarda yaptıkları atılımla dünya çapında gösterdikleri muazzam gelişme söz konusu. Şimdi, daha önce, yüzyılın ilk dönemini anlatırken şunu söylemiştim: "Klasik emperyalizm dönemi, aslında, tekelci sermayenin yükseliş dönemi idi; yani, bir ülkenin büyük şirketlerinin sadece kendi ulusal sınırları içinde değil, dünyanın çok çeşitli ülkelerinde operasyonlar yapması, sermaye birikiminin çeşitli ülkeleri temel alarak gelişmesi." "Ama, bu başlangıç dönemi" demiştim "bugünden bakıldığında, o, ilkel biçimiydi" demiştim. İşte, o eğilim, bugün olgunluğa kavuşmuştur; yani, ileri bir aşamasına sıçramıştır ve çokuluslu şirketler, bugün, dünyada, büyük devasa çokuluslu şirket olarak anılacak 7 bin şirketin 170 bin yavru şirketiyle

beraber muazzam bir ađ oluşturduğunu vurgulamak gerekiyor. Bunların sadece -değişik rakamlar var; onun için, ben, size, alçak gönüllüsünü söyleyeceğim- 700 tanesinin dünya tarım ve sanayi üretiminin en az yüzde 25-30'unu yaptığını ve kontrol ettiğini. Ayrıca, dünyada 100 tane büyük ekonomik birim alırsanız, 50'si ülke, 50'si şirket; bir sürü şirketin, bir sürü ülkeden, bir sürü ülkenin ulusal üretiminden çok daha büyük cirosu var- bunu düşünürseniz, çokuluslu şirketlerin nasıl geçmişte, kapitalist toplumda, genel olarak sermaye toplumsal hayatı kontrol ediyorsa -çünkü, sermaye birikimi her şeyin merkezi- bugün de, dünyanın hakimi bunlar ve bunların ihtiyacı, bütün dünya çapında iş yapmak; çünkü, başka türlü kaplarına sığamazlar; yani, Marx'ın Manifesto'sunun sermayeye yaptığı övgü gibi biz de bir küçük övgü yapalım; sığamazlar hiçbir yere, işlerini dünya çapında yapmaları lazım ve dolayısıyla, dünyayı tamamen kendi ihtiyaçlarına uygun hale getirmek için mücadele ediyorlar. İşte, ilk iki faktörün ortadan kalkması eski dönemin koşullarını kaldırıyor. Onun üzerine bu teknolojik ve ekonomik iki faktörün gelmesi, dünyanın eskisinden olduğundan çok daha büyük bir bütünselleşmesine ve bunun sermayenin çıkarlarına uygun biçimde olmasına yol açıyor. Yani, bir bakıma -şimdi yeni dönemin bazı özelliklerini sayacağız- birkaç faktörün bir bileşimi olarak almak gerekiyor. Uluslararası sermaye açısından birkaç ihtiyacı karşılamak üzere geliştirilen bir politikadan bahsediyoruz. şimdi, eski dönemin o Keynesçi devlet müdahalesine, sosyal devlete, azgelişmiş ülkelerde korumacı devlete ve geniş bir kamu sektörüne dayanan ekonomik yönelişi, krizle birlikte, 1974-1975'ten itibaren başlayan ve bugün hala devam etmekte olan krizle birlikte ayak bağı haline geliyor. Eskiden, bir bakıma, sermayenin korunma mekanizmaları, tampon mekanizmaları olan bu mekanizmalar, krizle birlikte ayak bağı haline geliyor; artık taviz veremiyor. Demin ne dedik; en basiti sosyal güvenliği düşünün, sağlığı düşünün. Eskiden, üretim hızla büyüyordu, devlet gelirleri dolayısıyla yüksekti, devlet tarafından kolay vergi alınabiliyordu; şimdi üretim tepe taklak olunca, bir yandan bütçe gelirleri azaldığı için, eskiden beri sürmekte olan yüksek harcamalar dolayısıyla bütçe açığı oluyor, bir yandan işsizlik sigortası ödüyorsunuz; milyonlarca insana işsizlik sigortası. Gerçi, giderek aşınıyor artık onlar; çünkü, bütçe açıkları devam ettikçe budamaya başladılar; işte, sosyal devletin budanması başladı. Bu süreç içerisinde, sermaye, eski dönemdeki mekanizmaların kendi önünde birer ayak bağı olması dolayısıyla, kendi krizini kendi lehine çözebilmek için yeni bir politika arayışına giriyor. Krizi çözmek gerekiyor; sermaye kar açlığı içinde bir toplumsal varlıktır; yani, varlık nedeni, giderek daha fazla kar ve daha fazla sermaye birikimidir; dolayısıyla, kar tıkanıklıklarını aşmak zorunda. Zaten -biraz önce konuştuk- büyük depresyon döneminden herkes biliyor ki -o bellek silinmedi- büyük işsizlik, beraberinde, büyük toplumsal çalkantıları ve kapitalist düzenin kendisini tehlikeye atacak bir ortamı getirebilir. Dolayısıyla, krizi bir şekilde, sermayenin kendi çıkarları doğrultusunda çözebilmek lazım. 1970'li yılların sonunda, bir süre bir küçük tereddütten sonra, bir yeni yöneliş benimseniyor. Biliyorsunuz, önce İngiltere'de, Margaret Thatcher 1979'da; sonra da Amerika'da 1981'de seçilen Ronald Reagan, bu ikisi, paralel şekilde, yeni liberalizm veya neo liberalizm olarak adlandırdığımız, sermayenin yeni ekonomik stratejisini ilk uygulayan yönetimler. Tabii, bu iki insanın kafasından filan çıktığı yok; üniversitelerde, iktisatçılar bu yönde çalışıyor, bütün basın bu yönde çalışıyor, sosyal demokratlar dahil olmak üzere siyasi partilerin hemen hepsinde bir değişim

var. Örneğin, Tony Blair, bir tarihsel değişimin ürünüdür; yirmi yıllık tarihsel değişim sonunda, işçi hareketinin temsilcisi olarak, onlarca -reformist bir hareket; ama- reformlar için, sosyal devlet için çaba göstermiş bir partinin başına, tamamen yeni liberal bir politikacı geliyor, oturuyor. O, uzun bir tarihsel sürecin ürünü, birdenbire ortaya çıkmadı. Tabii, arada, ne oldu? 1974-1981 arasında Türkiye'de büyük sorun ne oldu; Turgut Özal, değil mi? Yani, birazdan sözünü edeceğimiz gibi, yeni liberalizm açısından erken bir ülkeymiş.

Şimdi, bu yeni liberalizm çok önemli bir kategori; küreselleşme filan, hep, bunun bir bakıma ayakları yahut boyutları, onun çerçevesi içinde ele almak lazım. Yeni liberalizmin başlıca özelliklerini ele alarak, bu dönemde yaşanmakta olan en fazla küreselleşmeye vurgu yaparak ele alalım.

Birinci özellik piyasa ekonomisi. Hepimizin biliyoruz "serbest piyasa, bırakın, müdahale etmeyin; piyasa sorunlarımızı çözer" vesaire diye büyük bir ideolojik taarruz var. Bu vurgu neden; şundan dolayı: geçmiş dönemde; yani, demin sözünü ettiğimiz 1945-1975 arası dönemde, çok çeşitli nedenlerle, piyasanın işleyişine, bütün dünyada -Sovyetler Birliği ve benzeri ülkeleri bir yana bırakıyoruz- kapitalizmin bütün ülkelerinde, kısmen Amerika bile dahil olmak üzere -çünkü, biliyorsunuz, en liberali, hep, Amerika'dır- piyasanın işleyişine bazı tahditler, sınırlamalar getirilmiştir. Bunun nedeni çevreyi korumak olabilir -mesela, Amerika'daki en yaygın şeylerden birisi budur- işçi sağlığı, iş güvenliği olabilir, bunun nedeni ulusal ekonominin kalkınma ihtiyaçları olabilir, istihdamı korumak olabilir veya başka nedenler olabilir. Demin bir toplumsal güçler dengesinden bahsettiğimiz belli. Bütün bunlardan dolayı, piyasaya, regülasyon adı verilen bir düzenleme getiriliyor. Demin, devlet müdahalesinden talep yönetimi açısından söz ettik; işte, bunun başka boyutları da var. Şimdi, dolayısıyla, bütün bu kısıtlamaları kaldırarak ve regülasyonu, düzenlemeyi kaldırma adı altında her şey piyasaya bırakılıyor. Bu ne demek; ekonomik faaliyetler içinde, çevrenin, bir bakıma, hiçbir şekilde dikkate alınmaması demek; işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından çok daha kayıtsız hale gelmek demek, belirli harcamaları kısmak, belirli kısıtlamaları ortadan kaldırmak vesaire ve diğerleri. Birincisi bu ve burada, tabii, ideolojik boyutlar da var -birazdan kısaca değineceğim- yani, bütün bu işin içinde, bütün bir ideoloji yaratmak da var; ama, esas olarak piyasa rekabetini temel olarak kabul etmek.

İkincisi; küreselleşme. Şimdi, küreselleşmeyi özellikle tırnak içine alıyorum; çünkü, küreselleşme, bugünkü seminerimizin ana konusu olan küreselleşme, aslında, son derece karmaşık bir sürece işaret eden bir kavram; yarısı gerçek, yarısı efsane diye düşünüyorum ben. Gerçek olan yanı şu: demin, bir teknolojik gelişmeden söz etmiştik; bu teknolojik gelişmenin, çok uzak mesafeler arasında üretimi de, ticareti de tamamen kolaylaştırdığının sözünü etmiştik. Buna yeni liberalizm eklendiği zaman, ikisi bir araya gelince, elbette, dünya çapında çok ciddi bir bütünleşme, dünya ekonomisinde bir iç içe geçme ortaya çıkıyor. Şimdi, küreselleşmenin bir iki boyutuna değinmemiz lazım; tabii, en çok küreselleşme üzerinde duracağız. Küreselleşme dedikleri zaman, işin kültürel boyutları da var elbette; ama, bunları ekonomik bir inceleme bakımından bir kenara bırakırsak, en fazla ön plana çıkan, hepimizin bildiği gibi, işin finansal yönü, mali yönü. Şimdi, bu finansal bütünleşme gerçekten müthiş bir şey; iki faktörün bir araya gelmesiyle oluyor. Bir yandan bilgisayar teknolojisi, anında bir noktadan bir noktaya para transferini mümkün kıldı; tuşa basıyorsunuz, para, New York'tan Hong Kong'a gidiyor,

transfer etmiş oluyorsunuz; ama, bunu yapabilmemiz için başka bir şey daha lazım, ekonomik liberalizasyon lazım. Bakın, Türkiye'de, biliyorsunuz, konvertibiliteye 1989'da geçildi; yani, döviz ile Türk parası arasında. Tabii, o yarım konvertibilite, Avrupa'da yapamıyorsunuz aynı işlemi; yani, Avrupa'da Türk parası verip döviz alamazsınız; ama, Türk Lirasını, Türkiye'de yabancı paraya döndürmek, biliyorsunuz, 1989'un ürünü. Ama, sadece Türkiye'de değil ki, Margaret Thatcher gelene kadar, İngiltere'de kambiyo kontrolleri son derece güçlüydü. Bütün dünya böyleydi; yani, şu finansal bütünleşme, sadece teknolojiye bu değişmeye filan indirgenemez; bu, tamamen, yeni liberalizmin, kendi bilinçli amaçları için geliştirmiş olduğu bir politikadır. Onun için -bu vurguyu şimdiden yapayım; tekrar tekrar yapabilirim- teknolojinin gelişmesiyle küreselleşmeyi açıklamak, bir teknolojik indirgemeciliktir, teknolojik determinizmdir. Kendi başına, teknoloji, hiçbir biçimde, liberal finans piyasaları anlamına gelmez. Siz kendiniz liberalleştirmezseniz, engelleri koyarsanız, liberal finans piyasası diye bir şey olmaz. Teknoloji sadece bunu olanaklı hale getiriyor. Bu olanağı, dünya kapitalizmi, belirli bir biçimde kullanıyor; olan budur. Şimdi, burada gerçekten büyük bir atılım var; ama, öyle bir atılım ki, biliyorsunuz, aynı zamanda, dünya piyasalarının, borsalarının, banka sisteminin vesaire bütünleşmesi -tabii, atılım diyorum- açısından. Bunu hepimiz biliyoruz zaten; ama, belki, bir rakamla, 1995 yılına ait rakamla ifade etmek biraz çarpıcı kılabilir. Dünya döviz piyasalarına, bugün günde 1 trilyon 300 milyar dolar para çıkıyor. Şimdi, döviz piyasaları, genellikle, yılda 200 gün açık diyelim. Dünya ticareti ne kadar, biliyor musunuz; burada da değişik rakamlar veriliyor; ama, servisleri, yani, hizmetleri bile katsanız, dünya ticareti hepsi hepsi 6 trilyondur. Dolayısıyla, demek ki, piyasaya çıkan para, dünya ticaretindeki mal ve hizmetlerin alışverişi için lazım olan dövizin 20-30 katıdır. Müthiş bir spekülasyon piyasadan bahsediyoruz; şu ünlü kumarhane kapitalizmi. Sonuç olarak, bizim Türkiye'den de bildiğimiz, rant ekonomisi diye andığımız, aslında bütün dünya kapitalizminin özelliği olan bir şey. Böyle bir muazzam finansal patlama içinde, dünya çapında bir bütünleşme söz konusu. Finansal bütünleşmenin yanı sıra, tabii, işin ikinci bir boyutu var ve bu da çeşitli şekillerde ifade edilebilir -Türkçe'de en çok kullanılan deyim kullanıyorum, yabancı sermaye diyorum- uluslararası üretim açısından yatırımların artması; yani, çokuluslu şirketlerin çeşitli ülkelerde şirketler kurarak, üretim yapmak amacıyla yatırım yapması. Finans sadece para akımları, burada üretim sermayesinden söz ediyoruz. Üretim demek, tabii, otomatikman sanayi demek değil -hepimiz onu hatırlamalıyız-sanayinin yanı sıra, mesela banka sermayesinin yatırımı da doğrudan yatırımdır, turizm alanına yatırım da doğrudan yatırımdır, tarım da öyledir vesaire; yani, hepsini birden kapsıyor. Şimdi, en çarpıcı rakamlardan birisini vereyim: 1987'de dünya çapında yabancı sermaye stoku 400 milyar dolarken, beş sene sonra 2 trilyonun üzerine çıktı. İnanılmaz bir yükseliş var. Dolayısıyla, burada da bir patlama var. Ve nihayet -bu, zaten, bütün tarihsel gelişmenin en erken ortaya çıkan özelliği- uluslararası ticarete, tabii ki, çok büyük bir patlama gösteriyor. Bugün, çok değişik rakamlar veriliyor. Ben, bunun metodolojik nedenini anlamıyorum; deminden beri söylüyorum, IMF'nin verdiği rakam ile OECD'nin verdiği rakam ve araştırmacıların verdiği rakamlar hep farklılaşıyor. Mesela, size, bugün dünya üretiminin yüzde 33'ünün uluslararası ticaret alanına girdiğine dair önemli bir rakam vereyim; yani, dünyada üretilen her 100 dolarlık malın 33'ü uluslararası dolaşıyor. Bu, tabii, muazzam bir patlamadır. Bundan sadece yirmi beş otuz yıl önce, bu yüzde 15

filandı; hatta, bir aşamada çok daha düşüktü. İki dünya savaşı arasında son derece düşüktü; çünkü, dünya ekonomisi parçalanmıştı. Bütün bunlardan dolayı, gerçekten, dünya ekonomisinde, üretim açısından da, ticaret açısından da, para akımları açısından ciddi bir bütünleşme eğiliminin olduğu doğrudur. Peki efsane nedir? Şimdi, küreselleşmenin böyle bir gerçek yanı var; ama, aynı zamanda da başka bir şey var: emperyalizm çağında, dünya ekonomisi, adım adım daha çok bütünleşti. Bu dönemde, bu gelişmeler dolayısıyla daha da bir bütünsellik kazanıyor, bu doğru; ama, bu buradan bir sonuca varılıyor. Küreselleşme kavramı yeni bir kavram. Nereden çıktı? Mesela, eskiden kullanılan kavram "uluslararasılaşma" idi; sermayenin uluslararasılaşması denilirdi, genel olarak bütün örgütlere uluslararası denilirdi. Mesela, şimdi "uluslarüstü" denilmeye başlandı; böyle bir yeni kavram var. Şimdi, bu kavramın çok spesifik, çok özgül bir anlamı var; küreselleşme kavramının beraberinde şu geliyor, kavramın bütün içerdiği budur; "ben bunsuz kullanıyorum" demek olmaz; çünkü, bu konudaki bütün literatür bununla ilgilidir- o da şudur: artık, ulus devletlerinin hiçbir önemi kalmadı, ne politika güdebilirler ne herhangi bir şeye engel olabilirler, hiç bir biçimde bir ekonomiyi devletlerin etkilemesi mümkün değildir; dolayısıyla, dünya ekonomisi nasıl bir rol veriyorsa, ona razı olmak zorundasınız. Esas söylenen budur ve bunun yanı sıra "sermayenin ulusu kalmamıştır" denilmektedir vesaire...

Şimdi, bunun böyle olup olmadığı son derece tartışmalı; çünkü, hala, devletler, dünya ekonomisi içinde nasıl bir yer alacakları konusunda son derece faal bir ekonomik politika gütmektedirler. Bu politikalardan farklı politikalar gütmek de mümkündür. Belirli bir değişim olduğu doğrudur, devletin müdahale kapasitesinin daha zayıfladığı doğrudur, liberalize ettiğiniz doğrudur. Şimdi, şöyle dersiniz: konvertibiliteyi yapmışsınız, para kolayca girip çıkabiliyor ve "ben bir şey yapamıyorum" diyorsunuz. Tabii yapamazsınız; eğer para girecek ve hemen çıkabilecekse sizin politikanızı benimsemiği zaman, beğenmediği zaman, hiçbir şey yapamazsınız; ama, paranın giriş çıkışını engellemeye başladığınız andan itibaren, ona aykırı bir politika geliştirdiğiniz andan itibaren bir şeyleri yapmanız daha kolaylaşır. Dolayısıyla, bütün bir dünya çapında çeşitli devletlerin izlediği politikalara baktığınız zaman, aslında, liberalizm çerçevesinde bile devletlerin aktif para, dış ticaret, sermaye politikaları güttüğünü görebilirsiniz. Şimdi, bakın, Amerika ile Japonya arasındaki en büyük tartışmalardan bir tanesi Japonya'nın korumacılığıdır ve bu hala devam etmektedir. Çin, hala, Dünya Ticaret Örgütü'nün üyesi değildir. Tamam, Çin çok büyük bir ülke; ama, birçok ülkenin bir araya gelip bir şeyler yapmasının da mümkün olduğu açıktır. Giderek uluslararası planda politika gütmeyen ne kadar önemli olduğunu kavramakla birlikte, devletlerin hiçbir işe yaramadığı tezi, aslında, olmayan bir şeyi olmuş gibi göstermektir. Burada amaç şudur: aslında varılmak istenilen nokta; yani, dünya ekonomisinde sermayenin dizginsiz bir şekilde dolaşımının sağlanması sanki olmuş gibi gösterilerek, buna karşı mücadele edilmesi engellenmek istenilmektedir. Varılmak istenilen hedef gerçekleşmiş gibi gösteriliyor ve gerçekleştiğine göre bir şey yapamazsınız; yani, hiçbir müdahale kapasiteniz yoksa "müdahale edemeyiz" dersiniz ve bu ideolojik zarf içinde, sonunda yapılacak hiçbir şey kalmamış olur; tamamen uluslararası sermayenin ve onunla bütünleşmiş olan -bunu birazdan tekrar vurgulayacağım- ve aynı doğrultuda politikalarla kendi çıkarını aramakta olan yerli büyük sermayemizin, teknelci sermayemizin çıkarları doğrultusunda bir ekonomik

politika gütme kaçınılmaz hale gelir; başka bir alternatif kalmaz. Zaten "alternatif yoktur" lafı, Thatcher'dan Özal'a ve diğerlerine, hepsinin sürekli olarak vurguladıkları bir şeydir, bir ideolojik operasyondur. Mesela, bakın, başka bir boyutuna değineyim; diyorlar ki: "Bu çokuluslu şirketler, artık, ulusal ekonomilerden tamamen kopmuşlardır; mesela, General Motors'un Amerika'yla hiçbir ilgisi yoktur. Eskiden vardı. Neden; çünkü, ülke içindeki yatırımları önemliydi, şimdiyse bütün dünyada yapıyor." Peki, biran durun, kendi kendinize sorun: General Motors ne şirkettir, dünyanın çeşitli ülkelerinde yatırım yapıyor; ama, ne şirkettir? Kimsenin aklına "Amerikan şirketi değildir" demek gelir mi? Nitekim, bunu söyleyenler de, iş başka bir yere gelince "Amerikan şirketleri, Japon şirketleri, Amerikan bankaları, Japon bankaları" diye yazabiliyorlar. Sermayenin ulusal aidiyetinin ortadan kalktığı yine tam bir efsanedir. Hepimiz biliyoruz ki, Mercedes Alman şirkettir, Toyota Japon şirkettir, General Motors Amerikan şirkettir ve aynı sektörde rekabet etmektedirler ve birbirlerine girmektedirler ve Amerikan Devleti, Toyota'nın değil, General Motors'un arkasındadır; Japon Devleti Toyota'nın arkasındadır, Alman Devleti de Mercedes'in arkasındadır. Hiçbir tartışma yoktur ve büyük milliyetçilik ve dünya çapında devlet müdahalesi, her alanda, esas, emperyalist odaklar tarafından yapılmaktadır. Mesela, korumacılık kalktı; ama, çok çeşitli biçimlerde, mesela, araştırma-geliştirme harcamaları biçiminde ve başka gizli yöntemlerle sübvansiyonlar derinden derine devam ediyor. Giderek geriletılmiyor demiyorum, böyle bir şey var; gerçekten, Dünya Ticaret Örgütü'nün kuralları altında, ihracatta doğrudan sübvansiyon, artık, son derece zordur. Özellikle hizmetlerin dolaşımı ve mal dolaşımı tartışılırken, bunları da, herhalde, konuşacaksınız; ama, bunun gizli biçimleri de sürekli yapılmaktadır ve milliyetçiliğin her türlü yönünün birazdan başka bir boyutunu konuşacağız- görmek mümkündür. Küreselleşmeyle ilgili şimdilik bu kadar söyleyelim.

Yeni liberalizmin üçüncü bir özelliği özelleştirme. Bunun da iki alanı var; birincisi, KİT'ler diye özetleyeceğim; yani, kamu sektörünün, mal ve hizmet üretip satan işletmelerin özelleştirilmesi; ikincisi de, demin sözünü ettiğimiz gibi, sosyal hizmetler alanında özelleştirme; eğitim, sağlık ve benzeri. Bu da son derece yaygın bir özelliğidir. Bunların arkasındaki nedenlere biraz sonra değineceğim; dolayısıyla, burada geçiyorum. Bu, dediğim gibi, hakikaten, dünya çapında, eski sosyalist denilen ülkelere az gelişmiş ülkelere ve gelişmiş kapitalist ülkelere kadar son derece yaygın bir özelliktir. Nihayet, son bir nokta olarak, dördüncü bir boyut olarak son derece önemli bir kavram "esneklik" ya da "esnekleşme" olarak anabileceğimiz kavram. Şimdi, bunun da iki tane boyutu var. Bunlardan bir tanesi, biri üretim alanında esneklik olarak alınmalı. Bunun yanına toplam kalite yönetimini de yazmakta yarar var. Bir yandan teknolojiye bazı değişiklikler, bir yandan da yeni yönetim teknikleri. Ben, bu ikisini çok fazla koparmamak gerektiği kanısındayım. Üretim alanında şöyle bir değişime yol açıyor: bir kere, bir yandan üretim sistemleri çok farklı modeller çıkarabiliyorlar; tasarımın değiştirilmesi aracılığıyla, hızla, çıkan ürünün çok çeşitli özelliklerini değiştirmek mümkün; buna esneklik deniliyor; ama, bir yandan da, farklı bir fabrika içi örgütlenme geliyor ve bu örgütlenme, esas olarak, gerek fabrika içindeki işçileri birbirinden kopararak bölmeye gerekse -daha önemlisi budur; özellikle toplam kalite yönetimi buna yöneliktir- işçileri işyerine bağlayarak sınıfı işyeri düzeyinde bölmeye yönelik tekniklerdir. Esnekliğin üretim alanındaki özel boyutu bu. Esnekliğin daha büyük, daha çarpıcı özelliğini işgücü piyasasında

görebilirsiniz; daha doğrusu, burada daha belirgin. İşgücü piyasasında gördüğünüzün bir kısmını, biz, Türkiye'de her gün görüyoruz; mesela, taşeronlaştırma. Aslında, yapılan şudur: gerek üretim alanında gerek işgücü piyasasında büyük işçi kolektiflerini bölmektir, çalışanların bütünselliğini parçalara bölmektir. Bakın, taşeronlaştırma konusunda, şu sırada, yani, bugün geldiğimiz noktada, İskenderun Demir Çelik'te, sanıyorum 4 bin tane taşeron işçisi, 900 tane kadrolu işçi çalışıyor, belki rakamlarda bir ufak yanlışlar olabilir-bellekten söylüyorum- ama, 5 bin kişilik bir işçi kolektifini bölmüşsünüz. Tabii, o 4 bin işçinin küçük parçalara ayrıldığını unutmayın, her bir bölümün ayrı taşeron patronu var; 100 kişilik bir taşeron patron, 200 kişilik, 50 kişilik vesaire; yani, paramparça olmuş bir işçi kolektifinden söz ediyoruz ve tabii, o küçük kolektifler; yani, 50 kişilik taşeron işçisi, 100 kişilik taşeron işçisi sendikalaşmıyor vesaire vesaire... Hiçbir sendikalı işçinin, büyük, güçlü kolektifin elde ettiği hakları elde edemiyor. Kadrolu işçilerin haklarının aynı zamanda taşeron işçisine teşmil edilebilmesi çok istisnadır. Taşeronlaştırma bunun bir biçimi.

İkincisi; eskiden büyük mücadeleler sonucunda elde edilmiş olan bazı düzenlemeler şimdi kaybedilmektedir. Mesela, bunlardan bir tanesi -bir örnek diye verelim- iş haftasının, tatille, belirli saatler üzerinden çalışma günlerine bölünmesidir. Şimdi yeni bir şey var; yıllık iş saatleri. Eskiden neydi? Diyelim, 48 saatlik iş haftası 40'a düştü, şimdi 35 mücadelesi yapılıyor Batı Avrupa'da vesaire... Bir kısım ülkelerde, 36'ya zaten düşmüş durumda. Şimdi ne yapılıyor? Yıllık 2 bin saatlik ya da 1 800 saatlik bir iş yılı; ama, tamamen sermayeye göre. Nasıl? Siparişlerin yüksek olduğu dönemde günde 12 saat çalışacaksınız -fazla mesai filan yok; çünkü, yıl için hesaplanmış, saat ücreti ona göre, hep aynı veriliyor- iş olmadığı zaman da 4 saat çalışacaksınız. Hatta belki de çalışmazsınız; ama, tamamen sermayenin çıkarlarına göre düzenlenmiş bir şey oluyor. Bir esneklik tarzı daha ve böylece, işçi kolektifini, kendi isteklerine göre, ihtiyaçlarına göre düzenlemiş, bunu kendi isteklerine göre yoğunmuş oluyor.

Üçüncüsü; düzenli ve sürekli işe karşılık, geçici işlerin, part-time işlerin vesaire gelişmesi. Tabii, bunlar ne yapıyor? Sendikalaşmayı paramparça ediyor. Geçici işçinin bir sendikaya girip, o sendikaya gönülden bağlı bir insan olması mümkün değil; çünkü, bulunduğu işyerinden bir süre çıkacak; onun için "bana ne" diyor. Zaten, Batı Avrupa ülkelerinde ortaya, perişan bir marjinal işçi sınıfı çıktı. Mesela, Hollanda ve Belçika gibi ülkelerde, kadınların arasında part-time işçiler, çalışanlar, sanıyorum şimdilerde yüzde 35-40 civarında; özellikle kadınların arasında son derece yüksek ve hiçbir biçimde, şunu hayal etmemek lazım; kadınlar, bunu istiyorlar filan; bütün yapılan anketler, bunun çok küçük bir oranda olduğunu gösteriyor. Bütün bunlar, tabii -belki, ayrı bir nokta olarak yazılması mümkündür- bunun- bir sendikasızlaştırma sürecine yönelik politikalar; ama, bence, bunu sadece esneklik üzerinden konuşmamak lazım; bir de, bütün bu politikaların arkasındaki motivasyon nedir, onu konuşalım ve bir bakıma sonucumuza ulaşmış olalım. Birkaç temel olgudan hareketle bu politikaları deşifre etmek mümkün. Bunlardan birincisi ekonomik kriz. Şimdi, 1974-1975'te bir ekonomik kriz başladığını ve bunun eski dönemin mekanizmalarını sermaye için bir yük haline getirdiğini söylemiştik. Peki, yeni dönemde izlenen bu politikalar ekonomik krizin çözümü açısından, sermaye açısından neden faydalı? Dünya çapında sermaye, neden bu yeni liberal politikaları benimsedi? Sadece -dikkatinizi çekerim- emperyalist ülkelerdeki sermayenin temsilcileri değil, aynı

zamanda Türkiye'den Şili'ye, bütün emperyalizme bağımlı az gelişmiş ülkelerdeki veya yarı sanayileşmiş ülkelerdeki burjuvazinin kendisi ve temsilcileri de; yani, hem ekonomik örgütleri hem tek tek büyük sermayedarlar hem de onun hemen hemen bütün politikacıları, Türkiye'deki düzenin bütün büyük partileri özelleştirmeci, ama beceremiyorlar, ama beceriyorlar. İçlerinde özelleştirmeye karşı çıkan bazı azınlıklar yok değil; ama, bir bütün olarak hepsi özelleştirmeci. Dolayısıyla, Türkiye'ye, bu, sadece IMF tarafından dayatılan bir şey değil; bir ekonomik yapı var... Bunu vurgulamak istiyorum; çünkü, varacağımız sonuçta da göreceğiz, bu sadece emperyalist bir politika değil, aynı zamanda bir sınıf politikası. Şimdi, Türkiye'deki büyük sermayeyi, tekelci sermayeyi düşünün; Sabancı'yı alın. Sabancı'nın uluslararası sermayeyle ilişkisi nasıl bir ilişki; hep yabancı bir kelime ve arkasında "Sa" yazıyor, değil mi? Toyota-Sa, Brisa, Hilton-Sa vesaire; yani, tam tipik finansal kapital biçimiyle -Türkiye'deki onun çok güzel bir örneği- aslında, bütün alanlarda faaliyet gösteriyor; dış ticaretten bankacılığa, turizmden üretime, sanayi üretimine ve giderek tarım üretimine.

Bütün bu alanlarda hep yabancı sermayeyle tamamen iç içe. Peki, böyle bir durumda ayrı bir çıkarı olduğunu düşünmek için bir neden var mı?

Sabancı'nın çıkarı, aslında tamamen dünya ekonomisiyle ve çokuluslu şirketlerle bütünleşmiş bir çıkardır ve o yüzden de, aynı politikayı savunmasını anlamamak için hiçbir neden yok; yani, sadece birileri dışarıdan dayatıyor değil, onlar da öyle istiyorlar; o yüzden, küreselleşme ve yeni liberalizmin arkasındaki güçleri kavrarken şöyle düşünmek bana çok yanlış geliyor: Merkezdeki odaklar istiyor, bizimkiler de çarnaçar razı oluyor. Onların çıkarı, aynı zamanda bunların çıkarı; beraberce üretiyorlar. Tabii ki, tabii unsur, bir ortaklığın küçük unsuru; burada tartışma götürülecek bir şey yok; Toyota çekilir, Sabancı kalır ortada; yani, tam da o yüzden daha fazla biat etmesi gerekiyor Türkiye sermayesinin onlara ki, Toyota çekip İspanya'ya yahut da Pakistan'a gitmesin; tam da o yüzden, daha fazla onlarla birlikte aynı politikayı savunması gerekir.

Peki, uluslararası sermaye, ekonomik krizde neden bu politikaları benimsedi: bakın, ekonomik krizde en önemli şeylerden bir tanesi, ücretlerin, işçi, emekçi sınıfların kazanımlarının geriletilmesidir. Tek tek, uzun uzun analiz etmek son derece zordur. Bunun için de en önemli kelime, benim için parçalanma; isterseniz, bunun karşısına atomizasyon da yazabiliriz; yani, sınıfın atomizasyonu, parçalanması. Tabii, bu amaçla; yani, işçi sınıfının, gerek ücretler ve gerek başka alanlarda kazanımlarını geriletmek için, sınıfın kolektif gücünü parçalama, bir bakıma sınıfı atomlaştırma. Şimdi, tek tek politikalara bakalım. Dört temel politikadan bahsettik: piyasa ekonomisi, küreselleştirme yahut da küreselleşme -bunun bilinçli bir politika olduğunu iddia ettim; yani, yeni liberalizmin geliştirdiği bir politika olduğunu söyledim; bir gerçekliğe tekabül eden, ideolojik yanları da olan bir politika- üçüncüsü özelleştirme, dördüncüsü de esneklik. Her birinin -en çarpıcı örneklerini vereceğim- sermayeye kazandırdığını ve işçi, emekçi çalışan bütün katmanlara, sadece dar anlamda proletaryaya değil, bütün emekçi katmanlara ciddi bir darbe vurduğunu söylemek mümkün. Şimdi, tek tek örneklerle gidelim.

Küreselleşme: Aslında, küreselleşme nedir? Küreselleşme sınıflararası ilişkilerde ne yapar? Küreselleşme, sermayenin akışını, gerek finans sermayesinin gerek üretim sermayesinin akışını serbestleştirerek, dış ticareti serbestleştirerek, farklı ülkelerin işçi sınıfları arasındaki rekabeti doruğuna çıkarır. Şimdi, şöyle bir durum düşünün: bir otomobil fabrikası -demin Toyota-

Sa'dan hareketle söyledik bunu- diyor ki: bu ülkede ücretler yüksek, sendikal hareket güçlü; ben, burada, dünya ekonomisinde ucuza mal satmak için yeteri kadar fırsat bulamıyorum; dolayısıyla, kalkıyorum İspanya'dan Arjantin'e gidiyorum; orada ücretler daha düşük, sendikal hareketlerde daha az engel var. Dolayısıyla ne oluyor: birincisi, bir kere ücretler, sendikal vesaire alanda, işçi sınıfının çeşitli bölükleri birbirine rakip hale geliyor; ikincisi, tek tek ekonomilerin sosyal devlet bakımından yükü, birbirleriyle karşılaştırma içinde her bir ülkenin burjuvazisi tarafından düşürülmeye çalışılıyor. Şimdi, Avrupa Birliği bütünleşiyor. Avrupa Birliği'nde, mesela İngiltere'de, sosyal devlet harcamaları, Thatcher tarafından çok daha erken bir yıkıma uğratıldı. Dolayısıyla, şu anda farkında mısınız bilmiyorum, İngiltere'nin ekonomisi Avrupa Birliği içerisinde çok daha canlı geliyor, işsizlik daha az. İrlanda aynı durumda; yabancı sermaye oraya gidiyor. Japon sermayesi Avrupa'nın içinde satmak için -Avrupa'da gümrük birliği var ya, biz de onun bir parçasıyız- oraya gidiyor. Bir kısmı bize de gelmeye tereddüt ediyor; çünkü, başka koşulları çok zayıf; ama, İrlanda Cumhuriyeti ile İngiltere'nin kendisi istikrarlı ülkeler ve aynı zamanda öteki Avrupa ülkelerine göre ücretler daha düşük, sosyal devlet daha zayıf vesaire. Bu sefer, Fransa, kendi sosyal devletini budayıp, sermayesini çekici hale getirmeye çalışıyor. Dolayısıyla, sosyal devlet alanında da, bu rekabet dolayısıyla aşağı doğru bir yarış var. Küreselleşmeye, sınıf ilişkileri açısından böyle değinmiş olalım ve ikinci politik alana, yeni liberalizmin başka bir boyutu olan özelleştirmeye geçelim. Şimdi, bütün dünyada -sadece Türkiye'de değil; Türkiye'yi de söyleyeceğim- kamu sektöründe sendikalaşma oranları çok daha yüksektir ve sendikalara saldırmak çok daha zordur. Bu Amerika'da bile böyledir; hani, kamu sektörü zayıf filan; ama, en azından kamu okulları var; mesela, özel okullara göre müthiş yüksek öğretmen sendikalaşması vardır. Ama, kamuda sanayinin de olduğu ülkeleri düşünün; örneğin Türkiye... Türkiye'de -gerçekçi rakamlar muhtemelen 1 milyon civarında, belki biraz daha yüksek- sendikalı işçilerin üçte ikisi kamu sektöründedir. Türkiye sanayiinde kamu sektörü bu derece bir ağırlık mı taşıyor? Hayır, ama, orada örgütlenmek çok daha kolaydır. Dolayısıyla, özelleştirmenin en önemli etkilerinden birisi, işçileri işten atmanın yanı sıra, sendikalaşmayı kırmaktır.

Bakın, bırakın kayıt dışı bilmem ne diye sözü edilen sektörü -tabii, devasa bir sektör, Dünya Bankasının desteklediği bir sektör vesaire; ama- en gelişkin sermaye birimleri ve şirketler bile, sendikalaşmayı engellemek için ellerinden geleni yaparlar. Toyota-Sa en ileri toplam kalite yöntemlerini vesaire kullanıyor; orada, kurulur kurulmaz sendikalaşma için çaba gösteren işçileri hemen işten attılar, 40-50 işçi derhal atıldı ve hala sendika girememiş durumda; Türkiye'nin en gelişkin teknoloji ve yönetim teknikleri kullanılan fabrikalarından birisi. Dolayısıyla, özel ile kamu arasındaki bu fark, çok açıkça, özelleştirmenin temel amaçlarından birisinin -tek amacı değil- sınıf politikası olduğunu ortaya koyuyor. Nihayet, esnekliği demin konuştuk. Büyük işçi kolektifleri çok daha sendikalaşırlar, çok daha kolay sendikal haklarını geliştirmeye, kazanımlarını geliştirmeye yönelebilirler. İşyerini parçalarsanız, elbette, küçük işçi topluluklarının sendikalaşma çabasını kırmak çok daha kolaydır. Örneğin, taşeronlaştırma işçi sınıfının gücünü kırıp atomize etmek bakımından çok açıkça bir sınıf taarruz yöntemidir. Nihayet, sosyal devlet. Bu iş sadece bir insani yurttaşlık hakkı filan meselesi değil. Elbette öyle; ama, çok daha aktif bir sınıf yanı var. Bakın, Türkiye'de 25 milyon, hatta daha fazla insan SSK'dan yararlanma hakkına sahiptir. Bunların arasında emekliler var,

işçilerin kendileri var ve onların hepsinin aileleri de var. Muazzam bir kitleyi sarmış ve 25-28 milyon arasında insan -değişen rakamlar veriliyor- sağlık bakımından buradan yararlanabiliyor. Bu insanların çıkarları nerede sağlık alanında? SSK'nın iyileştirilmesinde, değil mi? Hepsinin ortak çıkarı var. Peki, özel sigortalı olursa, özel hastanelere gidilirse, nerede çıkarları? Kendi paçalarını kurtarmakta. Gemisini kurtaran kaptandır; yani, özel olduğu zaman, her koyun kendi bacağından asılır. Dolayısıyla, hiçbir dayanışma çabası içine girmek için bir neden yok; yani, sosyal devlet denilen şeyin bir kolektif ve dayanışmacı çıkar ağını, kapitalizmin kendi çelişkileri içerisinde ve sosyalizmin basıncı altında geliştirmiş olduğunu; buna karşılık sosyal devletin ortadan kaldırılmasının yine bir atomizasyona yol açtığını görüyoruz. Dolayısıyla, bu da açıkça bir sınıf çalışmasıdır.

İkincisi; çokuluslu şirketlerin çıkarlarıdır. Çokuluslu şirketlerin çıkarları, demin söylediğim gibi, bütün dünyayı sermayenin alanı olarak aldıklarına göre, aslında, kendi yatırımlarının, şirketin çeşitli bölümleri arasındaki mal akımlarının ve tabii finansman bakımından paranın dolaşımının engellenmemesini gerektirir. Bir otomobil firmasını alalım. İspanya'da belirli uzmanlaşmış parçalarını üretecek, İngiltere'de bazı parçaları üretecek ve sonra da monte edecek. Neler var? Gemide bile monte ediyorlar; yani, üretim sürecinde muazzam bir uzmanlaşma ve parçalanma var. Ya da, mesela maquiladora diyorlar, Amerikan şirketleri malı Meksika'nın kuzeyine gönderiyorlar, üretim sürecinin bir bölümünü orada yaptırıyorlar, sonra geriye çekiyorlar. Şimdi, bunun üzerine gümrük vergisi bu şirkete ne yapar; maliyetlerini artırır, çok açık bir şey. Sermayenin hareketini engelleyen yabancı sermaye yasaları ne yapar; en ucuz yapabileceği veya en büyük pazara yakın olan yerde üretmesine engel olur. Her türlü engel, bir bakıma şirketin parçalarının arasına girmiş oluyor. Düşünün -bu, aslında, çok ilginç bir şey- dünyada uluslararası sistem açısından dış ticarete giriyor. Dolayısıyla, siz, gümrükle, şirketin operasyonlarına engel oluyorsunuz. Bu, çıkarma tamamen aykırı. Bakın, bütün dünyayı düzlemesi lazım. Zaten, küreselleşme, globalizm, demin dediğim gibi "dünya düzlendi" diyerek, düzlenmesini sağlıyor; yani, bu inişsiz, çıkışsız, tepesiz, ovasız olacak yahut da dümdüz bir ova; bu isteniyor. Ne yatırım sermayesine engel, ne finans sermayesine engel, ne mal ve hizmete engel; istenilen bu. Dolayısıyla, çokuluslu şirketlerin çıkarları, bu yeni sistemi dayatıyor.

Birde üçüncüsü var: uluslararası işbölümü. Aslında, sermayenin ithal ikameci, korumacı politikalarından bahsetmiştik; hepiniz hatırlıyorsunuz. O politikalar, bir ölçüde, az gelişmiş ülkelerde, zaman zaman planlı bir çizgi de alabilen bir sanayileşmenin önünü bir ölçüde açıyordu. Elbette, bu ülkelerin sermayesinin çıkarı büyük ölçüde belirtiyor bu politikaları; yani, birileri o ülkenin sermayesinden bağımsız olarak "ben böyle istiyorum, olsun" diye yapmıyor bunu, onların hükümetleri yapıyor; ama, sonuç olarak, bu politikalar, bir sanayileşmeye, istihdamın artmasına, katma değeri yüksek malların üretilmesine vesaire yol açıyordu. Ama aynı zamanda dünya ekonomisini parçalıyordu bunlar; yani, demin konuştuğumuz şey açısından, çokuluslu şirketler açısından bakarsanız, dünya ekonomisinin bütünselliği yerine, bir ölçüde, kısmi de olsa bir parçalanmışlık söz konusuydu. Bu da, ölçekleri küçülterek, uzmanlaşmayı ve işbölümünün avantajlarını düşürerek vesaire -ayrıntısına girmeyelim- dünya sermayesi açısından, üretkenliğin ve dolayısıyla kar oranlarının olabileceğinden daha düşük olmasına yol açar. Tek tek ülkelerde, bölgelerde var olan ulusal sermayelerin, az gelişmiş sermayelerin

lehine olabilir; ama, dünya sermayesine ve özellikle yabancı sermayenin çıkarlarına aykırı oluyor. Ekonomik krize girince, karlılık krizine girince, bu da bir engel olarak ortaya çıkıyor; eski dönemde razı olunabilen bir tampon yapı olan bu yapı, bir engel olarak ortaya çıkıyor. Dolayısıyla, yeniden bir uluslararası işbölümü düzenlemek istiyor; yani, hem ekonomik krizin aşılması için bir önlem olarak hem çokuluslu şirketlerin çıkarlarının bir ürünü olarak dünya çapında üretimin ve genel olarak ekonomik faaliyetin yeniden dağılması söz konusu. Tabii, burada her ülkenin rolü, her ülkenin ne üreteceği, hangi sermaye tarafından üreteceği vesaire doğrudan doğruya somut faktörlere bağlı. Mesela, Türkiye'nin turizmi patladı; patlaya patlaya o patladı; yani, son dönemde, Türkiye'de, bir bankacılık, bir de turizm patladı; işte, 24 Ocak'ın ürünü budur, olacağı buydu. Dolayısıyla, bir defa, her ülkenin kendisine göre özelliği var; bir de kara para, mafya filan; bu ekonomik faaliyeti hiç görmezlikten gelmeyelim. Dolayısıyla, bu yeni uluslararası işbölümünün oluşturulması, aynı zamanda, emperyalist sermaye açısından, her az gelişmiş ülkenin, onun çıkarlarına en uygun biçimde yönlendirilmesi demektir. O zaman, şöyle özetleyebiliriz: Yeni liberalizm, küreselleştirme politikasıyla, özelleştirme politikasıyla, esneklik politikasıyla ve tabii, bütün bunların dayandığı serbest piyasa -sınırlı tekellerin hakim olduğu; ama, devletin ve sendikanın engelleyemediği piyasa- politikalarıyla, bir yandan bir sınıf taarruzu politikasıdır, bir yandan da bir emperyalist politikadır ve nihayet, aynı zamanda da bir ideolojik taarruzdur; çünkü, bakın, deminden beri atomizasyondan bahsediyoruz, özel mülkiyetin hakimiyetinden bahsediyoruz ve piyasadan bahsediyoruz. Bu ne demektir; insanlığın yapabileceği başka bir şey yok, en iyisi piyasadır, en iyisi özel mülkiyettir, kolektif ve dayanışmacı çözüm olamaz demektir, alternatif yoktur; aynı zamanda bu demektir. Çok uzattım; yalnız bir noktaya değineceğim ve bitiriyorum. Yeni dünya düzeni ve küreselleşmenin kaçınılmaz olduğu tezi, teknolojinin gelişiminin dünyanın bütünleşmesinin temeli olduğu tezine dayanır. Bakın, bugün, uydu diye bir şey var. Uydunun milliyeti nedir? Yani, o üretici güç hangi milliyete ait olabilir? Tamam, mülkiyetin damgası var üzerinde; yani, üretici güçler, uluslararası stratejik çıkarlar arasında çekiştiriliyor, bu doğrudur ama bir üretici güç olarak uydu ulusal sınırları aşmıştır. Ve dolayısıyla, ekonomi alanında da, kültür alanında da, politik alanda da ve başka alanlarda da ulusların giderek daha fazla iç içe geçmesi ve dünyanın bütünleşmesi, gerçekten bir tarihsel gelişmedir. Tartışma şurada: küreselleşme, piyasanın, liberalizmin ve özel mülkiyetin üzerine yerleşmiştir. Bunun kaçınılmaz olduğu tezi, aslında, başka alternatifleri, bulunabileceğini gözlerden saklamak için ileri sürülmüş bir şeydir. Bu biçimde bir bütünleşmenin kaçınılmaz olduğunu söylemek için hiçbir neden yoktur; çok daha kontrollü, çok daha karşılıklı anlaşmalara dayanan, bazen ekonomik olarak belirli bir koruma alanının bulunduğu bir bütünleşme süreci de mümkündür. Küreselleşmenin kaçınılmazlığı tezi ise, piyasanın ve özel mülkiyetin dünya çapındaki hakimiyetinin kaçınılmazlığıdır ve bu tez, aslında, bugün yaşanmakta olan sürecin iç çelişkilerini görmezlikten gelmek demektir. Bu iç çelişkilere sadece değineceğim; istiyorsanız sonra tartışırız.

En azından üç nedenle -başka nedenler de sayarım; yani, ana faktörleri söylüyorum- bugün yaşamakta olduğumuz süreç; yani, bu dünya çapındaki liberal bütünleşme, küreselleşme adı verilen liberal bütünleşme, aslında son derece sallantılı temellerde gelişmektedir. Bunlardan birisi, bu finansal bütünleşmedir. Bakın, finansal bütünleşme, aynı zamanda krizin

globalizasyonu demektir. Doğu Asya krizi olduğu zaman, özellikle Güney Kore ve Japonya'ya geldiği zaman; yani, aralık ayında, dünyanın kapitalistleri ve onların sözcüleri ve bütün devlet adamları tir tir titriyordu; başka bir kelime olmaz; yani, Financial Times, The Economist, Herald Tribune, Le Monde, hepsi aynı şeyi söylüyor ve bu sene, zaten, ne olacağı hiç belli değil. Şimdilik biraz atlatılıyor. Meksika krizinden sonra, 1994'te -o bütün dünyaya bir etki yapmıştı- aniden gelişmişti. "Eyvah, piyasalar ne kadar kötü" filan diye söylendiler, sonra unuttular yine.

İkinci neden; tam da bu gelişme, üç tane emperyalist odağın giderek daha fazla birbirleriyle rekabet etmesine, mücadele etmesine yol açıyor. Hepimiz biliyoruz; ama, ticaret blokları diye biliyoruz. Amerika Birleşik Devletleri'nin etrafındaki, Kuzey Amerika'daki, giderek Güney Amerika'ya taşan birleşme, Batı Avrupa'daki birleşme ve Asya'da Japonya'nın Asya ülkeleriyle birlikte oluşturmaya yöneldiği bir ekonomik alan. Gerçi, şimdi, Japon projesi çok büyük bir darbe yedi, çok zayıf durumdadır şu anda; ama, bu üç odak, son on yıldır, özellikle Sovyetler Birliğinin çöküşünden sonra ciddi bir mücadele içine girmiştir. Bunun nedenleri çok açıktır; sadece Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkması ve dolayısıyla tehdidin ortadan kalması değil, aynı zamanda, kriz içinde rekabetin gittikçe kesinleşmesidir. Bütün tarih böyle olmuştur ve zaten, 1930'ların mücadelesi buydu ve İkinci Dünya Savaşı bundan çıkmıştı. Üçüncü Dünya Savaşı çıkar mı çıkmaz mı, şimdi bilmiyoruz, önkoşulları yok; çünkü, dünyanın hakim askeri gücü var; ama, yarın ne olacağını bilmiyoruz. Hele bu ikisi birleşirse, bir felaket olur; çünkü, bir finansal çöküş, muazzam bir ekonomik kriz demektir. Belki 1930'ları bile aratacak bir şeydir ve emperyalistler arasındaki rekabeti de feci keskinleştirecektir. Milliyetçilik yükselecektir. Bakın, şimdiden -bu çok ilginç bir şeydir "her şey çok iyi gidiyor" diyorlar- nasıl Batı Avrupa'da Neo Nazizm elli yıl sonra başını kaldırdı, Fransa'da Le Pen yüzde 15'lere çıktı; Avusturya'da Haider adlı bir faşist -üstelik, adı Özgürlük Partisi- elli yıl, altmış yıl sonra - Avusturya'da, biliyorsunuz, Hitler'in ilhak yoluyla hakimiyeti vardı 1930'lu yıllarda- yüzde 30'a çıktı. Avusturya'nın üç büyük partisi var; eskiden, aynen İngiltere gibi, Amerika gibi, iki büyük partinin olduğu bir sistemdi; ikisi de yüzde 45'lerdeydi; bir o gelirdi, bir o gelirdi; yani, bir Sosyalist İşçi Partisi, bir Muhafazakar parti. Şimdi, biri yüzde 33, biri yüzde 32, biri yüzde 35 olmak üzere üç büyük parti haline geldi, faşist partinin arasına girdiği bir üçlü oldu. Gözümüzün önünde yükseliyor; yani, bu bir şaka değil, bir tahmin, bir spekülasyon değil, gözümüzün önünde yaşanan bir süreç. Bir finansal çöküş olsa, bütün Avrupa kaynar, birbirine girer; Avrupa Birliğinin ne olacağını bilemezsiniz. Bize, hep "kaçınılmaz, kaçınılmaz" diyorlar; Avrupa Birliği bile parçalanabilir. "Bile" diyorum, belli olmaz; sırf savunma nedeniyle bir arada kalabilir. Nihayet üçüncü bir şey var; hem sosyalizmin prestijinin çökmesi dolayısıyla hem başka nedenlerle, işçi sınıfı ve emekçilerden gelen mücadele uzunca bir süre zayıf kalmıştır. Yapılan atılım, zaten, bu yüzden yapılabilmıştır -bir sınıf politikasından bahsediyoruz- Thatcher atılımını yapabildiyse, bundan yapmıştır, Reagan bundan yapmıştır. Bunların hepsinin içinde, uzun uzun anlatılabilecek sınıf taarruzları vardır. İngiltere'de madenciler dolayısıyla ve sendika yasaları dolayısıyla yapılan saldırılar, Amerika'da Reagan'ın ilk işi bir grevi paldır küldür bitirmek ve işten atmak olmuştur; hava kontrolörlerinin greviydi. Mesela, ondan önce, Carter döneminde, madenciler grevi zorla bitirilmişti vesaire. Şimdi, bir süre boyunca, bir on beş yirmi yıllık süre boyunca giderek gerileyen işçi hareketini görüyorduk; ama, 1994'ten beri bütün

belirtileri görülüyor ki, bu alanda bir kıpırdama var; yani, finansal alandaki çelişki, emperyalistler arasındaki çelişki ve şimdi de sınıf mücadelesinde bir yeniden kıpırdama. Bunu 1994'te Meksika'da NAFTA'ya karşı ayaklanan, onu bayraklarına yazan Zapatistler'de görebilirsiniz; Güney Kore'deki, tam da küreselleşmenin, OECD'ye girdikleri yıl küreselleşmenin, esnekleştirmenin saldırısına karşı işçi sınıfının yaptığı bir aylık direniş ve grevde görebilirsiniz; Fransa'da, 1995'te, Kasım, Aralık aylarında, tam da sosyal devletin ortadan kaldırılması dolayısıyla bütün kamu işçilerinin bir ay, iki ay boyunca sokağa çıkmasında -bir defasında 1 milyon işçi- görebilirsiniz; İtalya'da emeklilik haklarının budanmasına karşı yapılan ve 1994 yılında, bir defasında Roma'ya 3 milyon insanı toplayan mücadelelerde görebilirsiniz vesaire -bunun başka örneklerinden de bahsetmek mümkün- dolayısıyla, bu üç faktör gösteriyor ki, aslında, son derece sarsıntıda, zayıf ve kırılğan temellerde, çelişik, kendisini içten içe kemirip yiyebilecek ve ortadan kaldıran temellerde gelişen bir süreçten bahsediyoruz; dolayısıyla, bu kaçınılmaz, biz, bu güce teslim olalım... Bakın, aslında, tam da anlatmak istediklerim bu; bu güce teslim olalım demek için hiçbir neden yoktur, iki yıl içinde bütün konjonktür değişebilir ve bütün liberallerin hepsi devletçi olabilir.

Sunuşun ardından...

Ayfer Eğilmez- Efendim, küreselleşmenin ekonomik boyutu, finansal boyutu ile birlikte emek boyutuna da girildi, işgücünün parçalanması, atomizasyonu, işgücünün esneklenmesi, hepsine değindiler. Ama, bütün bu finansal bütünleşme ve bütün bunların ötesinde, emek için ne söyleyeceğiz? Şimdi, ileri sürülen kimi tezler var. Emek ulusal sınırlarda tıkanmıştır gibi. Daha başka argümanlar da var. Siz ne diyorsunuz?

Sungur Savran - Şöyle bir şey var: aslında, tam da toplumsal muhalefet çevrelerinden kaynaklanan bir tez var; sermaye uluslararası planda hareketli, akışkan bir hale gelmiştir, buna karşılık işçi sınıfları ulusal kalmıştır, hiç yerlerinden kıpırdamıyorlar. Dolayısıyla, onlar ulusçuluğa sahip çıkmalıdır, ulusal devlet esas kurtuluşlarıdır. Bu tezi tamamlayan başka tezler var; mesela şu: Globalizmin esas amacı, yeni liberalizmin esas amacı ulusal devletleri yıkmaktır gibi bir tez. Şimdi, bu ikisi birbirini tamamlanıyor tabii. Eğer, sermaye, uluslararası çapta, ulusal devletleri tamamen etkisizleştirmeye çalışıyorsa, buna karşılık işçi sınıfı tamamen ulusal kalmışsa ve ulusal devlete sahip çıkıyorsa, o zaman, demek ki, çözüm milliyetçiliktir; yani, tamamen milliyetçi bir temelde bir toplumsal muhalefet politikası yürütmek gerekir. Bunun başka boyutları da var; ama, böyle yalınlaştıralım. Bu, bayağı, bir ampirik, olgusal bir incelemeyle saptanabilecek bir şey; işçi sınıfı ulusal mı kalmıştır? Bu tez, aynı zamanda, enternasyonalizmin sermayenin politikası olduğunu, işçi sınıfının eski enternasyonalizminin gününün dolduğunu filan da söylüyor dolayısıyla ve tutarlı oluyor tabii. Soruna daha enternasyonalist bir tezle yaklaşmak mümkün politik yönüyle; ama, önce, işin olgusal, ekonomik yanlarına bakalım. İşçi sınıfının ulusal kaldığı iddiası, 20. yüzyılın sonunda gerçekten çok ciddi bir sorundur. Evet, göçler; yani, işgücünün göçü sermayenin akımının tempo olarak gerisindedir. Tabii, bunun bir nedeni var; sözünü ettiğimiz o Soğuk Savaş döneminde, otuz yıl boyunca işgücü göçü son derece yüksekti; gerek Kuzey Amerika'ya gerek Batı Avrupa'ya, muazzam bir işçi akımı vardır, gerekse azgelişmiş ülkelerin kendi aralarında;

ama, son dönemde biraz yavaşlamasının nedeni, doğrudan doğruya emperyalist ülkelerdeki kriz sırasındaki büyük işsizlik dolayısıyla muazzam bir basınç doğmasından dolayı engellerin artırılmış olmasıdır. Eskiden, tam tersine, işçi istiyorlardı; çünkü, yedek sanayi ordusu daraldıkça ücretler üzerinde basınç oluyordu ve işgücünü genişletmek istiyorlardı; şimdi ise, tam tersine, toplumsal huzursuzluğu feci artırdığı için, kontrollü bir politika izliyorlar. Ama, bütün bu tarihsel gelişmenin ürünü olarak, aslında, işçi sınıfı, hemen hemen bütün ülkelerde -çok geri ülkeleri bir yana bırakıyorum- son derece çokuluslu olmuştur. Batı Avrupa'ya bakın; Batı Avrupa'da politikanın en önemli sorunlarından birisi ırkçılıktır. Nereden çıktı bu? İşçi sınıfının farklı parçaları, kriz içinde birbirine girmiştir ve faşistler bunu kullanmaktadırlar. Fransız işçilerinin çıkarları, Cezayirli ve diğer Araplar dolayısıyla zarar görüyor; Alman işçilerinin çıkarları, Türk işçiler dolayısıyla zarar görüyor deniyor vesaire... Amerika'ya bakın, eskiden Amerika'da ne bilirdik biz? Siyah sorunu, değil mi; ırkçılık onun üzerindendi. Amerika'da, bugün toplam 26 milyon siyah var, 24 milyon da Latino var. Nereden çıktı bunlar? Latino nedir? Güney Amerika'nın yoksulları, otuz yıl boyunca Kuzey Amerika'ya geldiler ve 24 milyona ulaştılar ve Amerika'da, şimdi, İspanyolca bir sorundur, İngilizce'ye yeniden sahip çıkıyor ırkçılar; ama, New York'ta iki dilde yazılıyor -bizde hiç yazılamadı hala- yani, çokuluslu bir işçi sınıfından bahsediyoruz; bir yanda beyazlar, bir yanda siyahlar, bir yanda Latinolar. Şimdi, Doğu Asya'da krizden sonra Malezya'nın işçi kovduğunu duydunuz mu? Sonunda 1 milyonla sınırlandırdı. Afrika'nın kendisinde, çok çeşitli ülkelerde, devamlı yabancı işçi korkusu olur, kriz olur, yabancı işçi korkusu olur. Körfez'de -hepiniz duyuyorsunuzdur- Filipinli, Endonezyalı genç kadınlar hizmetçidir. Bize bile gelenler oldu. Trakya'ya gidin, Romen, Bulgar, Rus işçiler. -Kürt sorununu bir yana bırakıyorum-o, hep olmuş olan bir sorun. Bence, Türkiye işçi sınıfının içinde farklılaşma da var üstelik; yani, inşaat işçisi, yol işçisi Kürt'tür, büyük fabrikalarda daha az Kürt vardır. O bile bir ulusal farklılıktır ve birbirine vurmaz; ama, Türkiye tarihinde, yerleşik halkların dışında, ilk defa yabancı işçi var. Nereden çıktı bunlar; Bulgarlar, Romenler... İstanbul yakınlarında, hayvanlar için yapılmış kümeslerde filan barınıyorlar. Dolayısıyla, işçi sınıfının yerli olduğu iddiası, ulusal olduğu iddiası, tam da faşist hareketlerin sömürdüğü bir çokulusluluğu görmezden gelmek demektir; Türkiye gibi ülkelerde daha da fazla bir şey demektir; yani, aynı nedenlerle, yerleşik halkların da farklı etnik kökenden olması dolayısıyla, son derece büyük bir sorun yaratır, sermayenin politikalarına hizmet edebilir. Ulusal devlete sahip çıkmak da şöyle bir sorundur: Var olan devlettir. İşçi sınıfının, emekçilerin ve çalışanların iktidara ağırlık koyduğu veya iktidara geçtiği durumda, küreselleşmenin ve yeni liberalizmin karşısında araç olarak kullanılabileceği bir açıktır. Dolayısıyla, bu olanağı reddetmemek gerekir; ama, ardından ne yapılacak? Tek başına bir ülkenin sınırları içinde, uydulu dünyada, sorunu kendi milli sınırları içinde halletmek mümkün mü? Bence, 20. yüzyılın tarihi, zaten, bunun mümkün olmadığını kanıtlayan bir tarihtir; yani, biz girmedik buna; ama, Sovyetler Birliği neden çöktü, Doğu Avrupa neden çöktü, bunları biraz düşünürseniz, en çarpıcı özellik şudur: bakın, Batı Avrupa, emperyalistler bile, bugün, tek bir devlet olmaya gidiyor. Otuz kırk yıllık bir süreç var; Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliğinde ufak ortak yatırımların üzerinden hiçbir şey yapılamadı. COMECON denilen birlik, "bu ülkelerin en kötü mallarını birbirlerine yutturduğu bir kanaldan başka hiçbir şey değildi." Ekonomik bütünleşme filan; ama, en kötü malları birbirlerine satıyorlar; çünkü,

Batıya ihraç edemiyorlar tabii, orada rekabet var; burada da en kötülerini birbirlerine kakıyorlar. Nerede sosyalizmin enternasyonalizmi, nerede kapitalizmin... Dolayısıyla, Ayfer'in sorusunun cevabına şöyle bakmak lazım diye düşünüyorum: elbette başlangıçta mücadele ulusal biçimler alır; bütün tarih böyle olmuştur. Elbette, dolayısıyla, varolan devletin kullanılması, iktidar sorunu burada belirleyicidir; elbette, çalışan sınıfların ve emperyalizme karşı ezilen bir ülkenin çıkarlarını savunmak gerekir; ama, bunun nihai çözüm olacağını düşünmek için hiçbir neden yoktur; milliyetçilik burada ufku kapatır. Milliyetçi olmak gerekmez tekil devleti, ulusal devleti kullanmak için. İktidara geçtiğiniz zaman tabii kullanacaksınız; teslim olacak haliniz yok ki; tam da globalizme karşı durmanın ilk aracı, bir manivela; ama, orada durursanız olmaz.

Soru - Ben, sistem dışı çözümlere girmeyeceğim; sistem içi bir tartışma var ve bu özellikle sendikalarda tartışılıyor; bunun siklet merkezini de biz oluşturuyoruz. Avrupa Birliği'yle ilgili bir tartışma; yani, bu liberaller hatalarını görebilirler, sistem dışı çözümlere yaklaşıldığında çark edebilirler ve o Keynesyen politikalara dönebilirler. Şimdi, bunun geçerliliği nedir?

Sungur Savran - Aslında bu tabloyu çizerken benim vurgulamak istediğim, tam da böyle bir yaklaşımın sorunlarıydı; açıkça söylemedim; ama, bu tablonun ortaya koyduğu şeylerden birisi bu. Şimdi, böyle bir şeyin, bence, hiçbir gerçekçiliği yok. Neden? İkinci Dünya Savaşı sonrası sistem, belirli bir konjonktürün ürünü olarak, dünya çapında bir konjonktürün ürünü olarak, sınıf-güç dengelerindeki, bloklar arasındaki dengedeki bir konjonktürün ürünü olarak biçimlenmişti. Bazen "sınıflararası uzlaşma" filan deniliyor; ama, aslında, bence bir uzlaşma ve ortak platform yok, bu devamlı itişe kakışa oluyordu; ama, mühim değil. Şimdi, 1975'ten bu yana girdiğimiz ortamda ise, sermayenin kendi krizini çözebilmek için, karşısındaki çalışan sınıfların ve emperyalizme bağımlı olan az gelişmiş ülkelerin bütün kazanımlarını, mevzilerini parçalamak, geriletmek için bir taarruz başlattı. Nedeni de çok açık; ekonomik krizin çözülmesi. Şimdi, tarihte, en azından 20. yüzyılın tarihinde çok açık gördüğümüz bir şey var: kapitalizm büyük krizlerinden çıkmak için, mutlaka ve mutlaka -tarihin tekerrürü gibi; yani, 1970'li yılların sonunda, tarihsel bir analiz sonucunda, bazı Marksist iktisatçılar bunu zaten söylüyorlardı -en azından bazı kilit ülkelerde veya bölgelerde işçi sınıfı, emekçiler ve çalışanların kazanımlarını kırmak zorunda; çünkü, kriz başladığı zaman, her iki tarafın birden çıkarlarını tatmin etmek mümkün değil, bir taraf mutlaka gerileyecek. Paylaşılacak şey azalıyor; yani, hani, artık banal olan pasta küçüldüğü zaman ne olacak, kimin payı gidecek? Bu kadar kaba söylenebilecek bir şeyse, bütün bu parçalama, atomizasyon, sosyal devlet, ücretler, bunun bir parçası. Şimdi, öyle olunca, eğer böyle bir kriz varsa... Olmadığını kanıtlamak, artık, karşı tarafa düşüyor. İki kide bir "kriz bitti" dediler. 1970'lerin ortasında "iki yıl oldu, bitti" dediler "katiyen bitmedi" dedik, devam etti. 1979'da bir daha resesyon oldu 1982'ye kadar, 1982'den sonra "bitti" dediler "bitmedi" dedik, 1990'da yine tekrarladı ve şimdi yine geliyor. Yani, kapitalizmin uzun krizleri böyledir, bir iner bir çıkar ve bu bilinen bir şey zaten; yani, inip çıkacağı bilinen bir şey. Uzun dalgalar diye bir şey var, bir de onun içinde küçük çevrimler var. Dolayısıyla, kriz devam ediyorsa, uluslararası sermaye daha sorunlarını çözemediyse, o yeniden yapılanmayı sağlayamadıysa ve kilit ülkelerde hakları geri alamadıysa, o zaman, yeniden

bir uzlaşma, Neo Keynesyen politikalara dönüş bir hayaldir. Hele hele Türkiye gibi sıkışmış, az gelişmiş, kaynakları sınırlı bir ülkede bunun tek başına yapılabileceğini düşünmek için hiçbir neden yoktur. Şimdi, somut olarak bunun kanıtı da ortada; sermayenin, gözünü, işçi sınıfının kazanımlarına dikmiş olduğuna ve yeni liberalizmi daha da derinleştirmek için elinden geleni yapacağına dair kanıtlar ortada. Birinci kanıt; bugünkü dünyada, sermaye çevreleri ve sözcüleri arasında ve iktisatçılar arasında en önemli tartışmalardan birisi şudur: Neden Avrupa kötü durumda, neden Amerika daha iyi durumda? Japonya'yı bir yana bırakalım, bu ikisi arasındaki karşılaştırmayı yapalım.

Amerika'da, Kıta Avrupa'sına göre çok daha esnek bir işgücü piyasası ve çok daha fazla part-time çalışma yoluyla, işsizlik sorununu halletme yoluyla gelişmeler kaydedildi. Amerikan piyasası esnek, öbür taraf ise katı. Almanya'da, hala işçilerin çok hakları var, onun için Alman sistemi bitti; yani, o büyük mucize bitti. Yanlış anlamayın, ben söylemiyorum; böyle açıklanıyor; nereyi okursanız, bu yazıyor. İkincisi; Dünya Bankasının 1995 tarihli "Küreselleşme ve İşçiler" raporu. Dünya Bankası Başkanı, açıkça, hem önsözünde, hem içeride rapor yazıyor ve "esas sorun, dünyada ve ülkelerde bir bölüm işçinin diğerlerine göre ayrıcalıklı haklara sahip olmasıdır. Bunların kaldırılması gerekiyor" diyor. Tabii, biliyor musunuz, kapitalistler hep şöyle düşünürler: eğer, birisinin durumu daha iyiyse, ötekinkini iyileşmesin, onunki kötüleşsin. Yani yoksullukta eşitlik! Gerçekten de bir fark var. Emperyalist ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasında, emperyalist ülkeler içinde belirli sektördekilerle diğer sektörler arasında görece bir fark var. Diyelim, mesela bir yerde yirmi beş yıl sonra emekliliğe ayrılıyor, başka bir sektörde otuz yıl sonra emekliliğe ayrılıyor. Böyle bir fark gördüler mi, burjuvalar hep şöyle derler: Niye onlar ayrıcalıklı, hemen onu kaldıralım. Niye öbürünü de o duruma, daha iyi duruma getirmiyorsun sorusunu hiç sormak istemezler. Dolayısıyla, gözlerini esas ona dikmişlerdir.

Yani, burada, herkes, sanıyorum, şu gerçeğin, artık, 20. yüzyıl tarihinde, sendikacılığın bütün ülkelerde asli özelliklerinden biri olduğunu biliyordur. 19. yüzyılda devrimci bir hareket olarak başlamış sendikacılığı, özellikle 20. yüzyıl boyunca, burjuvazi, sistemin bir payandası haline getirmek için soğurdu, masetti sistemin içine ve bir katmanına, özel olarak olanaklar yarattı; yani, sendika sistemi ile bürokrasi... Bürokrasiyi, burada, kırtasiye yapan insan anlamında kullanmıyorum; doğrudan doğruya özel ekonomik çıkarları olan bir katman olarak, işçilerin bütününden çıkarları farklılaşan bir katman olarak kullanıyorum. Bu döneme özgü olan nedir? Bence daha ilginç bir şey var; o da şu: sendika hareketi, giderek işgücünü çekirdek ve sürekli istihdama sahip uzman, daha kalifiye bir merkezi çekirdek ile, onun çevresinde çok daha kırılğan koşullara sahip olan bir çevre işgücü olarak bölme eğilimi, esneklik yönteminin giremediğimiz temel özelliklerinden birisi. Şimdi, sendikalar bunu görmeye başladılar. Sermaye böyle gidiyor, bürokrasinin çıkarlarının farklılaşmasından dolayı karşısında duracak güç ve istek de yok; dolayısıyla, bir bu temelde; yani, giderek daha az işçinin çıkarlarının temsilcisi olmak nedeniyle ve bir de tek tek işyerlerinde patronla uzlaşıp şirket çıkarını savunma. Hani, Sabancı Marşı var şimdi. Mesela, Doğu Asya'da bunun şahıkası var. Bizde, hani, okula nasıl çocuklar İstiklal Marşı söyleyip pazartesi sabahı girerler, cuma akşamı çıkarlar; şirket marşını söyleyip giriyorlar, asker gibi dolaşıyorlar. Filmlerde görmüşsünüzdür, televizyonlarda belgeselleri oynuyor. Şirket bağlılığı üzerine, bu iki şeyin üzerine yerleştirmeye

çalışıyorlar; ama, bence, bu itaat politikasıdır, çok açık bir itaat politikasıdır; çünkü, şirket bağlılığı sendikayı bitirir, toplam kalite yönetimi sendikayı bitirir, esas olarak sendikasızlaştırma politikasıdır. Dolayısıyla, bence çok sınırlı bir işgücünün tepesinde ayakta durmak istiyorlar; ama, bence, intihar politikasıdır bu. Bilmiyorum, sizlerin ekleyeceğiniz bir şey var mı; ama, yeni Keynesçilik yahut ılımlı bir Keynesçilik bir hayaldir, tam anlamıyla bir hayaldir; yani, yirmi yılın tarihinden hiçbir şey öğrenmemişiz demektir. Yapısal olarak mümkün değildir ve bir neden de yoktur; çünkü, eski kapitalizm iyi bir kapitalizm olduğu için öyle değil, eski kapitalizmi Sovyetler Birliğinin, Çin'in ve diğerlerinin varlığının yarattığı konjonktüre! basınçtan dolayıdır.

Ayfer Eğilmez - Şimdi, tamam, her ne kadar gerekçesi olan büyüme; ama, büyümeler vardı. Mesela, bütün bunlara rağmen, yatırımlar yapılıyor, büyümeler oluyor. Bütün bunlara rağmen, bunlar olurken, istihdamda bir artış yok.

Sungur Savran - Hatta azalma oluyor; yani, görece bir azalma, işsizlikte artış oluyor.

Ayfer Eğilmez - Tabii, azalma var, işsizlikte artış var. Şimdi, bütün bunların bir kaygı uyandırması gerekir; yani, OECD kendisi söylüyor herhalde bunları. O zaman, peki -hiçbir müdahale de olmayacak- sosyalizm ne?

Sungur Savran - Şimdi, şöyle bir tartışma var; yani, ileri sürülen bir şey var. Geçenlerde bir yerde "işsizler sınıfı" diye bir şey yazıyordu; ben biraz abartmalı buluyorum; ama... Şöyle bir şey var: tabii, dünya çapında üretimin hızla artmamasının istihdamın artmaması sonucu var; bu işin bir yanı; ama, bir de, tabii, herkesin bildiği gibi, yeni teknolojilerin uygulanması, otomasyon, düşük ölçekli de olsa robotlaşma vesaire, görece olarak yatırım olduğu zaman bile, yeni yatırımların çok daha sermaye yoğun olması istihdamı artırma bakımından belirli sınırlarla karşı karşıya olması anlamına geliyor ve dolayısıyla, işsizlik gittikçe artıyor. Yani, mesela Avrupa ekonomisi şu sıralar büyümüyor değil ki, resesyonda değil; ama, işsizlik sürekli artıyor; mesela, son dönemde, Alman ekonomisinde sürekli işsizlik artıyor. Dolayısıyla, deniliyor ki: "işsizlik, artık, yapısal bir sorun olmuştur." Bu, aslında, tabii, çekirdek işgücü ile çevre işgücü arasındaki ayırımla da tutarlı. Ben, bir ölçüde farklı düşünmek eğilimindeyim; şahsi kanaatimi söyleyeyim: Bütün tarih, bize, kriz dönemlerinin çok büyük işsizlik dönemi olduğunu gösteriyor; ama, sermaye, eğer, sözünü ettiğim koşulları sağlayıp -o koşullar Üçüncü Dünya Savaşı da olabilir; onu söyleyeyim; yani, sermaye krizinin çözümü, geleceği, hiç hoş olmayan bir gelecek gösteriyor- kendi temelleri üzerinde yeniden ayağa kalkabilirse, zamanla gelişmiş ülkelerde işsizleri massedebilir. Azgelişmiş ülkelere gelince, zaten her zaman 500 milyona yakın işsiz vardı azgelişmiş ülkelerde; yani, yapısal bir işsizlik söz konusu; ama, tabii, konuştuğumuz o değil. Sosyalizme gelince; bence, şimdi, sosyalizmin koşulları çok daha olgun. Neden? Çünkü, birincisi, uluslararası alanda planlama çok daha kolay bir şey haline geldi; ikincisi, planlama çok daha kolay bir şey haline geldi. Bakın, şöyle bir şey söyleyeyim: Sovyetler Birliği'nin, Doğu Avrupa'nın vesaire çöküşünü planlamanın ve kamu mülkiyetinin içsel sınırlarında aramak için hiçbir neden yok ortada; çünkü, programatik ve teorik tahlilin o kadar dışında bazı özellikler içeriyor ki, oraya

bağlamak çok kolay. Bir, ulusal sınırlar içine kapanma; ikincisi, bir bürokrasinin bütün ekonominin yönetimini kendi çıkarlarına ve askeri çıkarlara tamamen tabi kılmış olması. Bunlardan dolayı, planlama son derece çarpılmış bir şekilde geliyor ve kamu mülkiyeti hiç kimsenin mülkiyeti haline geliyor. Müthiş yabancılaşmış bir işçi sınıfı var; Polonya işçi sınıfının o şakası meşhurdur -duydunuz mu bilmiyorum; bence durumu çok iyi anlatır- "onlar yönetiyor gibi yapıyorlar, biz de çalışıyor gibi yapıyoruz" diyorlar; yani, ortada bir kopukluk var. Bir bürokrasi var, çok kötü bir yönetim filan; bir de işçi sınıfı var, çalışmıyor. Hırsızlık var, alkolizm var -hırsızlık derken, fabrikanın ürünlerini cebine koyup götürmek- absenteizm denilen işe gelmeme var -tabii, alkolizm onu çok besliyor- çünkü, işçi sınıfının büyük de bir gücü var. Bakın, bunlar çok tuhaf bir dizi ülke; çok büyük bir gücü var. Şundan dolayı; demin anlattım, işsizlik yok. İşçi, esas işsizlik tehdidinden çalışır, kapitalist toplumda ilk çalışma nedeni işsizlik tehlikesidir. Orada o yok; ama, yabancılaşma davar. Bir güç var, bir şevk yok. Olmaz; kamu mülkiyeti, ancak ve ancak kolektif bir şevkle ve ortak çıkarların üretimin artırılmasında olduğunun fark edilmesiyle olur; bu, objektif bir şeydir; yani, sadece insan bilincine ilişkin bir şey değildir; yani, sadece ilkinde olmaz- olur; ama, sonuçlarını görmüyor. Biliyorsunuz, sonunda, Sibiry'a'daki maden işçileri grevinde, kömür madeninden çıkan işçinin sabunu olmadığı için şevki yok; nasıl şevk olsun; yeryüzüne çıkıp yıkanamayan bir kömür işçisi düşünabiliyor musunuz siz? Bundan felaket bir şey olamaz. Ben, bunu, sembolik bir örnek olarak söylüyorum. Dolayısıyla, bir de, öbür yanda, siz çalışıyorsunuz, birileri çocuklarını İsviçre'de okutuyor. Ben, bırakın 1980'li yılları, daha 1970'li yılların başında tanıdım bu insanları; yani, belki, bunları bilen başkaları da vardır. Daça'lardan neler çıktı; bütün Batı Avrupa'nın kapitalistlerinin neredeyse tüketim düzeyinde şeyler çıktı. Yeltsin, kendisi Moskova Parti Şefi olarak yerleştirilişini anlatıyor; Moskova'da sırf partinin başkanı olduğu için, bir malikaneye yerleştiriliyor, özel sinema salonu var. O arada, başkaları, gayet karanlık yüzlü birtakım bloklarda gün geçiriyorlar. Bütün bunların ne şevk bırakabileceği açık. Dolayısıyla, kamu mülkiyetine ve planlamaya otomatikman suç bulmak için bir neden yok; bence, tam tersine, planlama, hem uluslararası boyutuyla hem teknolojik boyutuyla, gittikçe daha mümkün hale geliyor. İnsanlık kendi kaderini kontrol etmek için çok daha büyük teknolojik olanaklara sahip; bunu benim size anlatmam gerekli değil, belki siz bana anlatırsınız. Dolayısıyla, çok daha olgun hale geliyor; ama, ben korkuyorum ki, daha iyi olmadan çok kötü olacak; yani, bütün tarihi böyle yaşadık.

Soru - Şunu söylemek istiyorum: Sermayenin uluslararası dolaşımı, üretime yönelik dolaşımının yanında, sermayenin rant ekonomisine yönelik bir dolaşımı da söz konusu. Bunu da bir ilişkilendirmek gerekiyor sanırım. Sizin dediğiniz sözüm ona globalleşmiş bir sermayenin ... net bir şekilde, bu rant ekonomisine yönelik çöküşünde, örneğin İngiltere'nin en büyük bankalarından bir tanesinin, çok kısa bir dönemde, birden bire sıfır noktasına gelmesi anlamını taşıyor.

Sungur Savran - 1 milyar sterlin kaybetti.

Soru - Bu çok anlamlı; yani, onu bir ilişkilendirebilirsek eğer...

Sungur Savran - Biraz değinmiştim; ama, tabii, çok kapsamlı bir şey olduğu

için, insan bazı konuları atlıyor. Şimdi, şöyle bir şey var: Bu, aslında, her şeyden önce bir sonuç. Neden: bakın, bunu çok yalın anlatmak mümkün. Sermaye normal olarak esas karı nereden ediyor; üretimden; en başta sanayi üretimi olmakla beraber, aynı zamanda tarım, hizmetler filan gibi alanlardan. Eğer, bu alanlarda -kriz, aynı zamanda kar oranlarının düşüşü demektir dedim- kar elde edemiyorsanız, ne yapacaksınız? Zaten, krizin başlangıcı oradan geliyor dedik ya; yatırım yapamazsınız oraya, kar elde etmeyecek sermaye yatırım yapmaz; çünkü, tek amacı o. Dolayısıyla, sermaye üretimden kopmaya başlıyor ve bir hayali dünyada -Marks, ona "hayali sermaye" der zaten- kendi kendisini büyütmeye başlıyor. Bu ne demektir aynı zamanda? Var olan parasal miktarın üretimden çok daha büyük bir hale gelmesi demektir; yani, büyük bir borç ekonomisi. Devamlı, banka sistemi para yaratıyor. Biliyorsunuz, kredi de para yaratmak demektir, sadece darphanede yahut merkez bankasında para basmak gerekmiyor. Muazzam bir para yaratıyor ve mesela, bugün, Amerika'da, hem merkezi devlet; yani, federal devlet hem eyaletler hem belediyeler hem hane halkı, bunlar yirmi yıl öncesine göre kat kat daha fazla borçludur. Mesela, tüketicilerin şu anda krediyle tüketim yapmak için girdikleri borçlanma, yıllık gelirlerinin yüzde 80'ine filan gelmiş durumda; yani, boynuna kadar borç içinde ve sadece az gelişmiş ülkeler filan değil, bütün dünya böyle. Az gelişmiş ülkelerin ne halde olduğunu, biz, kendimizden biliyoruz. Dolayısıyla, dünya, muazzam bir borç denizinde yaşıyor; o rant ekonomisinin ters yüzü de şişirilmiş bir ekonomi. Bir yerinden, balona iğneyi soktuğunuz zaman ne olursa... Bakın, dikkat edin, Doğu Asya'ya ne oldu; IMF, tek başına, sadece dört ay içinde, üç ülkeye, 100 milyar dolardan fazla para verdi. IMF sadece yeşil ışıktır; esas banka sistemi açıyor. Nitekim, bir gecede -Batılıları tanıyanlar bilirler, onların en aziz gecesi Noel gecesidir, yılbaşı çok daha önemsizdir- 24 Aralık gecesi, New York'ta, Londra'da -basından okudum, uydurmuyorum- Paris'te, her yerde, bankaların yöneticileri; yani, dünyanın en kalantor kapitalistleri evlerinden alınıp, toplantıya getiriliyor; Noel ağaçları evde, çocuklar evde, torunlar evde, hediyeler verilecek; hayır, onlar, telaş içinde, devlet yetkilileriyle, merkez bankası yetkilileriyle oturuyorlar, Noel gecesini orada geçiriyorlar ve ikna ediliyorlar ki, Kore bankalarının ve devletin onlara olan borçları ertelenecek. Bir gecede dünyanın en büyük finans merkezlerinde operasyon; aksi takdirde Kore çökecek ve belki de arkasından dünya ekonomisi çökecek. Yani, rant ekonomisi muazzam bir çelişkidir; ama, krizin bir ürünüdür. Bununla şunu demek istiyorum; birincisi, bedavadan kimse yaşayamaz, dolayısıyla, kapitalistler de ebediyen yaşayamaz. Bu biraz, bazen şey gibi söyleniyor; sanki, bizde, birileri özel, hani devridaim makinası gibi bir yöntem bulduk, gidiyor... Öyle değil; bütün dünya öyle ve o bir çelişik sistem.

İkincisi; bunlar, farklı kapitalistler değil; bunlar, büyük kapitalistlerin bu dönemde yaptığı bir faaliyet. Nedeni de, üretim ekonomisinin kriz içinde olması. Yani, yapılmıyor demiyorum, tabii ki üretim yapılıyor; yani, birikimin canlı olacağı bir tempoya izin vermeyecek düzeyde yatırım olduğu için üretim olmuyor. Bu, şu demektir: en büyük spekülasyonu çok uluslu şirketler yapıyor. Bunu Dünya Bankasının raporlarında bulabilirsiniz; sayfa sayfa gösterebilirim size. Neden; çünkü, döviz farkları oynamasına iyi yatırdığınız zaman... Soros biliyorsa, onlar da biliyor; IBM'in de kurnaz adamları var; aynı zamanda onlara yatırarak para kazanıyor. Türkiye'de ise, herkes, artık, faaliyet dışı karın 500 büyük şirketin son hesaplara göre, 1996 yılı hesaplarına göre yüzde 54 olduğunu biliyor. Bu, şu demektir: borsa, repo, devlet tahvili vesaire... Kim o

500 büyük şirket? Şöyle bir ayırım, nasıl bir ayırım; bir yerde üretken sermaye var, bir yerde rantiyer sermaye, gözü dönmüş rantiyeler var. Hiçbir gerçekliği yok. En büyük rantiyeler, sanayi sermayesidir. Söylemiş olayım; yani, biz onları destekleyelim, onlar kötüdür, bunlar iyidir bir hayalin ürünü gibi geliyor bana ya da Sabancı şizofrenik olabilir belki.

soru - Hocam, kapitalist sistemin koruyucusu NATO'nun, yeni dünya düzeniyle birlikte sosyalist sistemlerin çökmesi sonrası yeni görevleri nelerdir?

Sungur Savran - Şimdi, bakın, bugün, küreselleşmenin ekonomik ve finansal boyutları olduğu için, Yeni Dünya Düzeni'nin politik boyutlarına girmedik. Aslında, tabii, kendi içinde çok ilginç bir tartışma bu; çünkü, sonuç olarak, sermaye her ne kadar, sosyalizmden şu anda çok fazla korkmuyorsa da, her zaman, kendi çıkarlarını, gerektiği zaman askeri olarak savunmaya hazırdır ve örgütlerini de ona göre geliştirir. NATO'yu iki nedenden dolayı, bir politik araç haline getirdiler, birkaç şeyin politik aracı. Birincisi; Yeni Dünya Düzeni'nin rakibi, onların gözünde, şimdilik, var olan reel politik güçler açısından en fazla İslam ülkeleri. Bakın, bunu, NATO Genel Sekreteri açıklıyor, Samuel Huntington uygarlıklar savaşı olarak ilan ediyor vesaire vesaire... Willy Claes, yani, aslında NATO'nun eski sosyal demokrat genel sekreteri bundan iki yıl önce açıkladı: "Bizim baş düşmanımız İslamdır, İslam fundamentalizmidir" dedi. Neden; çünkü, birincisi, sosyalizmin prestijinin çöküşü; ikincisi, milliyetçi hareketlerinin prestijinin çöküşü -mesela, Ortadoğu bağlamında alırsanız Nasırcılığın- geriye bu küreselleşmenin, Yeni Dünya Düzeni'nin alternatifi olarak, aslında gerici bir hareket olan; ama, kitlelerin tepkilerine de demagojik bir şekilde bir ölçüde tercüman olan İslamı bıraktı. Birincisi, NATO ona karşı örgütlenmiş durumda ve bir de kabadayı devletler diye andığı, Libya, İran, Kuzey Kore, Irak vesaireye karşı... İkincisi; Rusya'nın yeniden yükselebilecek gücüne karşı, şimdiden onun bütün hinterlandını kemiriyor; yani, NATO'nun bütün Doğu Avrupa'yı içine alacak şekilde genişlemesi ve Rusya'nın bundan çok rahatsız olması bir tesadüf değildir; ama, üçüncüsü, yarın, bir Çin'le uğraşacaklar; o müthiş bir şeydir. Bence, Deng'in ölümünden sonra o süreç başladı. 1980 yılında Tito öldüğü zaman, derhal "Yugoslavya ne zaman parçalanacak" yazdılar ve biliyorsunuz, sadece sekiz dokuz yıl sonra, o süreç başladı. Şimdi, Çin'in parçalanmasından bahsediyorlar; ya büyük Çin, ya da küçülecek. Şimdi, dolayısıyla, emperyalizmin askeri örgütü her zaman bir işe yarar; fakat, emperyalistler arası rekabet, aynı zamanda, beraberinde başka bir şeyi getiriyor; o da, Batı Avrupa'nın silahlanması meselesi, daha doğrusu ordu kurması meselesi. Batı Avrupa Birliği, Fransa ile Almanya arasında kurulan ortak kolordu, Almanya'nın yeniden ülke dışına asker çıkarabilme yetkisini anayasasına koyması ve şimdi, biliyor musunuz, bütün Alman gazeteleri "Alman askeri yurt dışında" diye aynı gün büyük başlıklar attılar. Bu uluslararası barış güçleri var ya, böyle sefil bir misyona çıktı Alman askerleri; belki de Somali'ydi, olabilir. Nasıl bir bayram; yani, Hitler'den bu yana, ilk defa, Alman askeri ülke dışına çıkıyor. Şovenizme bakın; yani, inanılmaz bir şey, Alman askerini dışarıya gönderdik... Yarın neler gelecek onun arkasından! Dolayısıyla, işin bir yanı da, emperyalistler arasındaki çelişki; ama, NATO'nun ne işe yaradığı belli; yani, tamamen sistemin karşısında görülen güçlere askeri olarak vurmanın aracı. Bu eskiden Sovyetler Birliği'di, şimdi öyle bir güç yok; ama, yarın yine o olabilir tabii.

Soru - Fundamentalizm İslam ülkelerinde yayılan bir olay; Cezayir'i, Mısır'ı

görüyoruz. NATO'nun geleceğini nasıl görüyorsunuz?

Sungur Savran - Yeni doktrini biliyorsunuz, NATO yüzünü güneye doğru döndü; yani, Türkiye'nin Milli Güvenlik konseptinin 1990'lı yılların başında "esas tehlike güneydedir" diye konulmuş olması tesadüf değildir, NATO'nun bir üyesi olduğu içindir. Tabii, Rusya'nın da rahatsızlığı göz önünde. Bakın, 1991 Körfez Savaşında, 1998 olası körfez savaşı -neredeyse olacak, ama, yine de olası diyelim, daha olmadı- arasında özellikle iki fark çok dikkat çekicidir: Bir, Rusya'nın tavrının tamamen değişmiş olması. Tamam, şantaj yapıyor olabilir, pazarlığı kısmi olabilir vesaire; ama, o zaman kölece peşinden gitmişti Amerikan koalisyonunun. Bu sefer "dünya savaşı çıkar" diye bir laf çıktı adamın ağzından; yanlışlıkla çıkmıştır belki; ama, her ne halse, burada bir değişim var ve Yüksel'in söylediği gibi, aslında Orta Asya üzerindeki mücadeleler de dahil olmak üzere bir dizi nedenle Rusya Çin'e yaklaşmaya başlıyor, başka müttefiklere yaklaşmaya başlıyor ve Ortadoğu'da terk etmekte olduğu mevzilere geri dönmeye çalışıyor. İkinci fark Fransa'nın tavrıdır. Fransız uçakları geçen defa beraber vuruyordu, bu sefer karşısında; çünkü, dünyanın her yerinde, Avrupa'nın esas silahlı gücü... Biliyorsunuz, Amerika ile Avrupa'nın diplomatik ve askeri konular söz konusu olduğu zaman, sınırı Manş Denizinden geçiyor, İngiltere öbür tarafta. Onu bırakın, Avrupa'nın ikinci silahlı gücü nedir; Fransa'dır; yani, biliyorsunuz Avrupa'da iki nükleer güç var, Fransa ve İngiltere. İngiltere'yi bırakın, Tony Blair de eskiler gibi onların peşinden gidiyor. Fransa ise, Avrupa'nın esas silahlı gücüdür. Fransa, dünyanın her yerinde Amerika'yla kavga ediyor. Amerikan Dışişleri Bakanı Albright Afrika'ya gidiyor, Fransız Dışişleri Bakanı feryat ediyor; çünkü, Afrika Fransa'nın kapalı av alanıdır. Onun üzerine, hemen Fransızlar Chirac'ı Filistin'e gönderiyorlar, barış sürecinin Filistin Halkının çıkarlarına uygun olmadığını savunuyor. Matra Şirketi Hong Kong'a uçak satma siparişini elde ediyor, Amerika feryat ediyor; çünkü, onun av alanıdır. Şimdi, Fransa, Ortadoğu'da Amerika'nın karşısına çıkıyor, "Ben desteklemeyeceğim" diyor ve Çin ve Rusya'yla beraber, Güvenlik Kurulunda Amerika'ya karşı tehlike yaratıyor, İngiltere ile Amerika yalnız kalıyorlar. Yeni Körfez Savaşının eski Körfez Savaşıyla farkının ikinci önemli yanı da budur. Amerikan koalisyonu çok daralmıştır. Arap devletleri bile, bir ölçüde homurdanıyorlar; Suudiler bile "biz savaşa taraftar değiliz" filan diyorlar. Tabii, geçen defa, özellikle Kuveyt faktöründen dolayı, hemen hemen hepsi, arkasına dizilmişti. Halklar öyle değildi, yüz binlerle gösteriler yapıldı.

Sizin sorduğunuz soru açısından, birincisi, emperyalizm, hiç bir zaman, dünyada barış yaratamadı. Bir zamanlar böyle bir şey vardı; işte, sistemler yakınlaşacak, barış gelecek, refah gelecek, dostluk gelecek, kooperasyon... Emperyalizm hiçbir zaman askeri gücünü bırakmaz; bu bir; ama, ikincisi, düşmanını dönemselsel olarak tanımlar ve üçüncüsü de, kendi içinde de çelişkiler gelişmektedir. Bence, NATO'nun geleceği çok belli değil, bir geçiş dönemi yaşıyor.

II

Küreselleşmenin teknolojik boyutu
Metin Durgut

Uluslararasılaşma, ticaret ve teknoloji bağlamında çağlara yayılmış bir olgu iken, sanayi toplumunun bir geçiş evresi olarak yorumlanan günümüzde

globalleşme ve teknoloji tartışmasının neden bu kadar ilgi çektiğini sorarak sözlerime başlamak istiyorum. Bundan amacım, bir mühendis ve fenci olarak teknolojiyi (ve ilgili bilgiyi) bir insan faaliyeti olmaktan çıkarıp insana neredeyse güçsüzlük duygusu aşılayan yorumları dengelemek ve teknolojiyi bir değişim aracı olarak daha teknik bir konumda ele almaktır. Globalleşmenin açık tarihi 1989 yılında Berlin duvarının yıkılması ile başlatılır. Bununla beraber, dünyanın nasıl küçüldüğünün İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana "tarihi sinyalleri" de bulunmaktadır; ilk enformasyon toplumu modeli olan Mac Luhan'ın "Global Köy"ü, büyümenin çevresel sınırlarını inceleyen Roma Kulübü, iletişim ve enformasyon teknolojilerinin neden olduğu köklü değişimi anlatan Alvin Toeffler'in "Üçüncü dalga"sı gibi. Modern toplum, "ilerleme" kavramını düşünce sistemlerine ana eksen yapmış bir toplum olduğundan, egemen Batı tarafından yaygınlaştırılan ve uluslararası baskıya dönüşen "ekonomik reformlar", günümüzde ilerlemenin ancak globalleşme ile mümkün olduğu gerekçesine dayandırılmıştır.

Globalleşme tek başına değil, yerelleşme ve bölgeselleşme gibi başka siyasal ve ekonomik gruplandırmalar ile birlikte yeni bir dünya düzenini tanımlamaya çalışmaktadır. Değişik ölçeklerin/katmanların rol aldığı bu çelişkili yapıdaki en belirgin önerilerden biri ulusal katmanın etkinliğinin azaltılması, verimsizliği nedeniyle ulus-devletin küçültülmesidir. Modernliğin (sanayi toplumu ilerlemeciliği kastediliyor olmalı) yoğun biçimde eleştirilmesi, ulus-devletin yurttaşlık kavramı içinde öğütmeye çalıştığı etnik ve kültürel alt kimliklerin tartışmada yeniden öne çıkması, bilimsel ve teknolojik gelişmenin homojenleşmeyi ve farklılaşmayı birlikte destekleyebilen etkileri gibi karmaşıklığı arttıran öğeler düşünüldüğünde, ortaya çıkan resim şimdilik bir dünya-sistemi çözümlemesinden çok eskinin ilerleme, refah, özgürlük gibi etiksel yanı ağır basan iddialarını küresel boyuta taşıyan bir gelecek tasarımı görünümündedir. Kanımca üstü örtülen gerçek, dayatılan değişikliklerin ulus-devletlerden oluşan bugünkü dünya düzeninin pekiştirilmesi doğrultusunda arayışlar olduğudur. Ulus-devletlerden oluşan bir dünyada ulustan/uluslardan başkasının kuracağı devlet türlerine yer olamaz, böyle bir değişikliğe önce mevcut dünya düzeni karşı koyar (Avrupa Birliği beraberinde Avrupa Vatandaşı kavramını getirmiştir). Ulus-devletlerin dünya düzeninde, savaş dahil rekabet; kurum ve kuralların artan uyumluluğu; mal yanında sınırötesi insan, sermaye, üretim ve hizmet hareketliliği; uluslararası normları ve standartları yayan işbirlikleri artan yoğunluklar dışında sürpriz gelişmeler sayılmamalıdır. Sürpriz olan, zengin uluslar dünyayı benzeşim propagandası ile hegemonyalarına uyumlu hale getirirken, artık teke indirgenmiş bir dünya geleceğinin genelde kabul görmesidir. Artan rekabete karşı zenginler (G-7 ülkeleri olabilir mi?) kendi ulusal üstünlüklerini ve pazarlarını yeni yeni düzenlemeler ile korumaya alırken (indirilen gümrük duvarları yerine yükseltilecek fikri mülkiyet hakları, çevre vs. standartları gibi duvarlar; teknoloji transferine konan ulusal güvenlik kısıtlamaları; araştırma dışında sanayiye yapılan devlet yardımlarını yasaklarken doğrudan yabancı yatırımlarını serbestleştiren uluslararası ticaret anlaşmaları gibi), gelişmekte olan ekonomiler için bu tek tip dünya ile biran önce tümleşmekten başka bir yol kalmamaktadır. Çok önemli olmakla birlikte finans kapitalin yaygınlaşması yeni bir olgu değil. Yeni olan, daha çok çokuluslu şirketlerin faaliyetlerini desteklemek üzere yaratılan uluslararası baskının ulusal siyasal yapıları ve hukuk sistemlerini dönüştürmede kazandığı ivmedir. İç ve dış pazar ayırımını ortadan kaldırmaya başlayan baskılar sonucu örneğin, 1980'lere kadar ulusal

tekel olan kamu hizmeti alanları on yıl içinde dış yatırımcılara açılabilmiştir. Değişim önlemlerinin gelişmekte olan ülkelerde demokrasi dışı baskılara kadar uzandığı anımsanırsa, globalleşme sürecinde gerek ulusal gerekse sosyal düzeyde kazanılmış birçok mevzinin ciddi olarak tehdit altında kalacağı ve globalleşmeye ayak uydururken yüksek bir toplumsal maliyet ödeneceği yadsınamaz. Ekonomik gelişmenin kritik girdilerinden olan teknolojinin yaygınlaşma yeteneği, globalleşmenin başka bir ayağının teknoloji globalleşmesi olmasına neden olmaktadır. Teknolojinin globalleşmesinin finans kapitalin globalleşmesi sayesinde kolaylaştığı, bu globalleşmeden ise ancak "ekonomik reformları" yapmış ülkelerin gereği gibi yararlanabileceği yorumu doğal olarak tepki almakta ve teknoloji kuşkulu bir değişim faktörü konumuna düşmektedir. Benzer bir teknoloji karşıtı duygu Vietnam Savaşı sırasında A.B.D.'de yaşanmıştı. Toplum gözünde yanlış olarak değerlendirilen teknolojinin prestij kaybetmesi sonucu bir dönem teknolojik yenilik ulusal düzeyde arka plana itilmiştir. Globalleşmenin bugünkü gelişme çizgisi gerçekten teknolojiyi ve neden olduğu sosyo-ekonomik faaliyeti ulusal veya sosyal içerikten yoksun bırakacak denli denetimi altına alabilecek mi? Bence asıl tartışmamız gereken teknolojik değişimin (ve genelde değişimin) nasıl ve kimler tarafından denetleneceğidir. Globalleşmenin "istikrarsız ve yönetilemez hale gelmiş bir dünyayı" nasıl çekip çevireceği konusunu magazin programlarına bırakıp, bilim ve teknolojiyi öncelikle yol açtığı bakış açısı/paradigma değişikliklerinde karşılamalıyız. Değişimin tehditleri ve fırsatları, güncel teknoekonomi paradigmasında olduğu kadar feodal topluma, sanayi toplumuna geçerken de var olmuştur. Bugün vazgeçilmez saydığımız enerji kaynaklarında, kullandığımız araçlarda ve yaşadığımız kentlerde de var oldu. Bu bağlamda ne doğanın ne de tarihin insanoğluna borcu olduğunu sanmıyorum. Günümüzü tanımlayan iletişim ve enformasyon teknolojilerinin yaygınlaşarak bir enformasyon toplumu beklentisini doğurmasında çokuluslu şirketlerin yaptığı enformasyon altyapı yatırımlarının ve uygulamalarının önemli bir katkısı olmuşsa, çağdaş sanayi toplumu kentlerinin çıkışında yeni imalat ve enerji teknolojileri sayesinde fabrikalarda üretimi örgütleyen kapitalistlerin de önemli rolü olmuştur. Ama ilk rüzgarları izleyen başka rüzgarlar da vardı ve var olmaya devam edecektir. Marks Kapital'de insan emeğinin makinalarla değiştirilmesi sonucu artacak olan işsizliğin sonunda kapitalistlere darbe vuracak bir teknoloji sorununa döneceğini kestirmiştir. Klasik ekonomist ise bu sıkıntının uzun vadede sağlanacak ekonomik büyüme ile atlatılacağını savunur. Hükümetler ile ticaret arasındaki yeni ilişkilerin ulus-devletten global şirketlere büyük güç kaydıracağına dair globalleşme beklentisini aynı merakla izleyeceğim. Popüler olsun, daha teknik olsun, globalleşmeyle ilgili bakış açıları üç noktada toplanabilir: Global topluma yönelik olarak düşüncede, bakış açılarında, ilişkilerde, hatta kültür (veya kültür emperyalizmi)nde değerlerin ve kurumların benzeşmesi,

- ekonomik globalleşme yönünde ticaretin, üretimin ve tüketimin dışa açık olarak örgütlenmesi, ticaretin ve sermaye dolaşımının serbestliği, doğrudan yapılacak yabancı yatırıma izin verilmesi,
- dünya ölçeğinde neden olduğu üretim, tüketim ve hizmet olanakları sonucu, siyasal ve ekonomik globalleşmeye eşdeğer bir teknolojik globalleşmenin meydana çıkması.

Yukarıdaki sınıflamada dikkat edilecek iki nokta var;

- sanayileşmiş ülkeler için de ciddi olan istihdam sorununa ve bunun, örneğin istihdamın globalleşmesi ile çözülmesine ayrıca değinilmiyor,

- Ülkeler bir farklılaşma gözetilmeksizin aynı kalıplara sokulmak isteniyor. Dünya nüfusunun yakın/orta vadede kentlere yığılması ve kent yaşamının ortak global niteliklere kavuşması başka bir globalleşme eğilimi olarak değerlendirilmelidir. Son olarak, teknolojilerin yaygınlaşması sayesinde işlerin uygun emek pazarlarına olan göçü gibi, en azından nitelikli iş gücünün serbest dolaşımı gündeme gelebilir. Globalleşmeyi tartışırken bazı gerçekleri anımsatmakta yarar var.
- Birleşmiş Milletler (UNDP) verilerine göre dünya nüfusunun en zengin %20'si en fakir %20'sinden 1970 yılında 32 kat fazla gelire sahipti. 1991 yılında bu fark 61 katına çıkmıştır. En fakirlerin dünya gelirinden aldığı pay 1991 yılında sadece %1.4'dür.
- OECD ülkelerinde 1980-1992 yılları arasında finans kapitalin yıllık büyümesi, genelde sağladığı istihdam ve istihdam artışı ile tanımlanan reel ekonomilere göre iki kat hızlı olmuştur.
- Dijital Ekonomi Çağı, dijital teknolojilerin büyük üretim artışları sağladığı dönem olarak tanımlanır. Dijital ekonomi iyimseri uzmanlara göre, bunu gerçekleştirmesi durumunda A.B.D. ekonomisinin % 4-5'lik ve enflasyonsuz bir büyüme göstermesi beklenir. Standart ekonomik analizin A.B.D. ekonomisi için bulduğu %2'lik büyüme hızını, ölçme yöntemi anlaşmazlıkları nedeniyle reddeden yeni ekonomi teorisine göre ekonominin büyüme ve küçülme çevrimi günleri artık geride kalmıştır. Ama, üretimdeki artış ile iş gücündeki artışın toplamı olarak hesaplandığında, 1980-1995 dönemi büyümesi %1.9 olarak gerçekleşmiş ve yeni teknolojilerin henüz beklenen büyük artışları sağlamadığını göstermiştir. Bu durumda, borsalardaki hisse senetlerinin neden bu kadar değerlendirildiği sorusuna bazı uzmanlarca verilen yanıt ise aynı derecede ilginç: yükseliş yeni teknolojilerin spekülasyon nitelikteki desteklenmesinden kaynaklanıyor. Teknolojinin üretim artışı açısından oynadığı ve oynaması beklenen rolünü hiç bir biçimde küçümsemeden yapılacak gözlem, bir çok raporda da belirtildiği gibi, yüksek uluslararasılaşma yaşanan bir dönemde finans kapital büyürken dünya ekonomisinin hala durgunluğu yaşadığı ve teknolojik globalleşme ile belki de aslında bu durgunluğa bir çare arandığıdır. Eğer bu gözlem isabetli ise, teknolojilerin yaygınlaşmasından kaynaklanan bir global ekonomik büyümeden söz etmek için erkendir. Bu durum bizi teknolojiye bağlı alt yapı ve hizmet yatırımlarındaki büyük artışlara getirir. G-7 ülkeleri kararları arasında üst sıralarda yer alan global enformasyon altyapısı, A.B.D. ve Japonya gibi ekonomi devlerinin 2010-2020 yılları arasında tamamlamayı planladıkları ulusal enformasyon altyapılarının (bilgi anayollarının) bağlanmasından oluşacak bir projedir. Bu alanda yalnız gelişmişlerin değil gelişmekte olan ülkelerin de büyük yatırımlar yapması çokuluslu şirketlerin iletişim ihtiyaçlarının karşılanması ile yakından ilgilidir. Pahalı altyapılar, bunlarla ilgili eğitimler, uzaktan hizmetler, elektronik ticaret olanakları bizim gibi ülkelerin iç pazarlarını giderek iç olmaktan çıkarmaktadır. Yapılan müdahalelerle önce pazarlar geliştirilmekte arkasından da üretim uluslararasılaştırılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki yeni alt yapılar ile faaliyet gösterdikleri ülkelerde büyük özerkliği plan supranasyonal şirketler arasındaki ilişkiyi kurmak üzere Meksika'nın telekomünikasyon özelleştirmesine bir göz atalım. Stratejik önemi nedeniyle geleneksel olarak korunan telekomünikasyon sektörünün özelleştirilmesi ve uluslararasılaştırılması 1987 yılında başkan seçilen Salinas zamanında başlatılmıştır. Aynı dönemde korporatist devletin değişik sosyal

katmanlarla yaptığı ittifak işçilerin ve köylülerin aleyhine bozulmuş, eski tür popülizmin yerini seçici bir popülizm almıştır. Aynı dönemde üretimin uluslararası örgütlenmesine paralel olarak yabancı yatırımcı cenneti haline gelen Meksika'da, A.B.D.'li yatırımcıdan gelen parçaların monte edildiği ve tekrar dışarıya gönderildiği "makuiladora sanayii" gelişmiştir. Bu sanayi, düşük işçi ücretleri ile gene düşük olan katma değerden alınan vergi dışında ülkeye herhangi bir gelir bırakmamaktadır. İmalatın emek yoğun kısmını Meksika'ya taşıyan uluslararası üretimin ve dışa açılmanın ihtiyaç duyduğu telekomünikasyon hizmeti için yapılan bir dizi devlet müdahalesi bulunmaktadır;

- altyapı ve tarifeler yabancı şirketlerin talepleri doğrultusunda değiştirildi,
- uydular dahil pahalı altyapı yatırımları gerçekleştirildi,
- altyapı özel sektöre devredildi.

Gene bu değişim döneminde ulus-devletin Meksika'da yeniden yapılanması gündemdedir. A.B.D.'li uzmanların yönlendirmesi ile Haberleşme ve Ulaştırma Sekreterliği'nin statüsü;

- ulusal telekomünikasyon konularında Kamu gelirleri Sekreterliği'nin,
- Uluslararası Telekomünikasyon Birliği, GATT gibi uluslararası forumlarda ise, Ticaret ve Sanayi ile Dış İlişkiler Sekreterlikleri'nin altına düşmüştür. Bunun anlamı, bu ülkede teknolojinin ve kamu hizmetinin bundan böyle ticaret ilişkilerinin yönlendirmesinde olacağıdır. Benzer bir serbestleşme öyküsü için bu kez de A.B.D.'ye döneceğiz. Bilginin serbest akışı 1990'lara kadar sık vurgulanan bir A.B.D. politikasıdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana izlenen politikaya göre, 1983 yılı Ticaret Bakanlığı açıklamasında belirtildiği gibi bilgiye serbest erişim,

- bireylerin politik ve ekonomik amaçlarına ulaşmaları,
- uluslar arasında işbirliği, anlayış ve barışın sağlanması için gerekli bir koşul olmaktadır. Bilginin serbest dolaşması ilkesi uluslararası forumlarda da kabul görmüş ve uluslararası hukuka girmiştir. Bu arada, zaman zaman ilkeyi dayatanlar ile diğer devletler arasında sürtüşmeler de yaşanmıştır. Ama bu konudaki A.B.D.görüşü 1980'lerde sessiz sedasız bir değişikliğe uğramıştır. Örneğin, Ulusal Telekomünikasyon ve Enformasyon İdaresi (NTIA) A.B.D. telekomünikasyon gözden geçiren 1993 yılı raporunda 10 yıl önce ilan edilen serbest dolaşım sözcüğü yer almamaktadır. Demokrasinin geçer akçesi iken, ticarileşme hızındaki büyük artış sonrası ekonominin geçer akçesi haline gelen bilgi artık serbestçe sağlanmayacak niteliğe bürünmüştür. Aynı dönemde, telekomünikasyon alanı çokuluslu şirketlerin yoğun ilgisini çekmiş, bunun sonucunda sınır ötesi enformasyon ticaretinin önündeki engellerin kaldırılması yönünde baskı başlamıştır. A.B.D.'nin ulusal telekomünikasyon politikası artık uluslararası ticaret politikaları ile sıkı sıkıya ilintilidir ve siyasi ve ekonomik hedefler bir arada gözetilecektir. Sanayileşmiş ülkelerin gelişmekte olanlara önerdiği teknoloji politikaları örneklerinde genelde aşağıdaki aşamalar bulunmaktadır;

- yabancı çokuluslu şirketler altyapıların geliştirilmesi aşaması: doğru dan dış yatırıma açılma; vergi, emek ve düzenlemeler alanlarında yatırım teşviklerini getirme; enformasyon, enerji ve ulaşım altyapılarına kamu yatırımı yapma,
- yabancı teknoloji alarak yerli ekonominin geliştirilmesi aşaması: iç pazar karşılığında ofset politikalarından yararlanma; teknoloji alma ve verme stratejilerini oluşturma; vergi teşviği uygulamasını genişletme; yerli ikinci-müteahhitler ve tedarikçiler için teşvikler getirme,
- yerli Ar-Ge ve ticarileştirme yeteneğinin geliştirilmesi: Ar-Ge için devlet

yardımı; teknoloji ticarileşmesi için yatırım; yüksek öğrenim ve insan kaynağı geliştirmesi için yatırım; özgül yüksek teknoloji sektörlerinde Ar-Ge yardımı.

İlk bakışta oldukça makul gelen önerilerin ana felsefesi, ülkeye yatırım yapacak çokuluslu şirketler aracılığı ile önce teknolojiyi öğrenmek, daha sonra ülke içinde teknoloji geliştirmektir. Sorulması gereken soru, yabancı şirkete müteahhitlik yaparak bulunacak pazar payının ileride ne kadar yerli teknoloji geliştirmesine gerek duyacağı, ulusal politikaları üretecek ve uygulayacak siyasi iradenin kalıp kalmayacağıdır. Açıkça bilmemiz gerekir ki, sanayileşmiş ülkelerin çok ciddiye aldıkları bilim ve teknoloji politikaları, stratejik ve iş planları vardır. Bunlar ülke rekabetçiliğini hedef alan planlardır, etkileri ise o ülke sınırları dışına taşar (ulusal rekabetçilik görece yeni bir kavram, eskiden rekabetçi olan şirketlerdi, kuruluşlardı; ulusal bilim ve teknoloji politikası kurumları ise bizi bir daha ulus-devlete getiriyor). Örnek olarak alacağımız A.B.D. teknoloji politikasına göre;

- ülkeler yaygınlaşan teknolojilerin de yardımı ile rekabetçiliklerini arttıran ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi hedef alan politikalar izliyorlar,
- teknolojik gelişme ekonomik büyümeyi destekleyen en önemli faktördür,
- dünya sermayesi en yüksek getiri arayışı içinde dolanmaktadır,
- A.B.D. Hükümeti "büyümenin motorlarını" ülkeye çekmek ve yerli sanayii desteklemek üzere insana yatırımı; altyapıya yatırımı ve uygun iş ortamını geliştirmeyi amaçlamaktadır.
- A.B.D. yenilik, büyüme ve gerçek değeri yaratma bakımlarından tercih edilen bir yer olmalıdır.

Yukarıda belirtilenlere göre A.B.D. ulusal politikası, artan rekabet karşısında teknolojik üstünlüğünü koruyan, globalleşmeyi desteklen ulusçu bir tutumdadır. Ne denli köklü olursa olsun, gelişmelerde sadece içerdikleri tehditleri değil doğan- fırsatları da görmeye çalışmalıyız. Arkadan gelerek sanayileşmenin son başarılı örneği olan yeni sanayileşen Pasifik ülkeleri, teknolojiyi kullanarak kazandıkları imalat ve yönetim becerilerini uluslararası pazarlarda tekrarlayabilmişlerdir. Ucuz emek veya beyin gücü avantajıyla başlansa bile, gelişmekte olan ülkelerin de uluslararasılaşma sürecine kendi iradeleri ile katacakları ulusal/yerel birtakım üstünlükleri bulunacaktır. Örneğin, teknopolisler, teknokentler, teknoloji bölgeleri gibi yeni araştırma ve üretim örgütlenmeleri gelişmekte olan bir çok ülkede başlatılmıştır. Bunlar, yerel teknik avantajın, altyapı avantajının, kültürel avantajın vs. ulusal ve uluslararası avantaja çevrilmesine olanak tanımaktadırlar.

Bu açıklamalardan sonra, teknolojinin ekonomik büyümeye yaptığı katkısı sanayileşmiş ülkelerin son 50 yıllık büyümelerindeki teknoloji payında izlemek doğru olacak;

- A.B.D. % 46,
- Fransa % 76,
- B. Almanya% 78,
- Birleşik Krallık % 73,
- Japonya % 55

Anlaşılan, ulusal teknoloji politikaları büyümeyi destek olduğu sürece uluslararasılaşan teknoloji ulusal politikalarla yönetilmeye devam edecek. Ekonomideki uzun vadeli değişimlerin teknoloji ile ilişkisini ortaya koyan çalışmalara göre değişim eski teknolojileri yenileri ile değiştiren teknolojik yeniliklerden kaynaklanmaktadır. Teknolojik yenilik, ekonomik gelişme ve toplumsal - örgütsel değişim arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasıyla birlikte ekonomiyi yönlendirme şansımız da artmaktadır. Yapısal değişikliğe neden

olan ve yayılgan jenerik teknolojiler olarak bilinen teknolojik yenilik kümeleri,

- ekonominin tüm sektörlerine yayılarak yeni üretim, dağıtım ve hizmet olanakları yaratırlar,

- mevcut teknolojilerle birleşerek onları canlandırırılar.

1988 yılı OECD listesinde şu önemli yeni teknolojiler yer almıştır:

- enformasyon teknolojisi,
- malzeme teknolojisi,
- bioteknoloji,
- nükleer teknoloji,
- havacılık ve uzay teknolojisi.

Enformasyon teknolojinin neden birinci yayılgan teknoloji olduğunu anlamak

için, 1987 rakamlarına göre bilgi ile ilgili işlemlerin yılda % 25 oranında

ucuzladığını; aynı oranın Sanayi Devrimi'nin pamuklu kumaşı için ancak %

3.4 olduğunu bilmek yeterlidir. Ekonominin "uzun dalgaları" denilen dört

gelişme dönemi ve bunlara da etkin olan teknolojik yenilikler şunlardır;

- 1787 - 1845 (Sanayi Devrimi) : dokuma tezgahları, demir döküm,

- 1846 - 1895 : çelik, buharlı makina,

- 1896 - 1947 : elektrik, motorlar, kimya,

- 1947 - 2000 (?) : elektronik, bilgisayar, havacılık - uzay.

Peki 5. uzun dalga ne olabilir? Benim aklıma radikal değişiklik potansiyelleri bakımından,

- bilgi işlem birimleri olan akıllı ürünler,

- dağıtılmış bilgi sistemleri (bilgi ağları uygulamaları) geliyor. Bu kategorideki uygulamalardan elektronik ticaret veya şebekeleşmiş ekonomi, sadece çokuluslu şirketlerin değil ulusal ekonomilerin de yararlanmak üzere kolları sıvadiğı olanaklardır. Evinizden alışveriş yapmanız, banka hizmetine ulaşmanız veya uzaktan iş görebilmeniz, hizmetlere erişebilmeniz bunun birer parçası. Bu arada bir yanıışığa işaret etmek istiyorum. Teknolojiye dayalı hizmetlerin ticaret ve istihdam yönlerini gayet iyi takdir eder olduk ama hizmetin kamu yararı yönünü neredeyse unuttuk. Yurttaşlık kavramıyla kolay erişilebilir kamu hizmeti arasındaki güçlü bağı, teknolojinin zenginleştirdiğı ve yaygınlaştırdığı

hizmetleri sadece kar amacı ile değerlendiren yeni (ve bir bakıma global)

yaklaşımla zedeliyor, bilerek veya bilmeyerek yurttaş kavramını

önemsizleştiriyoruz.

Kalan zamanımı, bazı noktalara kısaca değinerek kullanacağım.

i. Yeni teknolojilerin hizmet uygulamalarının zamanında arzı en önemli üstünlük faktörü olarak ortaya çıkmaktadır, örneğin Amerika'nın internet uygulamalarında bir kaç yıl önde olması, Internet'le ilgili Avrupa'daki işlerin Amerikalılar'ın eline geçmeye başlamasına yetmiştir.

ii. Yerküre sorunları (atmosfer, denizler, çevre, bioçeşitlilik vb.) yeni bir uluslararası işbirliği alanı olarak sürdürülebilir ekonomi kavramını bilimsel ve teknolojik tabana oturtmaktadır. Ekonomilerin ve yaşam kalitesinin sınırlı bir yer kürede nasıl destekleneceğı konusu kısa zamanda temel araştırma konuları arasına girmiş ve uluslararası işbirliği konusu olmuştur. Araştırma işbirliklerinin çok ilginç bir yönü, siyasi ve ekonomik alanlarda rekabet öncesi işbirliği türleri olarak daha büyük çaplı işbirliklerine yol açabilmeleridir. Avrupa Birliğı'ne giden, Ortak Pazar düşüncesinin ilk adımı Avrupa Demir ve Çelik Üreticileri Birliğıdir. Aynı şekilde, Avrupa Topluluğı Komisyonu'nun prototipi atom enerjisi için yapılan Avrupa işbirliğidir. Her iki durumda işbirliği öncelikli teknoloji alanlarında gerçekleşmiştir.

iii. Ekonomik ve teknolojik globalleşme verilerine bakarak, sanayi toplumu sonuna mı geldi, sanayi sonrası toplumu mu doğuyor diye sormak çok doğal. Benim endişem, böyle soruları katılımcılığı ve sürekliliği başaramamış yerli entellejensiya geleneği içinde nasıl yanıtlayacağımız, yanıtlar arasında yer alması gerekli ülke projelerini taklitçiliğin ötesine geçerek nasıl hazırlayacağımız. Doğrusu şu sıralar bunu kestiremiyorum. Tıpkı gerekli insan kaynağını nasıl geliştireceğimizi kestiremediğim gibi. Ama, 1980'lerin teknoloji atılımını kaçırdığımızı, yayılğan enformasyon teknolojisinin yayılğanlık dalgasının geçmekte olduğunu biliyorum. Belki de şöyle bir tahrikte bulunabilirim: Bizler, özümsemeden ve değiştirmeden korumaya çalıştığımız modern devlet kurumları gibi, 16.-17. yüzyılların bilimsel devriminin ve onu izleyen 19. yüzyıl akıl çağının öğrettiği determinizmin etkisini fazlasıyla taşıyoruz.. Mekanist anlayışın lineer sebep sonuç ilişkilerini aşamıyoruz. Olayları süreçler olarak modelleyemediğimizden olacak değişimi yeterince algılayamıyoruz. Ama acaba yaşam bizim sandığımız gibi mi anlaşılmalı? Akıllı sistemlerin, bizim pek meraklı olduğumuz statüko (kararlı denge durumu) yerine, denge dışı durumlardan, belirsizlikten evrimleştiğini biliyoruz. Sıkı sıkı tanımlanmış ve korunmuş bir sistem niye değişim eğilimi gösterebilir, böyle bir sistemde yenilenmeye ve bunun aracı olan işbirliğine nasıl yer açılabilir? Çok konuşulan çokdisiplinlilik, kesinlik kadar belirsizliğin de ilan edilebileceği durumlarda mümkündür, çünkü müzakere ortamı ancak böyle doğar. O yüzden, karşı karşıya bulunduğumuz karmaşık sistemleri yönetebilmek için olasılıkçı düşünmeye başlayacağız. Tabii, olasılıkçılık "vallahı düşünüyordum, niye olmasın dedim." anlamına gelmiyor. Olasılıkçı düşünce de genel eğilimin peşindedir ama bunu yaparken geleceğin birden fazla adayı olduğunun bilincindedir;

- bugünkü koşullara bakarak kestirilen beklenen gelecek,
- başlangıç koşulları değiştirilerek elde edilebilecek istenen gelecek,
- beklenmeyen, belirsizliğin hediyesi olan sürpriz gelecekler.

Bilim ve teknoloji stratejilerinin saptanmasında başvurulan görüş toplama yöntemi, gelecek adayları arasından izlenecek yolu belirlemek için kullanılan olasılıkçı bir yöntemdir. Sebep - sonuç yöntemleri gibi determinist yöntemlere tercih edilmesinin nedeni, determinist yöntemlerin her bir adımla geleceğin değişebileceğini hesaba katmamalarıdır. Bize tek tip yaşam, tek bir gelecek seçeneği bırakan globalleşme kuramları, kuram sahiplerine gelince nasılda çok seçenekliliğin, belirsizliğin yönetimine dönüşüyor? Beyindeki sinir ağlarında olduğu gibi çok sayıda bireyin birbirleri ile karşılıklı etkileşmesine izin veren şebekelerden akıllı sistemlerin, toplam akıldan daha üstün ortak akılların doğuşunun anlaşılmaya başlandığı ve bu anlayış bazında doğa, mühendislik, toplum ve iktisat dalları arasından da yakınlaşmaların başladığı bir zamanda, sanırım düşünme denilen olayı şöyle iyice bir düşünmekte yarar var.

III

Küreselleşmenin sosyal ve siyasal boyutu

Murat Akıncılar

TMMOB'nin küreselleşmenin değişik boyutlarının değerlendirilmesini amaçlayan "Akşam Söyleşileri" programının sosyal ve siyasal boyutu etabıyla sizlere birlikte olmaktan mutluluk duyuyorum. Doğrusunu söylemek gerekirse ben buraya gelirken az kişinin geleceğini tahmin ediyordum, onun sebebi de

şuydu; bu belki biraz sizlerin de hepinizin dahil olduğu genel bir atmosferle, genel bir hissiyatla alakalı, çünkü bugünlerde kiminle konuşuyorsam, genel olarak sosyal kurumlar, mesleki kurumlar içerisindeki insanlarla konuşuyorsam, şunu gözlemliyorum; insanlardaki önce bir ilk başlangıçtaki heves, daha sonraki aşamada ise sıkıntı çevirimine dair genel bir durum var. Hatta daha sonra bazı kitapçıları dolaşırken bununla ilgili kitaplara da rastladım, "sıkıntıyla ilgili, "bıkkınlık" duygusuyla ilgili bayağı ciddi kitaplar çıkıyor. Ben bu noktadan konuma girmek istiyorum, çünkü biliyorsunuz bu hale bazıları "post modern durum" diyor, ve herhalde küreselleşme konusunu, küreselleşmenin sosyal, siyasal boyutları ilgili bir tartışmayı en fazla böylesi bir alanda yapmak mümkün. Ben sizlere kısa bir sunuş yapmak istiyorum, uzun uzadıya bu akşam vaktinde sizlerin de zaten tartışmış olabileceğiniz, bildiğiniz meseleleri aktarmacı bir tarzla anlatmak istemiyorum. O yüzden çok genel bir giriş niteliğinde bir anlatımdan ziyade, yani işsizlik, sendikasılaşma, deregülasyon gibi sizlerin de uzmanlık alanlarınıza denk düşen noktaları tartışmak yerine, ben kendimce küreselleşme sürecinin siyasal, toplumsal yönlerine ilişkin bazı kritik noktaları, düğüm noktalarını öne çıkarttım ve bunları sizlerle tartışmak istiyorum. Sizlere yapacağım sunuşun üç aslında dört ana eksenini olacak. Üçü şu yüzden dedim; kültürel kimi temalardan da söz etmek istiyordum, ama bundan sonraki söyleşi konusuna çok fazla girmemek için şöyle bir değineceğim ve onların hepsini dört ana ekseninde yapacağım tartışmada bir noktada toplamak istiyorum. Toplamak istediğim, hepsini düğümlemek istediğim nokta küreselleşme süreciyle ilgili devlet çözümlemesi, yani küreselleşme sürecinde devletin işlevinin siyasal ve toplumsal eksenlerinin değişimi,. Tabii bu süreci dünyadaki ve Türkiye'deki "sivil toplum kuruluşları" ve hükümet dışı örgütler NGO'lar problemiyle de ilişkilendirmek istiyorum. Daha önce belki toplantılarda söz edilmiştir, ama küreselleşme süreci hakkında biliyorsunuz yalın bir kamplaşma var. Küreselleşmeden yana olanlar ve karşı olanlar biçiminde. Herhalde ne söyleyeceğimi tahmin ettiniz, ama küreselleşmeye karşı olmak ya da yandaş olmak diye bir kategori çok fazla mümkün değil, çok doğru da değil, çünkü bu böyle karşı olunacak, yandaş olunacak, hoşsa gidilecek, gidilmeyecek bir gelişmeden çok daha karmaşık. Çünkü, biraz tanımlama sorunu var ortada, o tanımlama sorunu da şöyle; elbette ulusal ekonomiler, bu küreselleşme tartışmalarından da önce başlamak ve küreselleşme sürecinde ivme kazanmak üzere bir uluslararasılaşma süreci yaşadı, yaşamaya da devam ediyor ve hemen söyleyeyim bu nesnel, bizim isteklerimizden, siyasi inançlarımızdan, felsefi görüşlerimizden oldukça uzakta bir süreç. Bir diğer deyişle ekonominin uluslararasılaşması, malın, hatta bilginin ulusal sınırların ötesinde dolaşması süreci objektif bir süreç benim düşünceme göre. Fakat bu küreselleşme tartışmasında netameli noktalar, acaba bu ekonominin uluslararasılaşmasının objektifliğiyle, bunun üzerine şekillenen siyasal bir projenin, bunun siyasal, felsefi, kültürel şekillenmesinin sübjektifliği ne kadar birbirine denk düşüyor sorusunda yatıyor. Diğer bir deyişle -ben biraz eski bir terminolojiyle konuşan bir insanım- ekonominin uluslararasılaşmasını, sermayenin merkezileşmesi kadar, kâr hadlerinin düşme eğilimi kadar kaçınılmaz ve zorunlu bir yasallık olarak, toplumların gelişme yasalarının bir parçası olarak saymakla birlikte, küreselleşmeyi bu ekonominin uluslararasılaşmasından ayırt edilebilecek bir ekonomik ve siyasal bir proje olarak değerlendiriyorum. Şimdi hal böyle olunca (bu söylediğimden de şunu anlamamanızı rica ediyorum, yani küreselleşme ayağı hiçbir maddi ilişkiye

basmayan bir tür yanılısma, böyle de değil, mutlaka küreselleşmenin ayağını bastığı kimi maddi, iktisadi süreçler var). Ancak küreselleşmenin kendisi, küreselleşmeyle birlikte uluslararası ölçekte, bölgesel ölçekte, ulus ötesi ölçekte bu tartışmanın bizim önümüze konduğu biçiminin büyük ölçüde bizim önümüze bu tartışmayı koyan aktörlerin siyasal, ekonomik, toplumsal ihtiyaçlarıyla, çıkarlarıyla alakalı olduğunu kabul etmemiz gerekli. Bir diğer deyişle çok objektif bir küreselleşme, yani karşı çıkılmaması gereken, sorgulanması çok anlamlı olmayan, ancak ülkelerin, devletlerin, siyasal, toplumsal aktörlerin uyum sağlaması gereken bir küreselleşme diye bir süreç yok, çünkü küreselleşmeye en uygun gibi görünen modellerin arka planında ekonomik hiyerarşilerin içerisinde, uluslar ötesi politikaların içerisinde son derece gizli, örtük, yeri geldiğinde ulusal çıkarların ve ulusal ihtiyaçların yattığını da görüyoruz. Tabii küreselleşme süreciyle birlikte ve onun sosyal boyutuyla birlikte tartışılmadan geçilemeyecek bir tema da neoliberalizm, yeni-liberal süreçler. Bunu daha önceden tartışmışsınız, ama bizi ilgilendiren tarafı şu; sürekli istihdam, yani çalışanlara sürekli istihdam sağlama düşüncesinden vazgeçerken, bu düşüncüyü bir kenara koyarken, artık düzenleyici aktörlerin ya da iş olanaklarını elinde tutan aktörlerin, kapitalist işletmelerin ya da devletin giderek iktisadi kaynakları ve teknolojiyi çalışabilecek nüfusun bir kısmı için istihdam yaratmaya, kaynakları ve teknolojiyi halkın geri kalan kısmının sosyal, siyasal, kültürel kontrolü için kullanma yönünde kullandığını görüyoruz. Kapitalist sınıfın parasına, kendi olanaklarına, kendi artık sermayesine bir işbölümü uyguladığını görüyoruz. Bunun bir uzantısı sizlerle fazlasıyla ilgili. Ben bu sunuşu biraz çubukları belirli yönlere bükerek yapacağım, hatta yer yer solun küreselleşmeye ya da sosyal mücadele eden örgütlerin, sivil toplum kuruluşlarının küreselleşmeye bakışındaki bazı kolaylıkları da mercek altına sürerek yaklaşacağım. Son dönemlerde biliyorsunuz sık sık tartışılan, hatta sivil toplum kuruluşları tarafından da genel bir zımni kabulle birlikte tartışılan bir tema var, o da yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerel yönetimlerin demokratikleştirilmesi, yerel yönetimlerin özerkleştirilmesi gibi bir tema. Ben bu tartışmanın çok çarpık yapıldığını düşünüyorum. Bu yerel yönetimlerin demokratikleştirilmesi projesinin arka planında merkezi devletin yaklaşık kırk yıl boyunca üzerine almış olduğu istihdam, eğitim, sağlık, adalet, ulaşım, çevre gibi ihtiyaçları, gündelik yaşamın organizasyonuna ilişkin ihtiyaçları aslında yavaş yavaş kendi sırtından atarken, bunları yerel yönetimlere ve hatta sivil toplum kuruluşlarının omuzlarına yıkan, onlara kısmi mali kaynaklar sağlayarak, (ama o kaynaklar asla devletin, sosyal devlet diye tasarlanan devletin sırtından attığı kaynakların yarattığı tasarrufa denk düşmüyor) kamusal harcamaların bir tür yere, piyasa ve siyasal güç dengelerine devredilmesi, devletin vergi toplayarak merkezi bir tarzla karşılamayı üstlendiği kamusal ihtiyaçları desantralize etmesi ve aslında fiilen yerel düzeyde piyasa güçlerinin ve iktisadi açıdan güçlü olanların kullanımına devretmesi şeklinde işliyor. Birgül Ayman diye bir hanım var, profesör, onun kamu harcamalarının özerkleştirilmesi ve yerelleştirilmesi üzerine yaptığı çalışmasında -sanırım TODAI'den çıkmış bir çalışma- iktisadi açıdan son derece net bir biçimde yerel yönetimlerin demokratikleştirilmesi süreçlerinin arka planında kamusal harcamaların ve sosyal harcamaların desantralize edilmesinin arka planında aslında yerel düzeyde iktisadi gücü zayıf kesimlerin eskiden yararlandıkları kamusal hizmetlerden artık yararlanmadıkları ortaya çıkıyor. Melih Gökçek, Tayyip Erdoğan'ın kurdukları bir tür faşizan dukalığın ardında sizce sadece

laiklik karşıtı bir komplo mu var? Şimdi bu olgunun yanına bir çentik atalım, deyim yerindeyse aklımızın bir kenarına koyalım.

İkincisi, küreselleşme süreciyle ilgili biraz her ne kadar bundan sonraki toplantımızın konusu olsa da, kültürel olguya değinmek istiyorum, çünkü herhalde şu anda şu salonun baktığı sokakta (Konur Sokak] yürüyen, üniversite okuyan ya da üniversiteyi bitirmiş gençlerin ya da 30 yaş civarındaki genç aydınların ya da aydın adaylarının ya da yarı aydınların çok önemli bir kısmı son 4-5 senelerinde ciddi bir olgu olarak post modernizmi tartışıyorlar. Ben zaman zaman öğrencilere soruyorum, "hangi kitabı okudunuz?" diyorum, tabii kızlar en çok "Yüreğinin Götürdüğü Yere Git" adlı kitabı okuyorlar, kızlar ve erkekler ise en çok "Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor" diye bir kitap okumuşlar, yani bu benim aldığım anketlerden çıkıyor. Bu katı olan her şey buharlaşıyor meselesi de tabii küreselleşmenin kültürel ve toplumsal boyutlarıyla alakalı. En fazla tartıştıkları, söyledikleri, (biliyorsunuz her kuşağın kendine özgü ortaya attığı sorular var ve her kuşağın kendine özgü yanıtları var), saptamalara bakıyorum. Bu kuşağın soruları ve yanıtları benim bile anlamakta zorluk çektiğim, 20-30 yaş arası kuşağın soruları ve yanıtları şöyle: ne kadar onlara ekonomik, toplumsal süreçleri yaşattıklarıyla, bilimsel araştırmalarla, tartışmalarla birlikte anlatırsanız anlatın onlar doğal olarak bu konuda müthiş bir tatminsizlik, müthiş bir açıklanamazlık duygusu içerisindedir ve şöyle söyleyeyim, çok net bir şekilde büyük kentlerin, metropollerin iyi üniversitelerinde eğitim gören gençler, -ister fen bilimlerinde okusunlar, ister sosyal bilimlerde okusunlar- hangi felsefi ve hatta siyasi eğilimlere, hangi bireysel yaşam tarzı tercihlere sahip olurlarsa olsunlar, genel bir eğilim olarak dünyayı bütünsel olarak açıklama, ülkeleri bütünsel olarak açıklama, toplumsal kategoriler, sınıflar, katmanlar arasındaki ilişkileri bütünsel olarak açıklama, kendilerine bir misyon biçme konusunda çok zorlanıyorlar. Bir diğer deyişle bazen de biraz aralarında 3-4 tane daha fazla kitap okumuş olanlar da -bunu küçümsemek için söylemiyorum- "Hocam hiçbir zaman bütünsel bir bilgiye ulaşamaz, yani tabii bu konuda biraz çabalar olabilir, ama bilgi görelidir, zaten bazı yasalar da eskidi" diyen ortalama bir tipoloji. Ben, doktora tezimin bir parçasını da Toyota ve Japon esnek imalat sistemleri üzerine yaptım, ama bana son 3 seneden beri Japon esnek imalat sistemlerinin, Toyota modellerinin aslına kapitalizmin hareket yasalarını ne kadar değiştirdiğini ve klasik kapitalist işçi-işveren ilişkilerinin ne kadar geçersizleştiğini anlatan en az 30-40 kişiyi dinledim, artık tartışamaz hale geldim, böyle bir genel eğilim var. Ben buna şöyle bir tanımlama yapıyorum; bu bir tür seçme agnostisizm, yani bilinemezlik. Biliyorsunuz hem Ortaçağ'da, hem de toplumsal süreçlerin genellikle kaosla yaşandığı dönemlerde bir tür bilinemezci tezler, yaklaşımlar, yani insanların bir sene sonra, beş sene sonra ülkelerinin, toplumlarının nereye gittiğine dair herhangi bir öngörü yeteneklerini kaybettiği koşullarda böyle bir agnostisizm, bütünsel bilimsel bilgiye ulaşmanın zaten mümkün olmadığı yönünde bir fikriyat gelişmekte. Bunun arka planında ne var? Bunun arka planında -tekrar edeceğim ne yazık ki bu söylediğimi- toplumun bir bütün olarak kavranabileceğine, sosyal problemlerin çözümlenebileceğine, bilimsel bilginin üretilebileceğine ve dolayısıyla da toplum bir bütün olarak kavranabileceği için toplumsal süreçlere bir bütün olarak da o kavrayış doğrultusunda müdahale edilebileceğine, değiştirilebileceğine ilişkin amorf kitle düzeyinde de, bireyler düzeyinde de, bilim adamları düzeyinde, aydınlar düzeyinde çok büyük bir özgüven kaybının, insan iradesine, aklına, insanların değiştirme yeteneğine,

dönüştürme yeteneğine dair çok büyük bir tarihsel özgüven erozyonunun yaşandığını görüyoruz. Buna istiyorsanız aydınlanma mirasından kopuş da diyebilirsiniz, yani çok yönlü gelişen, dünyayı açıklayan ve dünyayı değiştirme doğrultusunda şu ya da bu yönde bazen sadece keman çalarak belki, kendine bir rol üstlenmiş insanların, bunun yerine, giderek hayatı boyunca borçlanabilen, tüketime, kendi yaşamındaki üretimini belirli bir uzmanlık dalında, hatta bir uzmanlık alt alanında sürekli olarak kariyer planlaması yapmaya dönük, bununla sınırlandıran, buna indirgeyen bir yeni tipte bireyciliğe doğru nesneleşmeleri. Bunun sonucu nedir? Toplumsal yaşamdaki genel güvensizlik olgusuyla da ilişkilendirdiğiniz zaman bunu sonucu şu; -ister beğenelim, ister beğenmeyelim ama- insanların tarihte o çok önemli olan kolektif davranma, kolektif aksiyon yeteneklerinde büyük bir azalma, büyük bir erozyon yaşanıyor. Bunu da hızlı bir şekilde kenara koyuyorum, nasıl olsa tartışırız. Küreselleşmenin toplumsal boyutları içerisinde herhalde kaçınılmaz bir şekilde tartışılması gereken, şu andaki üçüncü eksen tartışıyorum. İlki neo liberal politikaları, ikincisi kültürel post modernite meselesiydi, üçüncüsüne de sınıfsal ve ekolojik diyeyim, başlı başına bir ağırlık tanıdığım için. Dünyada çalışan, ücretiyle geçinen insanların artık şu anda 15 sene önce sahip oldukları ekonomik, toplumsal haklarını kaybetmedikleri, bilebildiğim kadarıyla, ondan da çok emin değilim, 6-7 ay öncesine kadar emindim, yani rakamları güncelleştirmedim ama iki tane ülke var, en azından kağıt üzerinde hak kaybetmedikleri. Annelerin emzirme hakkından, kreş hakkına, hafta sonu tatillerinden, kültürel haklara kadar. Onun dışında dünyada bütün ülkelerde işsizlik artıyor, bütün ülkelerde sosyal güvenlik sistemi erozyona uğruyor, dünyanın -Hollanda, İngiltere dahil olmak üzere- bütün ülkelerinde işsiz ailelerin sayısının yükselmesiyle sokakta yaşayan çocuk sayısının artışı arasında birebir, yüzde aşağı yukarı bir oranında bir korelasyon var. Dünyada klasik evlilik kurumunun, daha doğrusu düzenli aile kurumunun çözülüp, onun yerine fuhuşun artmadığı tek tuk ülke var, onların da hangi ülkeler olduğu belli, ama özellikle hani Türkiye'nin kıyaslanabileceği bazı Orta Doğu ülkeleri, bazı Güney Avrupa ülkeleri, bazı Latin Amerika ülkeleri, yani sanayileşmede belli bir olgunluğa ulaşmış ülkeler, bazı Güney Doğu Asya ülkelerini hesaba kattığınızda dünyada işçilerin klasik, geleneksel, emekçi insanların haklarının savunmak için oluşturdukları örgütlerin erozyona uğramadığı tek bir yer yok. Bunun da arka planında sizin de herhalde artık duymaktan bıkmış olduğunuz bu esnek piyasalar, esnek imalat sistemleri, esnek ödeme sistemleri, esnek çalışma sistemleri var, ama size sadece şöyle bir örnek vereyim: Adapazarı'ndaki Toyota fabrikasını bilirsiniz, Toyota fabrikasındaki işçiler 3 sene önce asgari ücretten, yani biliyorsunuz Japon modelinde en azından iyi eğitilmiş işçilere bayağı yüksek ücret verilmesi lazım, Japonya'ya eğitime götürülmüş işçiler de dahil olmak üzere işçiler orada asgari ücretten biraz daha yüksek ücret alıyorlardı eğitime götürülmüş olanlar, eğitime götürülmemiş olanlar da asgari ücret düzeyinde alıyorlardı, sendikalaşmalarına izin verilmiyordu, o fabrikada çalışan mühendisler de işçilerin kontrolü için bir tür gardiyan olarak kullanılıyorlardı. Daha sonra işçiler sendikalaşmak istediler ve hepinizin de tahmin edeceği süreç işledi ve işten atıldılar. Mühendisler aralarında birtakım tartışmalar yaşadılar, ama ben bütün bunları bunun için anlattım: esnek imalat sistemleri, toplam kalite, yeni üretim modellerinin hepsinin, ama hepsinin bu ülkede doğal olarak bir alaturka versiyonuyla, yani kolay işçi çıkartmaya, olabildiğince üretim ünitelerinde çalışanları bir ikiliğe, bir düalliteye itme yönüyle olabildiğince kalifiye, verimli

olan iyi çalışabilir olanları özel sözleşmelerle, özel prim sistemleriyle bağlamaya, geri kalan az eğitilmiş, yarı vasıflı ya da kapıda onun yerine 2-3 tane çalışabilecek alternatifi olan teknik elemanları bile, her an işten çıkartma esnekliği, yani sayısal esnekliğe tabii kılma yönünde bir süreç işliyor. Esnekleşme, yani yapılan araştırmalara göre, çalışmalara göre, istatistikleri göre part time istihdamın artması, işçilerin vasıflarının zenginleşmesinden daha fazla sayısal esneklik denen, nümerik esneklik denen versiyonuyla uygulanıyor. O da şirketin pazar payı sorunu ya da kâr probleminin arttığı dönemlerde çalışanları çıkartabilme, biraz büyük sipariş alınan dönemlerde de çalışan sayısını artırabilme elastisitesi. Bu sürecin -belki sizi ilgilendiriyor, belki ilgilendirmiyor bilmiyorum, ama-sendikalara ilişkin çok yıkıcı sonuçları var. Sadece üye kaybetme anlamında değil. Artık öyle sendikalar çıktı ki, buna dünyada öncülük eden de İngiltere'deki elektrik, elektronik mühendislerinin sendikası oldu. Grev yapmayacaklarına dair diyelim ki taahhütte bulunarak toplu sözleşme imzalamaya başladılar. Tabii olabilir, böyle bir tercih de olabilir, ama düşünabiliyor musunuz "demokrasinin" "katılım" değerlerinin daha fazla arttığı iddia edilen bir çağda bir kurumun üst düzey yöneticileri "tamam grev yapmayacağız" diye, belki grev yanlış olabilir o konjonktürde, ama grev yapmayacağız diye bir taahhütte bulunuyor. Bunun kendisi başlı başına ne kadar demokratik ayrı bir konu. Ancak öyle sendikalar çıktı ki, yine onları da örnek verebilirim tartışma sırasında, işyeri düzeyinde bir tür işyeri sendikacılığı gelişti, bunlar gelişkin teknoloji dallarında örneğin lastikte, petrokimya'da var artık, diyelim ki 5 000 - 6 000 üyeli sendikalar aslında resmen yasalar uygulansa toplu sözleşme yapma yetkisine sahip olamazlar, çünkü iş kollarının yüzde 10'unu örgütlemiş durumda bile değiller, ama bir tür dolaylı rıza ile, yani yasalara pek uygun olmayan bir şekilde yetkileri varmış gibi kabul ediliyor, neden? Çünkü, işveren öyle sendikaların olmasını, olmamasından daha gerekli görüyor. Devlet de o sendikalara karşı son derece hoşgörülü ya da hatta yasadışı bir şekilde davranıyor, ne yapıyorlar bunlar? Bunlar ortak işçilerin eğitim programını işverenle birlikte organize ediyorlar ve daha sonra da hep birlikte o işkolunda başka hiçbir yeri örgütlemeyen, o işkolunda başka diyelim ki lastik, plastik, sürühi atölyesi, hiçbir işyerini örgütlememeye karar vererek diyelim ki bir iki tane kritik, büyük çokuluslu şirketin fabrikasında işçilerin yüzde 50'sinin yüksek ücret aldığı bir model içerisinde ve görünür vadede de pek işten çıkarmanın mümkün olmadığı bir model içerisinde bir tür işverenin personel departmanı pozisyonunda bir tür kalite kontrol yardımcısı pozisyonunda çalışıyorlar, belirli teknolojik taahhütlerde, üretim taahhütlerinde bulunuyorlar ve bu süreç böyle devam ediyor. Tabii bunun sonucu ne? Bunu sonucu şu: Dünyada Türkiye gibi ülkelerde Arjantin'de, Meksika'da, Endonezya'da şu anda teknolojik açıdan dünyada birbirine teknolojisi yakın dört tane ülke var kategorizasyon yapıldığında. Çalışanların teknik eğitim düzeyi gibi kategoriler açısından bakıldığında dört tane ülke var, Malezya, Endonezya, Meksika ve Arjantin'in, Türkiye ile teknolojik düzeyleri yakın. Bu ülkelerin hepsi aynı zamanda biliyorsunuz son iki sene çok büyük, derin ekonomik toplumsal kaoslar yaşıyorlar. Bu ülkelerde şöyle bir tablo var; işçilerin, artı işsizlerin, geçici işsizlerin hepsini hesaba kattığınızda -çalışanların aileleriyle birlikte hesaba kattığınızda- yüzde 7 ile 8'i sendikalı ve bu ülkelerin her birinde bir de bu yeni süreçlerle birlikte mesela Ekonomik Toplumsal Konsey türü zirve örgütler var... Biliyorsunuz Ekonomik Toplumsal Konseye bizimkiler TMMOB'ye dahil etmediler, bunun çok farklı farklı nedenleri var, ama diyelim ki DİSK'i ve Türk-

İş'i dahil ettiler. Güneydoğu Asya söz konusu olduğunda ise acaba "Asya Kaplanlarından söz edebilecek iktisatçı kaldı mı? Şöyle bir şey düşünebiliyor musunuz; o ülkedeki işçilerin sadece yüzde 7 ile 8'ini, çünkü Türk-İş'e ve DİSK'e bağlı sendikaların aslında önemli bir kısmının kağıt üzerindeki kayıtlı üyesiyle, doğru dürüst toplu sözleşmeden yararlanan ve aidat ödeyen üyesi arasında ciddi farklar vardır, bazılarında o kadar yoktur ve öyle bir şey düşünün ki çalışanların en büyük üst düzey örgütlerinin zirve organları bütün ülkedeki yatırım politikalarına, özelleştirme politikalarına, işten çıkartma politikalarına, yasal düzenlemelere, geri kalan bütün bir nüfus için üst düzeyde yine muhatap oldukları diğer zirve kuruluşlarıyla birlikte karar verecekler. Bunun adı bir tür korporatizm ya da yeni-liberal korporatizm, yani nedir? Özgür toplu pazarlık sistemleri yerine değişik emek gruplarını meslek grupları olarak kabul ederek, bunların üye oldukları kurumların bürokrasilerini üst düzeyde tartıştıran, dört senede bir seçime giden seçmenlere, yani hayata katılımını giderek minimize olan oy vericilere indirgemek. Aslında yıllarca kapı arkasında enformel olarak yürütülen süreçleri formel hale getirmek. Bunun ilk dalgası 1930'lı yıllardaki Nazi döneminin korporatizmiydi. İkinci dalgası Avrupa'da ki ikinci savaş sonrası sosyal demokrat bir korporatizmdi, yani çok yıkıcı sonuçlar yaratmayan. Üçüncü dalgası da bir tür yeni liberal korporatizm, yani tekrar ediyorum üst düzey meslek kuruluşlarının, kitleleri özgür pazarlık ve hak arama sisteminden çıkarılarak, zirve örgütleri, büyük örgütlerin üst yöneticileri arasında bir tür mesleki çıkarlar konsensüsü düzeyinde yeni bir konsensüs düzeyi yaratmak. Süremi geçtim, ama bir beş dakika daha sabretmenizi istiyorum kendi açımdan. Dördüncü tartışma noktama şimdi gelebildim. Bilim politikaları, bilim ve teknoloji politikaları konusunda çok temel dokümanları, dünyada yürütülen projeleri, bilimsel teknolojik gelişmelerin asıl motivasyonlarını incellerseniz şunu da görüyorsunuz; artık dünyada araştırma geliştirme projeleri giderek ülke düzeyinde, şirket düzeyinde yapılmıyor, biliyorsunuz kıtalar düzeyinde, bölgeler düzeyinde yapılıyor. Artık çokuluslu ve uluslar ötesi AR-GE projeleri ya da 'mega selence' platformları düzenleniyor. Bunlar bence, benim düşünceme göre bir bilim adamı açısından da bakıldığında da, herhangi bir yurttan açısından bakıldığında da bu haliyle, nötr haliyle elbette bilimin gelişmesinin, uygarlığın gelişmesinin, üretici güçlerin gelişmesinin, insan bilgisinin gelişmesinin kanallarını açıyor, ama bu kavramı özellikle kullandım. "Kanallarını açmak" demek, bu bilgiyi bütün potansiyeliyle o bilgiye ihtiyacı olan insanlara iletmek ve o insanlarla yeniden üretmek anlamına gelmiyor. Öyle olsa insani ve evrensel bilim açısından çok anlamlı bir Pathfinder projesine aktarılan para, diyelim ki bir biokimyasal silahın üretilmesi için ya da mayınlara aktarılan ya da uzaydan toplumsal hareketleri izlemeye aktarılan fonlarla kıyaslanamayacak kadar az olmazdı. Bunun adı nedir? Bunun adı bence -tekrar rakamlara dayanmak istemiyorum, gerekirse rakamlar da verilebilir- bilimin ve teknolojinin militarizasyonudur. "Soğuk savaş bitti" dense bile devam etmektedir, yani bir diğer deyişle bioteknolojinin, biogenetiğin, enformatik sistemlerin her birinin ilerlemesi hâlâ ve hâlâ militer kaygılar ön plana konarak devam etmektedir, bilim militarize olmaya devam etmektedir. Şimdi bakın öne çıkardığım dört temayı birbirine bağlıyorum; şu ana kadar aktardıklarımın içerisinde ilk başta şöyle bir şey söyledik; devlet geleneksel, kamusal yüklerinden kurtulacak, eğitim, sağlık, adalet gibi ve onun yerine, daha ziyade sürekli istihdam yerine, sosyal harcamaları yerelleştirecek de, devlet asıl ağırlığını nereye verecek? Devlet asıl ağırlığını bir tür toplumsal

deregülasyon-polisiye regülasyon sarmalına, yani oyunun kurallarını çizmeye verecek, ikincisi de devlet asıl ağırlığını, tabii o devletin hangi devlet olduğuyla da alakalı, ama temel amacı bir tür kontrol, denetim, teknolojinin politik ve sosyal kontrolde kullanılması, istihbarat, kolluk güçlerinin modernize edilmesi, gibi alanlara kaydıracak. Kültürel açıdan yaptığımız tartışmadaki, yanına çentik atın demeyi unuttuğum nokta ise şuydu; bu tüketime ideolojinin geliştirilmesiyle birlikte aynı zamanda biliyoruz ki kitlelerin tüketim düzeyleri arasında bir uçurum doğuyor, yani bir taraftan insanlara girişimci olma ve olabildiğince dünyanın nimetlerinden her araçla hızlı bir şekilde yararlanma motivasyonu aşılırken ve bu motivasyon aşılandığı için orta sınıfların bir kısmı eğitilmiş, teknik elemanların bir kısmı ile birlikte bir tür yeni konsensüs yaratılırken, yani Thatcher, Reagan, Özal bu insanlar darbe yaparak gelmediler, bu insanlar oy sistemiyle geldiler. Gerçi seçim sistemini her seferinde değiştiriyorlar, ama bu insanlar kriz dönemlerinde bir sürü firma iflas ederken, bir sürü insan işten atılırken ve yoksullaşma devam ederken, yine de orta sınıflardan ve hatta emekçi sınıflardan oy alarak geldiler. Bunun arka planında çok ciddi bir ideolojik eğitim yeteneği var, o da şu: girişimci olma, bir küçük iş sahibi olma, ortaklıklar kurarak kendi işinin sahibi olmaya da İngilizce'si self employed olma yönünde müthiş bir beklenti yaratıldı, hatta iktisattaki rasyonel beklentiler bile bunun üzerine oturtuldu. İşler artık öyle bir noktaya geldi ki "evlenmenin nedeni ya da eğitimin nedeni, insanların kısa vadedeki yaptıkları kâr ve zarar hesabı sonucunda gelecekteki daha fazla getirilen için düşük fırsat maliyetiyle bir yatırım yapmalarındır" diyen bir iktisatçı; Garry Baker 6 yıl önce Nobel iktisat ödülü aldı. Bağlandığı nokta nedir bütün bu aktardıklarımın, bilimin militarizasyonunun, asıl enformasyon ve enformatik olgusunun hızlandırılmasının, sosyal kültürel olarak çalışanların bir tür dualiteye, yani ikiliğe itilmesine, yani tekrar ediyorum, bir tür yüksek vasıflı, eğitilmiş, az çok iş güvencesi verilmiş teknik elemanlardan ve vasıflı işçilerden oluşan bir çekirdek işgücü, bunlar çoğu kez sendikalar olabiliyor ya da özel sözleşmeler yapabiliyorlar. Bir de bunun dışında bir periferik işgücü, her an atılabilir, herhangi bir sosyal güvenlik şemsiyesi altında değil, her an işten çıkartılabilir, hatta fiziken de ortadan kaldırılabilir, fazla iyi beslenmeleri gerekmiyor, günde 4-5 saatlerini yolda geçirebilirler, her şey için bir nesne olarak kullanılabilirler. Bütün bunun vardığı noktayı ben sununla ilişkilendirmek istiyorum; bu proje objektif bir süreç değil, yani bu ekonominin yasalarının vardığı nokta değil, bu nesnel, yani ticaretin mesela biliyorsunuz sanayi devriminden sonra uluslararası planda artışı gibi bir evrim değil. Buna karşı çıkmak, serbest ticarete karşı olmak, daha merkantilist olmak falan, bunlar sübjektif tercih meselesi değildir. Şu anda bizim konumuz değildi, ancak şunu söyleyelim, ben bu neo-liberal küreselleşmenin bütünsel bir proje olduğunu düşünüyorum, yani bir komplo teorisi kurmuyorum, ama ben bunların İkinci Dünya Savaşından sonra soğuk savaş yıllarında da, 1989'larda duvarlar yıkılırken de, ondan sonraki süreçte yeni bir restorasyon süreci işlerken de dizayn edilmiş, politik olarak tasarlanmış bir proje olduğunu düşünüyorum. Bir diğer deyişle şöyle bir soru sorarsak eğer; "acaba ekonomi uluslararasılaşırken, yani mallar ve sermaye ulusal sınırların ötesinde hızlı bir şekilde akarken, acaba bunun yönetici sınıflar tarafından aynı zamanda bir uluslararasılaşmış siyasi yapılanmaya dönüştürülmesi, yani küreselleşmenin bir uluslar ötesi siyasi yapılanmasının olması mümkün mü, değil mi?" diye sorarsanız, çoğu yazar, çoğu politikacı "ya evet, küreselleşmenin birçok olumlu olumsuz yönü oldu, ancak artık bu kadarı da mümkün değil, yani hâlâ

yerel ve ulusal politika belirleme, karar verme olanakları var, yönetici sınıfların bile var" diyorlar. Ben bu konuda karamsar taraftayım, dar anlamda karamsar taraftayım, yani demokrasinin küreselleşmeyle birlikte malların ve hizmetlerin kimi katmanlar için kolayca akışkanlık kazandığı gibi, demokrasinin, katılımın, özgürlüklerin de böyle bir akışkanlığa sahip olmadığını düşünen taraftayım, bir diğer deyişle son söyleyeceğimi artık söyleyeyim, sanırım küreselleşmenin sosyal ve siyasi düzeyde vardığı, kurumsallaşmaya doğru gittiği düzey bir tür uluslararası polis devletidir. Neden? Çünkü, daha önceki kriz süreçlerinde biliyorsunuz her kriz süreci müthiş bir değerlendirilmeyen sermaye artığı yaratıyor. Daha önceki kriz süreçlerinde bu savaflara aktarıldı, yıkım için kullanıldı, iki tane dünya savaşı yaşandı. Fakat, 1970'li yıllardan beri yaşanan kriz, bir üçüncü dünya savaşı yaratmadı, ancak dünya savaşı yaratmamakla birlikte son 15 sene içerisinde çatışmalarda ölen insan sayısı, patlatılan bomba sayısı, yıkım, dünya savaşından daha büyük bir yıkım yarattı. Bir diğer deyişle soğuk savaş bitmedi, başka bir biçim altında devam ediyor, iki kutuplu soğuk savaştan çok merkezleşmiş bir soğuk savaşa. Bir de hep şöyle bir çözümlene yapıyor; Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya var. Bunun da çok geçerli olmadığını düşünüyorum, üç merkezli değil, gerçekten çok merkezli, yani o biraz belki ayrı bir tartışma konusu ama, şunu söylemek istiyorum; değerlendirilmemiş ve üretken sermayeye dönüştürülmemiş bir sermaye artığı son 15-20 yıl içerisinde dünyadaki devletler tarafından ve bu konuda batılı devletler ayrı, üçüncü dünya diktatörlükleri ayrı diye bir ayırım yapamıyorum, çünkü Türkiye'nin Terörle Mücadele Yasası da, Türkiye'deki polis teşkilatının, kontrgerillanın ve çetenin bir kısmı da eğitimlerini hem Londra'da, hem de Amerika'daki SOA'da almışlardır, School of Americas. School of Americas ise dünyadaki, Latin Amerika'daki, Orta Doğu'daki ve Güneydoğu Asya'daki isyanları, başkaldırıları, emekçi hareketlerini, ilerici hareketlerini bastırmak için senede 800 civarında kadro yetiştiren, toplam 70 000 uluslararası ölçekte paramiliter kadro yetiştirmiştir. Bu şekilde eğitim kurumlarına sahiptir. Bunların bazıları devlet yöneticisi olmuştur, bazıları da emniyet teşkilatlarına girmişlerdir. Bazıları partilere ve kurumlara dağılmıştır. Devlet ve demokrasi tartışmasında, yani demokrasi mi, parlamenter bir hürriyetçi rejim mi ya da baskı rejimleri mi gibi bir tartışmanın yapılmasının bile anlamsız olduğu yeni bir konsept doğmuştur benim düşünceme göre, daha doğrusu birçok yazarın düşüncesine göre, aynı zamanda ben bunları anlamlı buluyorum, geçerli buluyorum, Türkiye için tartışılması gerekli buluyorum. Küreselleşme sürecinin, devlet yapılanmasının ana eksenini, düşük yoğunluklu savaş konsepti ve mantığıdır. İçinden geçtiğimiz konjonktürde ve içinde yer aldığımız bölgede devletin sıkıntısı bölgesel düşük yoğunluklu çatışma hedefleri ile küreselleşme ihtiyaçlarını bağdaştırmaktır. Meksika, Kolombiya, İsrail, G.Kore, Endonezya gibi ülkelerin misyonları budur.

Stratejik işletmelerde, önemli işletmelerde çalışanlarıyla bir konsensüs kurma, orta sınıfların iyi eğitilmiş olan kurumların eğitilmiş orta sınıfları bazı kurumlar aracılığıyla devlet politikalarına çekebilme, devleti ise istihbarat, müdahale gücü, arşiv, denetleme, uzay izleme, dezenformasyon ve düşük yoğunluklu savaş ihtiyaçlarına göre reorganize etme mantığıyla yürütülüyor. Böylesi bir model içerisinde parlamentoya yer var, böylesi bir model içerisinde sendikalara yer var, böylesi bir model içerisinde sivil toplum NGO'lara yer var. Böylesi bir model içerisinde seçimlere hatta sokak protestolarına bile yer var, inanın ki yer var, çünkü bunlar zaman zaman bu modelin kendisini reorganize etmesine, hatta kendi içerisindeki illüzyonlarına yarıyor. "NGO" -Non

Governmental Organisations- dedim, geçenlerde bir makale okudum ve nihayet dedim, yani birisi bu konuda kapsamlı bir şey yazmış, makalenin başı şu: "Necessary to Governance Organizations" yani yönetmek için gerekli kurumlar NGO'ları bu şekilde tanımlamış. Tabii bazı sendikalar, tabii bazı kitle örgütleri, tabii bazı sivil toplum kuruluşları buna dahil değil, yani bir İHD'nin kimi şubelerini karşılamıyor, ya da mesela hafta sonu Sağlık Emekçileri Sendikasıyla iki günlük bir eğitimdeydik, eğitim sırasında bana anlatıyorlar, "hocam, beş ay önce bir eğitim çalışmasına başladık" diyorlar, Diyarbakır'dan gelen bir grup, ne çalışıyorlarmış bir bakayım? Özelleştirme üzerine. "Beş kişiydik, üç kişi kaldık" diyorlar, ne oldu iki tanesi? "Öldü, bu kadar basit. Beş ay önce yaptığımız program, eğitim programı işlemedi, neden? İki kişi öldü. Son üç sene içerisinde SES ve eski tüm Sağlık-Sen'in 20 kişisi ölmüş. Yönetmek için gerekli "majestelerinin DKÖ'sü" olmayan kurum ve kişiler üzerinde biraz daha çalışılır ve sonuç alınmazsa tahrip edilir.

Bu düşük yoğunluklu savaş konseptinin söyleşi bir selektif şiddet terör uygulama mantığı var; seçilmiş noktalara şiddet uygulayacaksınız, bunların hep muhalif ve radikal olmaları da gerekmiyor. Bunlar bazen o insanların fiziki tasfiyesi üzerinden kitlelere mesaj iletilecek kişiler de olabilir. Selektif terör istihbaratı bir uygulama, artı onun yanında ise eskiden kitlelerin, insan topluluklarının haklarını, özgürlüklerini savunan kuruluşların ise manipülasyonu, gündemlerinin belirlenmesi, becerebiliyorsa onların bir bürokrasisinin yaratılması, onların bir tür manipülasyonu... Bu konuda da çok ciddi adımlar atıldı, bunu hiç anlatmaya gerek yok. Ben sendikalardan örnek vereyim, artık sendikal yönetimler içerisinde herhalde sizler kadar fakir olan hiçbir sendika yöneticisi yoktur, bu kadar ve bunun nedeni de 12 Eylül rejiminin sendikacılara tanıdığı olanaklardır; işçilerin yoksullaşmasına rağmen, sendika yöneticilerinin artan olanaklarıdır. Sözlerimi bitirdim, daha doğrusu tartışmak için zaten yeterince netemeli, tartışmalı, şüpheli nokta ortaya attım. Küreselleşme sürecinde bir uluslararası düşük yoğunluklu savaş projesi uygulanmakta, bunun teknolojisi var, bunun politikası var. Ben bu konuda çok adım atıldığını düşünüyorum, böyle gizli bir dünya devleti falan kastetmiyorum, böyle bir şeye çok gerek yok, yani bu tarz bir komplo teorisinin pek doğru olduğunu düşünmüyorum. Gerçi hepinizin tanıdığı Noam Chomsky gibi uluslararası aydınlar bunları da savunabiliyor, ama bana pek gerek yokmuş gibi geliyor. Daha ziyade bir uluslararası müdahil güç olarak bir işbölümüne gidildi. Diyelim ki dünyanın herhangi bir yerindeki bir kargaşanın uzaydan izlenmesinden bölgeler düzeyinde hangi devletlerin hangi ortak servisi sorumlu? Diyelim ki Fransız uçakları hızlı bir tarzda nereye müdahale edecek bir tür uluslararası müdahale etme gücünün bir parçası olarak? Diyelim ki kimyasal silahlar ya da öldürücü olmayan silahlar nerelerde mayın olarak döşenebilir? Diyelim ki sendikal hareketler dünyada nerede en fazla manipüle edilebilir? Bütün bunların ben ağır aksak da gitse de bir dünya savaşı yaratmadan küreselleşmenin içerisinde bir tür uluslararası ölçekte bir düşük yoğunluklu savaş mantığı içerisinde İngiltere'yi de, Amerika'yı da, Kolombiya'yı da, Meksika'yı da, İsrail'i de, Türkiye'yi de, Endonezya'yı da ya da Güney Afrika'yı vs, içeren bir tarzda suni konsensuslarla kotarılmaya çalışıldığını görüyorum. Bu ülkelerin bazılarında barış imzalandı, biliyorsunuz Guatemala'da da. Bu barışların hiçbir tanesinde ölümler ya da cezaevlerindeki tutuklu insanların sayısı azalmadı, bunun ben uluslararası planda organize edildiğini düşünüyorum.

Bütün bunları kişisel fikirlerim olarak söyledim, yani bir bilim teknoloji

uzmanı olarak ya da bir sendika eğitimcisi olarak söylemedim. Bunları da biraz başka ülkelerde yazarların söylediklerinden, mesela James Petras diye - belki bazılarınız okumuştur, çünkü Türkçe'de az kitabı çıktı-Latin Amerika'yla ilgilenen bir iktisatçı var, Kolombiya Üniversitesinde. Noam Chomsky var, İngiltere'de ünlü iktisatçı David Yaffe var, Edward Said var. Onların yazdıklarından yararlandım. Düşük yoğunluklu savaş konusunda Amerikan kaynaklarının ürettiği yazılardan yararlandım ve Endonezya, İsrail, Güney Afrika, Kolombiya, Peru, Türkiye gibi ülkeler hakkında üretilmiş olan küreselleşme sürecinde devletin reorganizasyonu konusunda yazılmış bazı kaynaklardan yararlandım, benim sunuşum bu. Biliyorum birçok şeyi atladım, birçok şeyi ihmal ettim, ama fikrinizi ben de öğrenmek istediğim için bazı şeyleri ikinci plana koydum, ben böylesi bir karanlık tablo olmasa bile, belki şu anda dışarıdaki hava gibi alaca karanlık bir tablo olduğunu düşünüyorum.

Sunuşun ardından...

Ayfer Eğilmez - Ben bir soru sorabilir miyim? Sorudan öteye Murat, ben başını izleyemedim, ama sık sık seninle tartıştığımız için neler söyleyebileceğini tahmin ediyorum. Peki bütün bunların yanında, bu senaryoların yanında, kabul ediyorum ben de, "bütün bunların içinde nasıl bir mücadele yapabiliriz?" Reçete istemiyorum da, o senaryoları da geliştirebilir miyiz?

Murat Akıncılar - Belki hemen tartışmanın olgunluk noktasına girmiş oluyoruz, ama ben bu konuda şöyle düşünüyorum; galiba dünyadaki adaletten eşitlikten yana kurumların birazcık daha tıkanması, darboğazlar yaşaması lazım, çünkü Schumpeter'in bir terminolojisi var, "yaratıcı yıkımlar, yaratıcı krizler" diye, ben buna katılıyorum, benzeri bir yaratıcı kriz tezi Marks'ta da vardı, ama Schumpeter üzerinden gidelim, yani tam olarak dibe vuran ve yeni bir politika, yeni bir demokrasi anlayışı, yeni bir toplumsal gelişme anlayışının doğması için daha kriz tam olarak yaşanmadı diye düşünüyorum. Neden yaşanmadı? Çünkü, bazı şeyler bizi oyalayabiliyor, bazı şeyler krizin mantıksal sonuçlarıyla yaşanmasını, dibe vurmasını geciktirebiliyor. Mesela Türkiye'den örnek vermek gerekirse, bu Orta Doğu'daki ve Türkiye'deki şeriata karşı savunulan laiklik, çağdaşlık ve ilerlilik modeli aslında orta sınıfların ve emekçilerin önemli bir kısmının kendi problemlerini halledebilmek yerine bir tür gölge fenomenlerle, gölge olaylarla, yaşamaları gereken krizi yaşamalarını bir iki sene attırdı. Bu türden olgularla diyelim ki -bilmiyorum ne kadar takip ediyorsunuz, ben özel olarak Kolombiya'yı takip ediyorum çünkü IMF ve Dünya Bankasının hazırladıkları bir rapora göre Orta Doğu ve Latin Amerika 2000'li yılların patlama noktaları olarak belirleniyor- Kolombiya'dan da özellikle söz ediliyor. Mesela Kolombiya'da şu anda devlet, hükümet, kolluk güçleri ve generaller ülkenin yüzde 66'sının denetimleri dışına çıktığını kabul etmiş durumdadır. Amerikan International Herald Tribune'da çıkan bir askeri rapora göre de Amerikan askeri analizcileri de eğer üç sene içerisinde Kolombiya'ya ve Peru'ya yardım edilmezse Karayipler'de ve o bölgede ciddi bir çöküntü, daha doğrusu onlara göre ciddi bir yıkım yaşanacağını söylüyorlar. Şimdi mesela orada ne tür bir gölge fenomen, epifenomen çıktı ortaya, narkotrafik, yani uyuşturucuyla mücadele diye bir kavram çıktı, Amerika uyuşturucuyla mücadele terminolojisi adında oraya kolluk güçleri yolluyor, istihbarat elemanlarını yolluyor, uçak seferleri düzenliyor,

bombardımanlar yapıyor ve Latin Amerika ülkelerinin önemli bir kısmı uyuşturucuyla mücadele etmekten söz ediyorlar, ama dünyanın en kanlı iç savaşı da aynı zamanda devam ediyor. Yani bu türden ya da mesela zaman zaman dünyadaki bazı sendikalarını devletler, hükümetler bir on sene, on beş sene "sizin için şu yasayı çıkartabiliriz" politikasıyla oyalayabiliyorlar. Mesele Endonezya şu anda biliyorsunuz dünyada en büyük toplumsal hareketlerin yaşandığı ülkelerden bir tanesi. Endonezya deyip geçmeyelim, 210 milyon var nüfus olarak. Endonezya ve Güney Kore'de yaşananlar şu Güney Doğu Kaplanları tartışmasının aslında bir tür sonu, yani politika konusunda devletin analizi, devletin çözümlenmesi çok yetersiz, çok eksik, çok problemlili, çok eski bir kafaya dayandığı bir tarzda yürüdüğü için demokratik kitle kuruluşları, demokrasiden yana olan ya da olduğunu düşündüğümüz kurumlar, partiler, sendikalar, hareketler, yurttaş hareketleri, halk hareketleri ya da bilim adamları bütün bunların gündemlerindeki kaos yüzünden, kendi gündemlerini belirleyememeleri yüzünden dünyanın birçok ülkesinde yaşanması gereken bir yaratıcı krizin ihtiyacını duyuyorlar bence. Çözüm ne? Çözüm şu benim düşünceme göre, yani reçete değil bu elbette sizin dediğiniz gibi, ancak şöyle bir şey; yani laf arasında söylediğim bir şeyi geliştirmek isterim o zaman, politikadan anlaşılmanın, politika yapmaktan anlaşılmanın, siyasete müdahale etmekten anlaşılmanın, -yurttaş hakları diye algılanan, yani seçimlerde oy vermek gibi- bunlardan anlaşılmanın ya da demokrasinin vazgeçilmez unsurları gibi düşünülen kurumların gerçek işlevlerinden anlaşılmanın yeniden düşünülerek siyasetin, siyasi partilerin, yasaların, demokratik kitle örgütlerinin, sendikaların bir bütün olarak toplumsal ve siyasal örgütlenmelerin hepsinin ana aktörler, ana değiştirici aktörler olarak tepeden tırnağa yeniden yapılanmasına ben başlı başına bir pay biçiyorum. Tabii ki bu yapılabilir, yani bize ilişkin şeyler diye söylediğim şeyler, ama şunu çok net olarak söyleyeyim, bu küreselleşme çağında eğer emekçi insanlar ya da tek tek yurttaşlar bir siyasi partide, bir demokratik kitle örgütünde, bir sendikada ya da politikanın içerisinde sürekli olarak zaman zaman birilerini destekledikleri, zaman zaman birilerini dinledikleri ve alkışladıkları bir kısır döngü yaşıyorlarsa, zaman zaman yönetimle yönetme, yönetilme, dinleme, takip etme, politika gündem belirleme, gündem izleme ilişkisinde biz çok köklü alt üst oluşlar gerçekleştiremezsek, yani "biz" derken ben de çok amorf bir şeyden söz ettiğimi biliyorum, ama politikadan anlaşılmanı değiştiremezsek, bu yıkım devam edecektir. Günün birinde belki işsizler ya da sendikası olmayan işçiler sendikalara zarar vermeye başlayacaklardır. Sol yapılar iyice alt-kültür yuvalarına dönüşecektir. 1996 1 Mayıs'ını herkes hatırlıyor, 1996 1 Mayıs'ı yani pek öyle varoş tezleriyle ya da kent yoksulları tezleriyle kolay kolay açıklanabilecek olgular değildir. Bu tezler biliyorsunuz ilk 20-25 sene önce Latin Amerika'yla ilgili başlatılan bir tartışmaydı, ben kesinlikle geçerli bulmuyorum, "kent yoksulları" tanımının aşağı yukarı hiçbir şeyi açıklamadığını düşünüyorum, çünkü son derece sosyolojik bir tanımlamadır, ama 96 yılındaki 1 Mayıs'ta yaşanan şey, işçilerin, işsizler, geçici çalışanlar, düzensiz istihdam edilenler dahil olmak üzere genç, iyi eğitimi olmayan, yaşamda tutunacak herhangi bir dalı olmayan genç işçilerin sendikalı toplu sözleşme yapan, belki bir evi ve ailesi olan daha oturmuş işçi ve sendikalardan kopması, kopartılmasının, birbirinden ayrıştırılmasının vardıdığı noktaydı 1996 1 Mayıs'ı. Bunun geldiği noktaydı Gazi Mahallesi, Ümraniye ve daha sonraki 1 Mayıs'lar. O yüzden kent yoksulları analizleriyle halledilebilecek bir şey değil de, biraz önce benim düşünceme göre sözünü ettiğim o

çalışanları bir tür ikiliğe, iç kutuplaşmaya, iç tabakalaşmaya, yani bir tür ayrıcalıklı, eğitilmiş ve önemli işletmelerin kritik elemanlarından oluşan bir tür avantajlı çalışan tabakasıyla, onun geri kalanının ne ev, ne gelecek, ne eğitim, ne sağlık, ne herhangi bir insani ilişki, yani okkanın altına giden önemli çoğunluğu arasındaki uçurum tarihte hiç olmadığı kadar arttı. Zaten ILO'nun ve Birleşmiş Milletlerin rakamlarına baktığınız zaman dünyada ücret skalasının en çok arttığı son 10 sene içerisinde girdik. Dolayısıyla çalışanların ve asıl demokrasinin ve katılımın tabanı olduğu düşünülen kesimlerin iç tabakalaşması çok hızlandı, bu da küreselleşmenin ve aynı zamanda bu tür polis devletlerinde çok uyguladıkları bir yöntem, bir tür politika yani. Benim düşüncem siyasetin bir bütün olarak yeniden yapılanmasıdır, sadece kurumsal bir yeniden yapılanmayı kastetmiyorum, lütfen yanlış anlaşılmasın, kurumların yeniden yapılanması değil, siyasetten anladığımızın yeniden düzenlenmesidir, yeni aktörlerin ortaya çıkmasına izin vermektir ve bunun için de yine riskli bir şey söyleyeyim, ama siyasetteki ve sosyal yaşamdaki kurumların solcular dahil üst yönetimlerinin yüzde 90'ının politikada ve yaptıkları işlerde daha mütevazı konumlara geri çekilerek yeni bir sosyal, siyasal mücadele kuşağına, yeni bir ekole izin vermeleri gerektiğini düşünüyorum. Ben kendi kuşağımı bu açıdan bakıldığında eskimiş buluyorum ve hele ki ben Ankaralı değilim, çok açıkça söyleyeyim, 31 yaşına kadar hep İstanbul'da ve Anadolu'nun başka kentlerinde dolaştım, ama Ankara'nın -şu Sakarya Caddesi merkezi de olmak üzere- iki kilometre karelik alanı içerisinde sendikası, Mülkiyeliler Birliğinden, bizlerden, benim çalıştığım sendika da ona dahil, eğitimine gittiğim sendikalar derneği, Alevi derneğinden, kamu kuruluşundan, lokallerinden, birahanelerinden bütün bunların hepsini ben bütün çalışanlıklarına, verdikleri fedakarlıklara ya da formasyonlarına, zamanında ödedikleri bedellere ve şimdi ödemeye devam ettikleri bedellere rağmen buradaki bu politikanın -Ankara için söz konusu oluyor- birkaç bin kişi içerisinde dönen bir politika, bir demokrasi politikacısı katmanının, elifinin ben bir dönem için yolu açan önemli bir lokomotif olduklarını, ama kendi açtıkları yolun önünde bugün bir engel haline geldiklerini düşünüyorum doğrusu.

Şanver İsmailoğlu - Şimdi Murat Bey bir taraftan merkezi devletin kendini yerelleştirmeye çalışması, yani sosyal yükümlülüklerini başından atması, diğer taraftan globalleşme sonucunda oluşan bir polis devleti, -tabii bunun içerisinde tüm kamusal alan anlamında kullanıyorum-hakim olan bir ideoloji, bu kamusal alanın bu ideoloji doğrultusunda daha da dar ölçekte kullanılması, bu anlamda yeniden bir kamusal alan yaratılması konusundaki görüşler özelleştirme bağlamında. Şimdi biz bütün bu anlattıklarınızın ışığında bu yeni bir kamusal alan yaratılması, yani bir polis devleti mekanizmaları şu anda kamu kuruluşlarının yönetimi de dahil olmak üzere, sosyal kısmının da dışında, yani yatırım anlamında da, şimdi bu yeniden bir kamusal alan yaratılması konusunda bir taraftan bu alan polis devleti bağlamında kullanılıyor, diğer taraftan bu güç yerelleştirilmeye çalışılıyor. Şimdi bu biraz böyle paradoks gibi gözükse de, bu yeni bir kamusal alan yaratılması konusundaki tavır ne olmalı sizce? Bu konudaki görüşünüzü öğrenmek için sordum.

Murat Akıncılar - Şöyle; küreselleşme sürecinin biliyorsunuz biraz önce ağırlıklı olarak vurgu yaptığımız uluslararası düzeyin dışında bir de yerel düzeyi var dedik, yani taşralaşma ve yerelleşmeyle bu uluslararasılaşma bir

arada gidiyor, yani bazen de bölgesel ekonomilerle, hatta şehirlerin kendisi, kendi içine kapanmış bölgelerle, mesela İstanbul'a kim kolaylıkla bütünsel bir metropol diyebilir, böyle değil. İstanbul'un kendi içinde taşralar var aslında, neyse lafı uzatmayayım. Yerelleşme ve taşralaşmayla dünya ölçeğinde bir düzlemin doğması iç içe. Bunu şunu için söyledim; bence sendikaların daha adaletli, adil toplumsal, siyasal sistemlerden yana olan, bilimin, teknolojinin gelişimini, bilime ihtiyacı olan kitlelere yansıtmak isteyen, kendi üyelerinin haklarını savunmak isteyen, bunu geliştirmek isteyen örgütlerin yeniden yapılanmasına eşlik edecek söyleşi bir şey var, -sizin söylediğinizi düşünüyorum- birincisi; bu mücadelenin-böylesi bir kavga varsa eğer- bunun enternasyonalize olması lazım, onu ayrıca tartışırız, konuşuruz. Tarihte hiç bir zaman olmadığı kadar bu kaçınılmaz, yani bir tür ulusal demokrasi mücadelesinin ben büyük ölçüde imkânsız olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla bu tür projelerin hepsinde bölgesel bir organizasyon olması lazım, en az düzeyde. İkincisi de şunu düşünüyorum doğrusu; özgürlüklerin, bu tür merkezi politikaların, özgürlüklerin geliştirildiği, merkezi politikaların zayıf (atıldığı alanlar yaratılabilir. Sadece coğrafi anlamda alanlar değil, ama coğrafi anlamda da olabilecek alanlar yaratılabilir. Şimdi internette eğer mesela arama programlarına girdiğiniz zaman diyelim ki bazen bir sözcük veriyorsunuz, karşınıza bir sürü sürpriz durum çıkar. Orada çok ilginç, ben uluslararası pazarlama stratejileriyle ilgili bir kaynak tarama çalışması yaparken en fazla rastladığım kavram gerilla. Kapitalist işletmelerin en fazla kullandıkları kavram gerilla stratejisi. Bundan şunu kastediyorlar: varolan statükoya uymayan, varolan statükoyu kabul etmeyen, kendi zamanını, mekanını ve araçlarını kendisi tayin eden ve sürekli olarak hakim olan gelenekselleşmiş ekollerin dışında alanlar yaratıp, o alanları genişletmeye çalışan bir pazarlama stratejisinden söz ediyorlar. Önce gerçekten ben mi yanlış anladım falan diye düşünmüştüm; tabii böyle çok hamasi bir mantık içerisinde, model içerisinde ya da 60'lı yılların böyle garip bir Üçüncü Dünyacı modeli içinde söyleyemiyorum, ancak şunu söylüyorum; bütün buna rağmen özgürleştirilmiş, kurtarılmış alanları, kültürde, politikada, büyük kentlerde ve toplumsal mücadele eden örgütlerde, demokrasi ve özgürlük mücadelelerinde yaratmak mümkün, kurtarılmış alanlar, özgürleştirici alanlar yaratmak. Bunu böyle adacıklar içinde yaşansın anlamında söyleyemiyorum, ancak örneğin özelleştirme söz konusu olduğunda işçilerin ve çalışanların o kurumları en azından geçici süreliğine kendi ekipleriyle, kadrolarıyla birlikte özyönetimsel denemelerle aslında etkin bir tarzda kullanabileceklerine dair örnekler vermelerini, diyelim ki İstanbul'u, Ankara'yı/İzmir'i kuşatan yüzde 50, 55, 60 oranlarında kuşatan o "varoş" denilen, aslında altyapısı olmayan işçi semtlerinin kendi dayanışma, kendi sosyal ihtiyaçlarını, kendi düzenledikleri sağlık sorunlarını, eğitim sorunlarını kendilerine dost birtakım kurumlarla, emek yanlısı kurumlarla birlikte düzenledikleri, -bu türden okuluyla, sağlık sistemiyle ve hatta altyapısal kimi çalışmaları ne kadar alabiliyorsa- kurdukları modeller bence başlı başına bir genel, total bir özgürleşme projesi ile ilişkilendirildiğinde büyük bir katkı sağlayacaktır. Bazen üniversitelerde gençlerle toplantı, konferans yaptığımız zaman "peki ne yapalım?" diyorlar. Ben de diyorum ki; "bu konuda biraz R.Nuri'nin Çalığışu'su gibi, biraz 1920'lerde Rusya'da olduğu gibi belki eğitimcilerin, sağlıkçıların, bence mühendislerin kent merkezlerindeki okullardaki, lokallerdeki sürekli aynı meslekten olan diğer insanlarla paylaştıkları mekânları bırakarak, o mekânları biraz -belki popülistçe gözükecek ama- sine-i halkın içine doğru çekmeleri

gerek. Mesela sağlık çalışanlarının, eğitimcilerin, öğretmenlerin alternatif sağlık müesseselerini, kurumlarını, eğitim kurumlarını kurmak için her şeye sıfırdan başlamaları, mühendislerin, şehir planlamacıların, inşaat mühendislerinin konut politikalarını, mekân düzenleme politikalarını, çocukların yaşam alanlarını düzenleme politikalarını orada yaşayan insanlarla yeniden düzenlemeleri ve bunun için biraz varolan mekânları ve araçları, kurumları buralara doğru yaymaları, genişletmeleri mümkün diye düşünüyorum. Bunu biraz sendikalist bir mantıkla söylüyorum, farkındayım, ama mesela Latin Amerika'da sendikalar artık kent merkezlerindeki genel merkezlerini kapatıyorlar; kalkıyorlar, gidiyorlar, -onların deyimiyle- Favelas ya da Bario, kenar semtlerdeki kendi üyelerinin de, kendilerine ye olmayanların da birlikte yaşadığı, yani insanların sadece iktisaden kendilerini yeniden ürettikleri değil, sosyal olarak da yeniden ürettikleri yerlerde tiyatrolarını da kendilerinin yaptıkları, eğitimlerini de kendilerinin yaptıkları yapılar kuruyorlar - Türkiye'de hâlâ yüzde 20 okuma-yazma bilmeyen var, dolayısıyla klasik aydınlanma misyonu bile olduğu gibi durmaktadır. Dolayısıyla başlı başına bir alfabetizasyon sorunu var- yani eğitimlerini de, okuma yazma faaliyetlerini de, diğer vasıf sorunlarını da, artı her tür altyapısal müdahaleleri de kendi yaptıkları girişimlerde bulunuyorlar, bu mütevazı gibi görünüyor, ancak bu tür yeni politika yapma, yeni toplumsal ilişkiler ağı kurma açısından bu tür alanlar yaratmanın doğru olduğunu düşünüyorum. Biraz soyut anlattım, ama böyle.

şanver İsmailoğlu - Efendim, çok kısa bir şey daha soracağım. şimdi bu zelleştirme anlamında kamu kuruluşlarının veya devletin elindeki bu polis devletine hizmet eden kurumların özelleştirilmesine karşı sizin bu söylediklerinize göre tavır almalı mıyız, yoksa bu kuruluşlar bu globalleşme anlamında, polis devleti anlamına zaten emekçi kesimlerin kontrolünde yerler olmadığı için buraların -ben bunu size biraz da şunun için soruyorum- özelleştirilmesini savunanların kendilerince bir mantığı da var, siz Türk-İş'te çalıştınız sanıyorum, şimdi 12 Eylül öncesinde güçlü sendikal hareketlerin daha ziyade özel sektör fabrikalarında olduğu, devlet sektöründe çok güçlü hareketlerin oluşmadığı, bu nedenle buraların özelleştirilmesinin, aynı zamanda sendikal mücadeleye de katkı sağlayacağı yönünde görüşleri var, onlara göre de çok tutarlı görüşler bunlar. Bir taraftan bunların da eteci mantığa hizmet etmesi anlamında da özelleştirilmesinin yararlı olabileceği gibi düşünceler de ileri sürülüyor. Tüm bunları göz önünde bulundurduğumuzda, şimdi biz buraların, yani belirli bir sağlık, eğitim ve adalet dışında kamu kuruluşlarının özelleştirilmesinin buradan çok yararlı olabileceği gibi de bir sonuç ileri sürülüyor.

Murat Akıncılar - Tabii bu açıklamaya karşı verilebilecek cevap çok zor bir cevap değil, yani şu yüzden çok zor bir cevap değil; evet şimdi sanırım devlet kamu çalışanlarına örneğin grevli ya da topluşzleşmeli bir hak da verebilir, pek vermeye niyetli değil şu anda, ama verse de şöyle bir hak verecek: Tamam, grev ve topluşzleşme ama işten de ıkartılacaksınız rahatlıkla, yani bütün bir piyasa kurallarını uygulayacak. ylesi bir durumda gerçekten kamu kuruluşlarına bir şekilde Ahmet Bey'in, Mehmet Bey'in kartvizitiyle kapağı atmış çalışanların gerçek bir hayat ve hayatını devam ettirme, ekmek parası problemiyle karşılaşacakları kesin. Bu yönüyle bakıldığında da bunun belki çalışanların etiği açısından da anlamlı bir şey olduğunu da ayrıca düşünüyorum. Yani işsizliğe karşı mücadele gerçekten iş hakkı için, çalışma

hakkı için mücadele eğiticidir. Kamu kuruluşlarına kapağı atıp, orada hiçbir şey üretmeden birtakım siyasi idare-i maslahatlar dolayımıyla yaşama, bir şey üretmemeye hakkına dönüştüğü yerlerde bunun biz çok büyük bir dejenerasyon olduğunu kabul etmek zorundayız. Tembellik hakkı herkese tembel olabilecek koşullar doğana kadar ertelenmelidir. Bunu koyalım bir kenara, ama şöyle düşünüyorum ben: özyönetim tartışmaları yapılıyordu biliyorsunuz, ben özyönetimin iki mantığı, iki modeli olduğunu düşünüyorum özü itibarıyla. Bunlardan bir tanesi şu: piyasa işletmesi ve mantığı ile diyelim ki muhasebesini piyasa mantığıyla tutup, idari yapısını daha katılımcı bir tarzda düzenleyen bir tür karma ekonomi içerisinde çalışanların işletmeyle ve sermaye sahipleriyle birlikte ortak üretimin planlanmasına da, ürünün kalitesine de, hatta kısmen fiyatlandırılmasına bile karar verdikleri bir model. Bir böyle bir model var, tabii bu modelin çok büyük açmazları var. Neden? Çünkü, siz işçileri tek tek işletmelerde ya da çalışanları tek tek kamu işletmelerinde özyönetimsel bir modelin içerisine çektiğiniz zaman, onlarla üretim içi -karar verme mekanizmalarını tartışabilirsiniz ama-ürettikleri ürünün daha sonra pazarda nasıl dağıtılacağına kararını onlardan almış olduğunuz durumda o özyönetim modeli önünde sonunda çökecektir ki, zaten genellikle böyle bir şey yaşanıyor. O yüzden sadece ve sadece özelleştirilen işletmeleri daha optimal işletmeye dönük bir denemenin bu açıdan tıkanacağı bir nokta vardır, o yüzden ancak belli bir konjonktürde uygulanabilir. İkinci özyönetim modeli ise şöyle olabilir; bunlar biraz politik konjonktürün de elvermesiyle olabilecek bir şey. Diyelim ki 1918-19'larda İtalya'da olduğu gibi, yani işçilerin tarımsal işletmelere, öğretmenlerin okullara el koyduğu gibi özyönetim modelinin sadece o işyerinde üretimi sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek değil, izole, tekil deneyimler olarak değil, bir bütün olarak da kaynakların nasıl dağıtılacağı konusunda koordinasyon yaratabildikleri bir özyönetim. Diyelim ki bir enerjinin, enerji tahsisinin, enerji politikasının bir bütün olarak nasıl yapılabileceği konusunda iş kollarını aşan ölçekte bir müdahale etme gücünün olduğu bir noktada siyasetin sadece dar anlamda rejim protestosu ya da antidemokratik gelişmelerin protestosuna indirgenmediği bir noktada, yeni bir yasanın çıkartılmasının zorlanmasına indirgenmediği bir noktada böylesi bir anda, yani biraz önce sözünü ettiğimiz politikanın, insanların yeniden politika yaptıkları bir konjonktürde, o konjonktüre iyi hazırlanarak üretim ünitelerinin çalışanlar tarafından ele alınmasının mühendisiyle, işçisiyle aynı zamanda üretimin daha önceki kayıpları azaltarak yeniden kurma, çünkü bu eğer bir kültür sorunuysa, eğer bir kalifikasyon sorunuysa inanın ki, ama tekrar ediyorum inanın ki artık bugün çalışan kitlelerin kültürel düzeyleri, üretimi anlayabilme yetenekleri, kendi çalıştıkları işletmelere özgü o bıkkın ruh haline sahip olmasalar gelişkindir, yeniden çalıştırabilecek düzeydedir. Hem deniliyor ya, artık zincirlerinden başka kaybedecek bir sürü şeyi olan bir çalışan nüfus var, doğru, ama bu aynı zamanda mühendisiyle, teknik elemanıya, vasıflı işçisiyle, diğerleriyle şu anda mikro ölçekteki bütün işletmelerin oralarda çalışan insanlar ya da gelebilecek ek insanlar aracılığıyla üretiminin, planlamasının çözülebileceği bir zenginlik düzeyine geldi. Bunlar hiç afaki şeyler değil diye düşünüyorum, ütöpik şeyler değil. Neden? Düşünebiliyor musunuz? Sanayi Devriminden sonra yüz sene boyunca teknoloji belli bir hızla gelişirken, çalışma saatleri 8 saate düşürüldü, ama şu anda teknolojinin gelişkinlik düzeyi o kadar ileri bir düzeyde ki, rahatlıkla, ama rahatlıkla dünyanın en geri ülkeleri de dahil olmak üzere ve hızlı nüfus artışının hesaba katıldığı bir durumda bile teknolojinin geldiği düzey üretken

sermayeyle birlikte ilişkilendirildiğinde, bürokrasilerin yarattığı israf bir kenara çekildiğinde, yani tekrardan bir tür merkezi planlamaya, -kaynakların dağılımı anlamında, bürokrasi anlamında değil- dönüldüğü bir tarzda bunun için siyasetin yeniden kurulmasını bir alt koşul olarak koyduğumuz durumda bütün çalışanların kullandıkları teknoloji düzeyi işsizliği giderek azaltarak, varolan kurumları optimal işletmelerine yeter. Burada eksik olan ne?

Birincisi, tabii ki bunun vizyonu, tabii ki buna dönük bir kalifikasyon, tabii ki aynı zamanda mühendisiyle, teknik elemanıya, planlamacıyla, uzmanıyla, ama o fabrikadaki çok vasıfsız bir işçinin de birbirine çok yakın kaygılarla hareket edebilme yeteneği ve şu anda bu yok, bu en büyük problem. Şu anda 250 milyon alan bir mühendis, kendisini işçi olarak kabul etmeyeceği için, 30-40 milyon alan işçi de o işi kaybetmemek için farklı kaygılarla hareket ettiği için ortak bir üreten ve yönetebilecek olan kimliğinden koptukları için şu anda böyle bir çözümlülük yaşandığı için bu gerçekçi birşey değil gibi görünüyor, ancak bu son derece mümkün, tarihte de olan bir şey. Zaman zaman -biz çok fazla iyi analiz edemiyoruz, ama- enerji sektöründe mesela, enerji işkolunda öyle çalışmalar yapıyorlar ki sendikalı insanlar, mesela o tür işletmelerin rahatlıkla mühendisler, teknik elemanlar, memurlar, işçiler tarafından onlara kalsa nasıl daha iyi düzenlenebileceğini raporunu da çıkartıyorlar, çalışma planını da çıkartabiliyorlar. Sağlığı, eğitimi haydi haydi mümkün görüyorum, İngiltere'deki gibi güçlü bir işçi aristokrasisinin olduğu bir ülkede bile sağlık çalışanlarının National Health Service (Ulusal Sağlık) sisteminin bir bütün olarak özelleştirilmesine karşı, haftalar, aylar süre mücadelelerle hasta yakınları, doktorlar, hemşireler, sağlık teknisyenleriyle birlikte hastaneleri kendi idareleri altına aldılar ki, İngiliz işçi sınıfı gerçekten hep devleti yumuşatmaya çalışan bir işçi sınıfıdır ve İngiltere'deki sağlık sisteminin bir bütün olarak özelleştirilmesi bu şekilde durdu. Bu mümkündür, bu büyük ölçüde kültürel ve politik bir özgüven, bir sınıfın, yani bütün birçok yeteneği kendinde toplayan bir sınıfın bir özgüven sorunudur, kolektif aksiyon sorunudur diye düşünüyorum. Tabii bir şeyi unuttuk, yani çalışan insanların uluslararası politikalar üretmeleri sorununu bir kenara koyduk, yani onu şu anda hiç tartışmadık, ama bunu başlı başına bir mesele olarak görüyorum, yani ona belki hiç girmeyeceğiz, ama başlı başına bir mesele. Tarihte hiçbir zaman -100 sene öncesiyile de kıyaslandığında da bunu görüyoruz-emeğiyle geçinen insanların bu kadar sınırlar içerisinde hapis olduğu, bu kadar uluslararası bir politika yürütmekten, düşünmekten, enternasyonalize olmaktan bu kadar uzaklaştığı bir dönem olmamıştır, hiçbir zaman olmadı tarihte. Bu tabii çok büyük bir yenilgi, bu çok büyük bir gedik. Bunların hepsi sınıfın kalitesinin, işçilerin, mühendislerin, teknik elemanların dünyaya bakış yeteneklerinin, müdahale etme yeteneklerinde müthiş bir körelme anlamına geliyor. Bunları hep biz sanki sıfırdan başlayacak meseleler, süreçler gibi, bir tür milli meseleler gibi düşünüyoruz, asla değil yani. Bütün bu konularda eminim ki benim söylediklerim de, -sizin kafanıza geçirdiklerinizin de çok daha kapsamlısını tartışmış ve politikalar üretmiş Arjantinliler, İsraililer, Perulular, Ortadoğulular ne bileyim Fransızlar, İngilizler, İsveçliler vardır, ama biz hâlâ milli demokratlar olarak yolumuza devam ediyoruz, bu çok büyük bir açmaz. Uluslararası düşünmekten anladığımız şey, uluslararası toplantılara gitmek oluyor yani.

Ayfer Eğilmez - Soru sorabilir miyim? Şimdi benim Şanver'in sorusundan da anladığım, -ayrıca sen de nasıl bir yönetsel sisteme kadar girdin özel yapılar derken- mal üreten, özellikle bizim ülkemizde bunlar KİT'lerle somutlaşıyor

sağlık, eğitim vesaire hizmet sektörlerinin dışındaki bu KİT'lerin özelleştirilmesi konusunda ben şöyle anladım: -yani bu sıkıntıyı aşmak istiyorum seninle -bu polis devletine kaynak aktaran ya da sermaye bağlamında kaynak aktaran sendikal örgütlülüğe güven veren yerler, bunlar özelleşirse işçi sınıfı, yani kimi sendikaların öngörülerini söyledi. Özel sektörde bu iş becerilebilir, yani mülkiyet değişiminde daha başka bir sendikal yapı ya da örgütlü yapı sağlanabilir gibi bir şey anladım, bu ne kadar doğru, yani bunu bir açalım istersen.

Murat Akıncılar - Peki, beni çok dar anlamda sendikal mücadele ilgilendirdiği için hiç girmedim, ama şöyle söyleyeyim, istatistiklere bakarak konuşursak, özelleştirme sonrasında sendikal örgütlülüğün arttığı bir yer yok, yani böyle bir şey yok, çünkü özelleştirme süreci teknik bir süreç olmadığı için, yani sadece optimaliteyle, etkinlikle alakalı bir süreç olmadığı için bir tür politik ve projenin bir parçası olarak işlediği için bir kurum özelleştirilirken, çalışanların da nasıl bir yeni modelin içerisine doğru geçtikleri o ülkedeki, o işkolundaki işlerde, KİT'lerde çalışan ve bir tür kamu çalışanı aristokrasisi haline gelmiş olan sendikalardaki insanların ya da diyelim ki sözleşmeli personelin ya da sendikalaşmaya bile gerek duymayanların bu durum ortadan kalktığına otomatik olarak bir çalışan, emeğinin karşılığını almak zorunda olan, hakları ve görevleri olan insan bilincine transfer olacağı düşüncesi doğru değil. Neden? Çünkü, sendikalılık, sınıf bilinci, sendikal bilinci, örgütlülük bilinci gibi faktörler işyerinin hukuki statüsünden etkileniyor, ama asıl ülkedeki genel politik güç dengesinden daha fazla etkileniyor. O yüzden bu 60'lı, 70'li yıllarda özel sektördeki işçilerin daha göze göz, dışı dışı olmasının bir sebebi biraz önce sözü edilen, yani KİT'lerin verdiği ayrıcalıklardan yararlanamamalarıydı, ama aynı zamanda şuydu da; o dönem kapitalist sanayileşme modeli içerisinde, sizler benden daha iyi biliyorsunuz, yani camda, metalürji sektöründe, buralarda, yani kârlılığın artışıyla ücretlerin artışı arasında birbirini besleyen bir ilişki vardı. DİSK her yerde, örneğin 70'li yıllarda hep en iyi olduğu için değil, biraz da o büyük ve orta ölçekli kapitalist işletmelerin kârlılıklarında 78'lere, 79'lara kadar devam eden bir yükseliş olduğu için de bazı hakları alabildi. Şu anda DİSK'in ve Türk-İş'in herhangi bir işyerinde yapacağı toplu sözleşmeler arasında bir tek kuruş fark yok yani, bu iktisadi-siyasi nesnellikle de alakalı. O açıdan, olabilir, her şeye rağmen bazı sektörlerde piyasa mekanizmalarının işlemesi, bir diğer deyişle piyasanın vahşi kapitalist ilişkilerinin gündeme gelmesi, sınıf pozisyonlarını, kimliklerini netleştirecektir. Olabilir, ama bütünde, şu anki konjonktürde ve küreselleşme bir politik, ideolojik proje olduğu için, bir yenilgi sonrasında yaşanmaya devam eden bir süreç olduğu için şu anki bağlamda özelleştirme daha büyük bir ekonomik, toplumsal yıkım anlamına geliyor, çünkü özelleştirme sürecinde sendikalar, mücadeleciler sendikalar bir üçüncü taraf olarak devreye girip, bu özelleştirilecek ancak, "iş güvencesi şöyle olacak, haklarımız böyle olacak" diye birtakım hükümleri, özelleştirme protokollerine dahil etmiyorlar ki. Benim bütün sendikal hayatım boyunca bildiğim tek, ama tek bu konuda örnek vardı, TEK AKTAŞ'a devredilirken İstanbul'da, Tes-İş Sendikası I Nolu Şube, hiç unutmuyorum İstanbul'da Mecidiyeköy'ün orada o zamanki Enerji Bakanı'yla bir protokol imzalanmıştı. Hatta TEK AKTAŞ'a devredilirken, Bakan, TEK yöneticileriyle ve AKTAŞ'la özelleştirmeye dair protokol imzalarırken işçiler geldi, protokolü bastılar ve "hiç bir işçi işten çıkartılmayacak, sendikal haklarına dokundurulmayacak" diye aynen böyle bir matbu kağıdın üzerine el

yazıyla madde eklettiler ve onları imzalattılar, ama ne oldu biliyor musunuz? Tes-İş Sendikasının - üst düzey yönetimi çoktan AKTAŞ'tan hisse senetlerini aldığı için Tes-İş Sendikası ilgili Tes-İş Şubesini feshetti, bu kadar. Bu da belki benim başlangıçta anlattığım şu NGO'lar, sivil toplum kuruluşları meselesiyle, demokratik kitle örgütleri meselesiyle birlikte düşünülebilir.

Hasan Beşiroğlu - Orman mühendisiyim, belki mensubu olduğum branş nedeniyle biraz şeytanın avukatlığını yapabilirim. Efendim, şimdi bu çok özel bir konuyu hakikaten yüksek seviyede, oldukça yüksek seviyede konuşuyoruz. Emin olunuz halkın yüzde 99'unun şu söylediğiniz şeylerden katiyen -hatta aydın kimselerin de- haberi yok Türkiye'de. Niçin yok? En büyük göstergesi de şu: ilkokul, ortaokul, lise, üniversite, kamu kuruluşlarına gidiniz, harita olarak ne varsa yalnızca Türkiye haritası vardır, hatta sondaki Ağrı Dağının memesini dahi kağıttan iktisat yapmak üzere dışarıda bırakan haritalar. Türk insanının dünyadan maalesef haberi yok, yani bu şekilde. Şimdi ben şunu söylüyorum, söylediklerinizden şöyle anlaşılıyor, polis devleti vesaire deyince bir azınlığın dünyada sınırlar da kalktıktan sonra bir çoğunluğu etkisi altında bulundurması, tabiriyle sömürmesi vesaire olacaktır. Bakınız, Güney Amerika'da Kolombiya'yı misal veriyorsunuz yahut diğerlerini, Güney Amerika'da şiddetli bir katoliklik hakimdir, Fransa'da onun protestanlığı hafif bir Hıristiyanlıkla hakimdir. Hakikaten bu sefer dinleri hurafeleşmiş kısmını elinde tutanlar, o sömürülen kısmı tamamen etki altına alacaklardır. Türkiye de buna çok müsaittir, son hareketlerde şeriatçılıktır, şudur budur, yani "siz yoksulsunuz, yoksulluk sizin kaderinizdir, Allah sizin alınınıza yazmıştır, zenginler cehenneme gidecektir, siz cennete gideceksiniz" gibi, hâlâ şu anda da vardır. Bunun için halk, kamu kuruluşları yahut NGO'lar herhalde büyük görev üstleneceklerdir. Zaten bu konuya varmak için de özelleştirilme kullanılmıştır, o Türkiye'de çok kullanılıyor. Özelleştirme, özelleştirilen kesimi ele alanlar istediklerine yapabilir anlamındadır. Devlet de bunu böyle anlıyor, halk da bunu böyle anlıyor. Halbuki ben kendi mesleğimden söyleyeyim, orman varlıkları hemen hemen bütün dünyada, Avrupa'da falan devlet elindedir. Fakat bizim ormanlarımızı özelleştirmek isteyenler şu söylemi kullanıyorlar: "Efendim Almanya'da özel orman var, Fransa'da özel orman var, Amerika'da özel orman var". Hayır efendim, oradaki özel ormanlar derebeylik devletinden kalma ormanlardır, özelleştirilmiş değildirler, yani ta öteden beri asırlar boyu öyledir. Çok sivri bir misal vereyim, Amerika'da siz özel ormanınızı kötü idare ederseniz, yani ormancılık bilimine aykırı olarak Amerikan Devleti devletleştirir o ormanı. Türkiye'de böyle bir nosyon falan şu anda yok, tamamen özelleştirme, alınız istediğinizi yapınız. Kastamonu'da şahit oldum özelleştirmeye, yem fabrikasını alıyorlar ve derhal kapatıyorlar. Sebebi şudur: çünkü Ankara'da Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü'ne müracaat ettiği zaman bir kimse mesela 150 milyarlık bir kredi için, Ziraat Bankası ona diyor ki: "Bana bir müessesenin sahibi olduğunuzu gösterin" diyor. O da gidiyor Kastamonu'nun bir ilçesindeki halka hizmet eden bir yem fabrikasını alıyor ve orayı kapatıyor, halka artık hizmet yoktur, onu gösteriyor. Aldığı 150 milyar lirayla da devlet ihalelerine girerek, yeniden para kazanmaya başlıyor. Türkiye hakikaten bu küreselleşme işinde çok zarar edecek ülkelerden biri gibi görünüyor, yani katkı yapmak için söyledim.

murat akıncılar - Çok teşekkür ederim efendim. Şimdi şöyle, belki Latin Amerika örneğini verdiğiniz için bir yorum yapayım, Latin Amerika'da Katoliklik

dediğiniz gibi hakim, ancak orayı yakından incelediğimizde şöyle bir şey görüyoruz: Latin Amerika'daki yerel kiliselerin önemli bir kısmı, Vatikan'ın, Vatikan hiyerarşisinin kontrolünün dışına çıkmıştır. Bu yerel kiliseler adına "özgürlük ilahiyatı" denen, "liberasyon teolojisi" denen bir dinsel doktrinle 60'lı yıllarda kendilerini yeniden yapılandırmışlardır ve bu kiliselerin önde gelenleri, rahipler tek tek de, aynı zamanda halk kiliseleri Vatikan hiyerarşisinden koparak ya da uzaklaşarak işçi semtlerinde, köylerde, kırsal kesimlerde kiliselerini daha farklı bir eşitlikçi mantık üzerinden yeniden kurmuşlardır ve - Kolombiya örnek olsun diye Kolombiya'dan örnek ve rey im-Kolombiya'daki şu anda iki büyük gerilla örgütün -bir tanesi FARC öbürü ELN- altı kurucusunun üç tanesi rahiptir ve Vatikan da bunların bazılarını kapatır, bazılarını afroz eder, bazılarını kızar, bazen gerginleşirler. Bunu, şunun için anlatıyorum, bence bir ülkedeki aydınlar ya da -çok daha geniş bir tabirle- okumuş ve yaşamını aslında kendi başına kaldığında devam ettirebilecek olan insanlar, gençler eğer kaderlerini dışlanan, hep sömürülen kalabalıklarla birleştirirlerse, normal koşullarda sahip olmayacakları destekler ve kapasiteler de ortaya çıkar diye düşünüyorum, yani ben de şimdi otomatik olarak bizden de din adamları halkın yanında olur demiyorum. Ancak, Latin Amerika'da katolisizm inanın ki bir iki ülkenin dışında, Şili'nin dışında ki, Şili başpiskoposu da geçenlerde özür diledi halktan, ama bütün ülkelerde halkın verdiği mücadelelerin içerisinde ölen, katledilen binlerce rahip var. O toplumlarda yaşanan adaletsizliğe, eşitsizliğe, haksızlığa dayanamadığı için başkaldıran gerçekten binlerce rahip var, başpiskopos var. El Salvador'un başpiskoposu Oscar Romero, öldürüldü yani, sırf kirli savaşa karşı çıktığı için. Nikaragua'daki Sandinist devrimden sonraki Kültür Bakanı, Çevre Bakanı bunların hepsi rahiptiler, yani şunu söylemek istiyorum: din evet, yönetilen kitleler yönetilmeye çok alıştıklarında, din gerçekten halkın afyonu. Ama biliyorsunuz "din halkın afyonu" sözünden sonra aslında kitaplarda bir ikinci cümle var, "din halkın afyonu, ama kalpsiz, yüreksiz bir dünyanın da yüreği" yani en azından Marks öyle söylüyor, ben öyle düşünsem de, düşünmesem de. Eğer aydınlar, eğer okumuş insanlar, eğer hayatını birtakım olanaklarla devam ettirebilecek durumda olan insanlar halkın vicdanını, halkın yüreğini çok ihmal ettiklerinde, -biraz yani bilim dışına çıkıyoruz, ama-doğa ve toplum boşluk tanımadığı için o vicdanı ve yüreği bir şekilde yeniden dolduran, bizim hoşlanmadığımız şekilde dolduran birileri çıkıyor. Bence din halkın afyonu ve aydınlar ve büyük politika yapanlar bir tür metropol aydını olarak kaldıkları için, bir tür kozmopolit bir tabaka olarak bence -biraz uç noktada konuşuyorum ama- kaldıkları için kendi topraklarının nabzını tutma konusunda, kendi insanlarını tanıma konusunda biraz yabancılaştılar diye düşünüyorum doğrusu. O yüzden biz de zamanı geldiğinde belki din adamlarından değil, ancak bu ilahiyat hiyerarşisinden değil, ama şuna eminim o üniversiteye sokulmayan ya da sokakta başına başörtü giydirilmiş olan insanların bazılarının ben adalet ve eşitlik duygusunun Bilkent'teki cosmo-kızlarından veya sosyete Atatürkçülerinden daha fazla olduğunu düşünüyorum doğrusu, öyle söyleyeyim.

Mehmet Yüksel Barkurt - Konuşmanın başında geçti, sonra onunla ilişkili birçok yerde konuya değinildi. Bu yerellik, demokrasi üzerinde biraz durmak istiyorum katkı için, soru sormayacağım. Biz hem merkezi yapıda korporatizme karşı çıktık, hem de yerel düzeyde karşı çıktık. Şimdi merkezi düzeydeki korporatizm kendisini somut olarak Ekonomik Sosyal Konsey'de

gösterdi. Bu olmayınca fiilen "beşli inisiyatif" olarak oluşturuldu, yani fark etmiyor hukuken ya da fiilen. Yapılmak istenen bütün demokratik kazanımların, bütün mevzilerin geriletilmesi, yok farz edilmesi idi. Bizim gibi örgütlerde ise yerellik öne çıkıyor ve demokrasinin yeşerdiği, güçlendiği alanlar olarak tarif ediliyor. Buna bağlı modeller öneriliyor, buna bağlı ideolojiler ortaya çıkıyor. İster merkezi düzeyde, ister yerel düzeyde korporatist anlayış gündeme gelsin, gerçek amaç kaynağı kontrol etmek oluyor. Şimdi işin en ilginç, gözleme dayanan yanı şu: -kuramsal konuşmayacağım, gözleme dayanan yanını söyleyeceğim- ekonomik olarak gelişmiş bölgelerde yerellik uç veriyor. Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği'nden örnek vereyim, metropollerde yerellik, "bırakın biz burada rahat edelim" mantığına dayanıyor. Şimdi burada ortaya çıkan rantın kontrolü söz konusu. Yoksul bölgelere gidiyorsunuz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya gidiyorsunuz, burada bir yerellik talebi yok. Şimdi biz oturuyoruz, ülkede bölgelerarası dengesizliği ya da sosyal kesimler arası dengesizliği gidermek için öneriler geliştiriyoruz, bunları yazıyoruz. Bunlar kuramsal bazda doğru oluyor, ama örgütün işleyişine indirgediğinizde, yani "zengin bölgelerden yoksul bölgelere kaynak aktaralım" dediğiniz zaman yerellik öne çıkıyor, ürettiğimi kendim tüketeyim anlayışı ile karşılaşıyoruz. Öyle bir yapılanma var ki buralarda, metropoller zenginlikten israfı varan harcamalar yapıyorlar, yoksul bölgeler asgari düzeyde etkinlik için kaynak bulamıyorlar. Biz hem merkezi düzeydeki korporatist anlayışları eleştirdik, hem yerel düzeyde bunu demokrasiyle ilişkilendirmeye çalışan yaklaşımları eleştirdik. Şimdi bunu devam ettirdiğimiz zaman sadece bu bizim örgütümüze özgü bir olay değil, bütün meslek örgütlerinde var, bütün sendikalarda var.

Murat Akıncılar - Bu dediğiniz şey, sizin bu yaklaşımınız "eleştirdik" dediğiniz şey değil, bu ayrışma. Bunu derken neyi kastediyorsunuz, yani siz kendi yaklaşımınızın başkaları tarafından da mı...

Mehmet Yüksel Barkurt - Tabii, şöyle; kaynağın bölüşümü reddediliyor. Kim tarafından reddediliyor? Kaynağı kontrol eden tarafından reddediliyor, yani bir ortak dayanışma anlayışı reddediliyor. Şimdi buradan özyönetime gireceğim, özyönetimi eğer kapitalist sistem içerisinde önerirsek, öyle bir işletme gündeme gelebilir ki, bu işletme optimum ölçülere uyar, rantabldır, verimlidir. Bu özyönetim ilkelerine bu sistem içerisinde uyan işletme, diğer işletmelerle ya da diğer işletmelerin bulunduğu farklı bölgelerle ciddi bir rekabete girer. Şimdi bunun sonucunda merkezi planlama ya da kaynağın merkezi dağıtımını ciddi engellerle karşılaşır. Kapitalist sistem içerisinde özyönetim kavramını çok ciddi kullanmak lazım, çok ciddi riskler taşıyor. Bırakalım kapitalist sistemi, sosyalist sistemdeki uygulamalarına bakalım. Özyönetim uygulamalarını ilk Yugoslavya gündeme getirdi, bunun teorisini de Kardjil getirdi ve Yugoslavya Federasyonu kurulduğunda bölgelerarası dengesizlik daha azdı; Yugoslavya Federasyonu dağıldığında ise artmıştı. Yani Makedonya'nın Slovenya'yla olan milli gelir mukayesesi dağılma sürecinde karşılaştırıldığında daha artmıştı.

Aynı olay Sovyet sistemi içerisinde -Yugoslavya'yı dışlarsak- hep reform adı altında işte Macaristan'da, Polonya'da, Doğu Almanya'da, Sovyetler'de gündeme getirildi, her uygulama kaynak dağılımında adaletsizliği doğurdu. Dolayısıyla bundan hem siyasi müdahaleyi, kontrolü önermeliyiz, hem de kaynak dağılımında özverili olmayı önermeliyiz, yani kaynağı üretenin tüketme yetkisine tümüyle sahip olduğu bir ortam ister kapitalist sistem olsun, ister

sosyalist sistem olsun mevcut olumsuzlukları derinleştirir, birinci söylemek istediğim bu.

İkinci söylemek istediğim; -ben biraz daha iyimserim, çok kötümser bir tabloyla karşılaştık- bu yaşadığımız süreç yeni değil, yani küreselleşme olayını dünya ilk defa yaşamıyor. 1871 Paris Komünü yıkıldığında bütün dünya buna benzer bir atmosfer içindeydi. Bu hava da 1914'lere kadar devam etti. Şimdi bakın, 1871'de Paris Komünü'nün yıkıldığındaki Fransa'yı ele almanız ve oradaki insanları analiz etseniz -böyle bir veri tabii ki yok elimizde- psikolojik olarak hiçbiri bir daha komününün kurulabileceğine inanmıyordu. Ve o nedenle zaten İkinci Enternasyonal ve sosyal demokrat hareket doğuyor. Ya biz bu sistemi deviremiyoruz, bari sistem içinde çözüm arayışını gündeme getirelim ve tam bu noktada yani uzun bir yılgınlık sürecinin sonucunda Birinci Dünya Savaşı patladı ve daha da ilginç Sovyet Devriminin olacağı günün öncesinde Petrograd aristokrasisi operaya bilet almak için uzun kuyruklar oluşturuyordu. Yine o kuyruktaki insanlara sorsanız "bir gün sonra ne olacak?" diye, hiç kimse bir sosyal devrimin, bir siyasi devrimin olacağını söylemezdi. Tabii bugün sonuçları üzerinde çok daha rahat konuşuyoruz, işte oldu, hazırlandı, falan filan...

Tekrar başka bir noktaya geleceğim, 89'da bir kamuoyu araştırması yapılsa ve bunu sol kesim içerisinde yapsanız hiç kimse Sovyet sisteminin çökeceğini söyleyemez ya da söylese bile oransal olarak çok düşük bir oran çıkaracaktır ortaya. Bugün küreselleşmenin ağır bir hegemonyası var ve bugün bu psikolojik atmosfer içerisinde, bu psikolojik ortam içerisinde yine yapılacak bir araştırma ki, bu anlamda yapılan epey bir araştırma var, hiç kimse bu sistemin değişebileceğini, yani bir devrimle değişebileceğini, yıkılabileceğini öngöremiyor. Bırakın bu sistemin sözcülerinin bunu öngörmemesini, "işte sizin 70 yıllık bir deneyiminiz geçiciydi gördünüz" diyorlar, kitaplarını yazıyorlar, solda böyle bir yılgınlık var. Yani nasıl İkinci Enternasyonal yılgınlığa denk düşen bir olay ise, bugünde solda da bu anlamda ciddi bir yılgınlık var ve bu yılgınlık içerisinde arayışları izliyoruz, aynı 1800'lerin sonlarındaki arayışları izliyoruz.

Özelleştirme bunların en önemli test alanlarından biri, yaklaşımlara bakıyorsunuz, bazıları diyor ki: "Ya bu engellemez, içine girelim, yönlendirelim. Bu bize aşan bir olay, artık almış başını gidiyor, hiç değilse kontrol edelim." Bazıları -konuşmanın bir bölümünde geçti- piyasayla ilişkilendiriyor, sosyalizmle veya piyasayla sosyalizm arasında bir denge kurmaya çalışıyor. Bütün bunlar küreselleşme ideolojisinin hegemonyasını daha da uzun vadeye taşıyor. Aslında yaşanan gerçekler hiç de öyle değil, yani altyapı açısından baktığımızda ne söylüyoruz? İşte çok fazla bir işsiz sayısı var, batıda ne deniyor? "2/3 toplum" diye tanımlanıyor, batı artık toplumun 2/3'ünü dikkate almıyor, yok farz ediyor, onunla ilgili herhangi bir programı yok. Böyle bir yükü uzun vadede kapitalist sistemin taşıma şansı yok. Sendikaları sistemin yedeğine alsa, meslek odalarını yedeğine alsa ya da tüm sivil toplum örgütü ya da demokratik kitle örgütlerini yedeğine alsa, siyasi hareketleri ya da partileri deforme de etse, o kendiliğinden gelen hareketin önüne geçme şansı yok, yani bu yapı olsa olsa polis devletini yaratır, ama polis devletini sürekli kılamaz. En son olması gereken, bunun makul, ulaşması gereken nokta, kaçınılmaz olarak sosyal ve siyasal bir devrimdir, başka türlü çözümlenemez, bu gidişin devamı mümkün değil. Yani bir gaz tüpüne hacminin üstünde basıyorsunuz, bu bir noktadan sonra patlayacaktır. Tabii bunu kestirmek, zamanlamasını ortaya koyabilmek son

derece güç, ama ben olaya biraz iyimser bakıyorum, umutluyum ve şöyle de bir şey söylemek istiyorum; Latin Amerika, Türkiye, Orta Doğu vb. gibi dış dinamiklerin çok ciddi etkisinde olan bölge ya da ülkelerin uluslararası anlamda olaya müdahale etme şansları çok fazla değil. Yani bir devrimci grubun ya da devrimci dönüşümün bu bölgeler destekçisi olabilir, ama halkayı parçalayacak, kıracak, götürecektir, sürükleyecek merkezler olabileceğini sanmıyorum. Kriz çok daha derin, kapitalist sistemin göbeğinde devam ediyor. Ben umutluyum, aslında birbiriyle çelişen şeyler söylemedik, ama sen biraz karamsar tablo çizdin, ben biraz umut aşılacak istedim.

Murat Akıncılar - Vallahi şimdi ben 35 yaşındayım, demek ki yolun yarısı denen yıllarda biraz orta yaşlılık karamsarlığına kapılıp, bundan daha ilerideki yaşlarda ise ütopyik yönümüz artabilir. Ben hayatımın biraz karamsar bir döneminden geçiyorum, bunun da önemi var tabii şaka bir yana.

Mehmet Yüksel Barkurt - Carlos Mariguella hayatının uzun bir dönemini bu bürokratik partilerde geçirmiştir. Yaşlılık hastalığı da bu olay, ama güzel bir hastalık.

Servet Açıkgoz - Bir soru sorabilir miyim? Şimdi benzeri soruyu arkadaş sordu aslında da, ben buradan gerçekten rahatlayarak gitmek istiyorum ve rahat bir uyku çekmek istiyorum, aslında onun için geldim buraya, yani kafamdaki bir sürü soruya yanıt bulamadığım için. Rahatlayacağımı da pek sanmıyorum aslında, ama küreselleşmenin daha önce burada olduğu söylenen finansal, teknolojik boyutlarını ben dinlemedim, ama az çok okuduklarımla, zaten bunlar da beni yeterince korkuttu. Hele siz de politik ve sosyal boyutunu anlatınca herhalde bu gece benim uyumam epey zor. Tabii sizin söylediğiniz çözümleri de hoş bir romantizm gibi görüyorum aslında, yani gerçekçi olsa keşke diyorum, ama ne kadar etkili olabilir çözüm olarak onu da bilemiyorum. Çünkü küreselleşme sizin de bahsettiğiniz gibi çok boyutlu, finansal boyutu var, teknolojik boyutu var, politik var, kültürel boyutu var. Şimdi küreselleşme gelişirken, bazı kurumlar fonksiyonelliğini kaybediyor. Şimdi ben MTA'da çalışıyorum, kendi kurumundan düşünüyorum, ben burada emekçi insanlarla birleşip ne yapabilirim diyorum. Hiçbir şey yapamam, çünkü küreselleşme bana diyor ki: "Kardeşim benim senin şeyine ihtiyacım yok, çünkü ben -örnek veriyorum, geçenlerde bir kitapta okudum-otomobil sektöründe artık benim hammadde, enerji ve emek girdim yüzde 70'ken, yüzde 30'lara düştü. Artık benim senin demir çeliğine ihtiyacım yok, çünkü ben yapay seramikten araba motoru yapıyorum" diyor, yani fonksiyonel olmaktan çıkmış. Sanayi toplumundaki gibi bir emek sermaye tanımlaması yapamıyoruz artık. Çokuluslu sermayenin sadece ve sadece çok üstün vasıflı emeğe ihtiyacı var. Artık emek yoğun sektörler yavaş yavaş kalelerini kaybediyor. Bioteknolojiyle artık kitapların yazdığına göre adam bir apartmanlık yerde Amerika'ya yetecek domatesi yetiştiriyor. Ne bileyim, yani fiber optiklerle güneş enerjisini transfer ediyor falan, korkunç boyutlarda bir şey. Şimdi yeni siyasetin dayanağı ne olacak, yani ona emek mi olacak? Bu kadar emeği artık ekseninden çıkarmış çokuluslu şirketler, yani emeğe de çok yapay beyinler oluşturmaya başlamış, teknoloji o denli gelişmiş. Bazı bilim adamları gelinen bu noktayı post kapitalist bir süreç olarak tanımlıyor, artık eskisi gibi keskin böyle sanayi toplumundaki emek-sermaye tanımlaması yok. İşte bazı örnekler verdiniz, ta 1920'lerdeki örnekler, artık o sanayi toplumunda değil dünya, yani bilgi

toplumuna geçti, teknoloji gelişti. İnsanlar sanayi toplumu yüz yılda kendisini kabul ettiren, son on yılda korkunç değişimler, esneklik kazandığı için, insanların entegre olması daha kolay. Şimdi benim sormak istediğim şey şu: yeni siyasetler oluşturacağız ama, dayanağı ne olacak, hangi ekseninde biz yeni siyasetle birleşeceğiz, böyle kurtarılmış adacıklar oluşturacağız. Bir de bu çokuluslu şirketler her şeyiyle bunu düşünüyor. Gayri safi milli hasılanın yüzde 20'lerine varan ölçüde AR-GE'lere ayırıyorlar artık, AR-GE araştırma geliştirme

yapıyorlar ve ellerinde bu kadar imkânlar var. Bu insanlar küreselleşmenin bu sıkıntısının farkında değiller mi? Ellerinde dünyanın en ünlü psikologları var, sosyologları var, felsefecileri var, toplum bilimcileri var, yani bunları aşmak için onlar bir şeyler düşünmüyorlar mı? Benim merak ettiğim bu, yani sonlarını kendileri mi hazırlıyorlar? Önlerinde nasıl emek cephesinin deneyimleri varsa, onların da deneyimleri var. Ta 1929'dan beri dönem dönem yaşadıkları şeyler var. Ondan sonra mücadele nasıl olacak, yani diyelim ki bir sanayi toplumundaki mücadele, emek yoğun mücadele, bugün globalleşme büyük portföy yatırımlarıyla geliyor. Onlara karşı dünyada trilyon dolarlar günde 20-30 tur atıyor gelişen teknolojilerle, yani siyasetin ve mücadelenin hangi ekseninde olacağını merak ediyorum.

Murat Akıncılar - Peki, doğrusu şimdi beni çok tahrik ettiniz.

Servet Açıkgöz - Tahrik edeyim ki, ben de bugün rahatça bir uyumak istiyorum.

Ayfer Eğilmez - Şimdi ben Murat'a bir şey hatırlatayım. Kısıtlarını kaldırırın anlatırken, yani hümanistlere hitap ediyorum, yani onların bilim teknolojiyi önüne aldıkları gibi, bu kısıtları kaldırıp, rahat anlatırsan biz de seviniriz.

Murat Akıncılar - Tamam, peki. Şöyle beni şu anlamda tahrik ettiniz. Söylediklerinizin bir kısmına katılmıyorum, yani bilimsel açıklamalar olarak görmüyorum. Bir kere daha önceki konuşmalar sırasında da geçti, Dünya Bankası -yani ben iyi anlatamadım, ben iyi ifade edemedim- ve IMF'nin hazırladıkları rapora göre Orta Doğu, Latin Amerika ve Güneydoğu Asya ülkeleri 21.yüzyılın patlama noktaları. Bu ülkelerde herhangi bir siyasi, ekonomik istikrarın olmayacağı çok net bir şekilde dünyadaki kaynakları elinde tutan güçler tarafından saptanıyor. Bu açıdan, yani biz görmüyor olabiliriz, ama dünyadaki yöneten bir elit bunu çok net bir şekilde görüyor, çözümlüyor, analizini yapıyor. O açıdan tabiri caizse belli bir sınıf ve belli bir politik bilinç itibarıyla yöneten sınıfın çok gelişkin bir bilince sahip olduğunu düşünüyorum.

Ben şu anda resmi ya da resmi olmayan mekânlarda biraz gülelim "oh ne güzel, yani şimdi Sakık teslim oldu da, rejim kurtuldu" denildiğini de hiç zannetmiyorum. Dolayısıyla doğrusunu söylemek gerekirse rehavet içerisinde olan sizin emek cephesi dediğiniz kurumlar. Sistemin küreselleşmeyi kendi alaturka versiyonuyla yürütenlere en azından baktığımızda kimi analizleri yapmaktan geri durduklarını hiç zannetmiyorum. Bence tamamen şunu söylüyorlar: "Tamam, Marksizmi yok ettik, ama bunu yok ederken dünyanın çivisini çıkarttık, bu çiviye biz tekrardan nasıl yerine koyup, bu kaosu durduracağız?" Şu anda iki dünya savaşından daha fazla kan dökülüyor olmasının, daha fazla insanın açlıktan ölüyor olmasının, aynı zamanda sizin o

sözünü ettiğiniz teknolojiler uygulanırken, gerçekleşirken şu anda Adana'daki çırçır atölyesinde sabahleyin saat 07:00'de işe başlamış olan ve hâlâ işe devam etmekte olan 13-14 yaşındaki kızın işe devam etmekte olmasının ve ay sonunda belki maaşını alırsa, 10 milyon lira para alıyor olmasının sebebi bu. Dolayısıyla, yönetici sınıfın kendisini bilimsel ölçütler içerisinde dünyanın gidişatını değerlendirdiğinde, TÜSİAD'ın kendisinin değerlendirdiğinde olabildiğince ateşi söndürmeye, patlama noktalarını hafifletmeye dönük çırpındığını düşünüyorum. Zaten Türkiye'de yönetici sınıf iktisaden çok güçlü değildir, sermaye birikimi çok güçlü değildir, ama siyasi sezgileri çok güçlüdür, yani bu 1920'lerden itibaren çıkan bir şeydir.

İkincisi; şöyle söyleyeyim; sizin bana bu söylediklerinizi hayatımın çok değişik aşamalarında ben de duydum.

1 - Boğaziçi Üniversitesinde okurken hocalarımdan bir tanesi bize, talebelere kızdı dedi ki: "Yahu çocuklar, tamam ben de böyle düşünüyorum, ama Allah aşkınıza bakın etrafınıza, artık sizin sanayi devrimi sonrasında kafanızda tasarladığınız gibi işçi, burjuva ilişkisi var mı?" Tam yıllar 84-85 yıllarıydı, 1986 yılıyla 89 yılları arasında biz bu tartışmaları yaparken, yani tamamen artık işçi-işveren ilişkileri, sendikal ilişkiler yerli yerine oturdu denirken, 1989 yılında İstanbul'da yaklaşık 400 000 civarında işçi 1,5 ay boyunca ülkedeki bütün toplantı ve gösteri yürüyüşleri yasalarını çiğneyerek, bütün siyasi yasakları çiğneyerek, Turgut Özal'ın "Ben yüzde 30'dan bir kuruş yukarı vermem" dediği bir konjonktürde, Türk-İş'in de yüzde 40 zam istediği bir konjonktürde yüzde 130 zamlarla dönemi kapattı, yani bunun intikamı ancak -9 yıllık bir ücret kaybını telafi ettiler- 5 Nisan ekonomik istikrar paketiyle almaya çalıştılar ve paketin de biliyorsunuz vazgeçilmez unsurlarından bir tanesi işten çıkarma operasyonuydu. Ben şöyle düşünüyorum; o gelişkin teknolojiyi elinde tutanlar aynı zamanda ellerinde bir bomba tutuyorlar. Biz hayata herhalde Ankara'nın mantığıyla bakıyoruz. Ankara'da işsizlik gerçekten hele ki buralarda düşük, herkes bir kamu kuruluşunda bir görev bulmuş, yani ailesinde kamu kuruluşlarında çalışmayan hiç kimse yok. Ankara hâlâ bir tür yarım yamalak sosyal devlet, yani lokaliyle, lojmanıya, birtakım kooperatif olanaklarıyla, şusuyla busuyla hâlâ bir sosyal devlet kalıntılarıyla yaşayan bir yer. İstanbul'da herhalde bütün bunları tartışırken daha farklı bir psikolojiyle tartışmamız lazım; bu olayı anlatmak istiyorum, yani 89'daki olayları anlatmak istiyorum. 89 olayları, bahar olayları -biz şimdi unuttuk onları- olduktan sonra emniyet görevlilerinin yaptığı açıklamalar, yani konuştuğumuz, yaptığımız görüşmelerde şöyle söylemişlerdi: "Biz her şey bitti zannettik" diyorlardı, çünkü, 15-16 Haziran'da olduğu gibi İstanbul bloke oldu, felç oldu. Düşünebiliyor musunuz askeri işletmelerdeki binlerce işçi yasalar uygulansa Divanı Harp'te yargılanacaklar, vatana ihanetten yargılanacaklar. Yasaları çiğneyerek bırakıp, İstanbul'da Galata Köprüsü'nü, Atatürk Köprüsü'nü kapatıyorlar, işler bu noktaya gelmişti.

İkincisi; sizin söylediklerinizi, yani ne olur kötü bir polemik diye algılamayın lütfen, yani uyuma garantisi veremeyeceğim, ama anlamlı cevaplar verme garantisi vereceğim. 90 yılında -bir Kırmızı Koltuk programında dinlemişim- birisi çıktı dedi ki: "artık tamam, Doğu Avrupa'da olumsuz bazı gelişmeler oldu, ama artık bölgemize yeni piyasa koşullarıyla ve küreselleşen dünyayla birlikte sınırlar arasında mallar serbestçe dolaştığı gibi, yeni teknoloji sayesinde barış, demokrasi gibi değerler de yayılacak. Artık sınıf çatışmaları, bunlar geçersiz" dedi. Bunu dedikten 4-5 ay sonra Körfez Savaşı patlak verdi ve yanı zamanda da Zonguldak madencilerinin yürüyüşü patlak verdi.

Biliyorsunuz E5'e çıkmaları, çıkmamaları falan neredeyse bir iç savaş meselesi haline gelmişti. Bu coğrafya çok büyük sürprizlerle dolu, bizler için de, yönetenler için de çok büyük sürprizlerle dolu, artı ben yine bilim ve teknoloji açısından bir bilim adamı gibi konuştuğum zaman da ne rakamlar, ne istatistikler, ne üretilen katma değer, ne çalışan insan sayısının genel olarak çalışanlara oranı, ne de o AR-GE departmanlarının o çokuluslu şirketlerin kârının dışında ne tür yan alanlarda kullanıldığını dair yapılan araştırmaların hiçbir tanesi, dünyadaki genel eğilimin, genel trendin ücretli çalışma ya da iş bulamama bir tarafta, öteki tarafta ise giderek az elde biriken sermaye ilişkisinin hiçbir yerde ortadan kalktığını göstermiyor. Ne part-time işgücü, ne yeni imalat sistemleriyle üretilen malların dünya katma değerinde tuttuğu yer. Şu anlamda bir küreselleşme var; gömleğimizin kolu Güney Kore'de dikiliyor. Niye? Orada işçi ücreti ucuz, diyelim ki düğmesi Lituanya'da dikiliyor, bu anlamda bir küreselleşme var, ama Güney Kore'nin de hali belli, Lituanya'nın, Rusya'nın hali belli, Türkiye'nin hali belli. O yüzden size çok kesin olarak şunu söyleyeyim; eğer Türkiye'nin yaşadığı son 30 seneye bakarsanız, 12 Mart sonrasına bakarsanız, sürekli olarak teknolojiyi belki kısmen aktaran, transfer eden, geliştiren, ama 12 Mart sonrasını düşünün, 70'li yılları düşünün, 80 darbesine kadar giden süreci düşünün, -5 500 civarında iç savaşta insan gitti- 80-84 arasını düşünün, solun fiziki tasfiyesi için geçirilen zamanı düşünün, 84'den bugüne kadar süren bir savaşı düşünün. Karşımızda madem bu kadar teknolojinin ve bu kadar demokrasinin kimi katılım değerlerinin ve sınıf çatışmasının problemlerini çözebilen bir rejim varsa, neden sürekli olarak 25-30 seneyi hep bir iç savaş, savaşa hazırlanma, kan, kıyım, katliam, illegal bastırma grupları, paramiliter güçlerle bölge düzeyinde uyuşturucu ticareti ile geçiyor? Bu konuda bence benden daha karamsar düşünüyorsunuz. Şu anlamda karamsar düşünüyorsunuz; artık genç bir kuşak var bu ülkede, yani endüstri meslek liselerinden mezun, üniversitelerde çalışan, okuyan, üniversitelerde okuyanların artık önemli bir kısmının annesi babası işçi ya da memur ve bu insanlar politikanın nasıl yeniden kurulacağı meselesini, sendikaların nasıl yeniden örgütleneceği meselesini, yarın öbür gün işçi olduklarında nasıl hak alacakları meselesini, bugünkü kamu çalışanları hareketinin, mücadele eden insanların yüzde 50'si on sene önce üniversitelerde okuyan insanlardı. Böyle bir teknoloji ütopyası adacağı bile yok. Belki Silikon Vadisinde böyle bir yer bulabilirsiniz, Romanya'nın Emiglia Romania bölgesinde böyle küçük üniteler bulabilirsiniz, bunlar laboratuvar, böyle bir yer yok. Adana'da diyelim ki Bossa, İzmit'te Brissa gibi yerlerde bile bulamazsınız,. Size Toyota örneğini verdim, Toyota en gelişkin teknolojiyle çalışıyor, ama hop oturdu, hop kalktı aylar boyunca, hâlâ da öyle olmaya devam ediyor. Siz şöyle düşünebiliyor musunuz; nasıl biz sadece adacıklar içerisinde yaşayarak daha adil bir dünya kurmamız mümkün değilse, aynı şekilde büyük kentlerin, metropollerin plazaları böyle izole edilmiş birtakım kurumları modern binalarının etrafı zaman zaman para bulursa şehrin merkezine gelen ve her sorununu şiddetle çözen, her sorununu şiddetle çözüyor bu toplum, adalet sorununu kendisi çözüyor, para-borç-finans sorununu kendisi çözüyor, bir insan topluluğu içerisinde güvenlikle yaşaması mümkün değil, gerçekten mümkün değil, çok büyük bir risk. Onlarda bu riskten tedirgin oluyorlar, zaten giderek oraları bir kale haline geliyor. İstanbul'da resmi olarak tapu kütüklerinde sokak gibi gözükken, ama kapısında demir parmaklarının olduğu, bekçilerin olduğu sokaklar var. Feneryolu'ndan Caddebostan'dan, Bebek'ten aşağı doğru indiğimde böyle

sokaklarla karşılaşıyorum. Özel MİT görevlisi falan değil orada oturan, general falan da değil, sadece ve sadece insan. Bu anlamda bir dinamitin üstünde oturan, kendi yarattığı Frankestein'la uğraşan bir model var ortada ve bence bizlere düşen iş, kendi hayatımızı elbette daha anlamlı kurmak, hayatımızı kazanmak, yaşamımızı zenginleştirmek, ama şu çok kesin, yani her şeyi bıraktım bir kenara, günde 8 saat çalışma, -çünkü küreselleşme modelinin bir de empoze ettiği gündelik yaşam var- 9 saat çalışma, sürekli borç ödeme ya da birtakım taksit mekanizmaları içerisine girme ve araba alma ya da ev değiştirme, sonra eve gitme, eve gidildiğine televizyon seyretme, yemek yeme, senede bilmem kaç gün bir yere tatile gitmek için sene boyunca plan yapma ya da hayatımız boyunca bir iki tane kariyeri, unvanı kaybetmemek için çirpınıp durma. Ben şunu merak ediyorum; tamam bir başka hayat çok riskli, çok tehlikeli olabilir, ama şu tarz hayat çok mu mutluluk verici? Ben bunu düşünmüyorum, bir de her şeyi koyalım bir tarafa, yani beyin, mantık, teknoloji hepsini koyalım bir kenara, şunu merak ediyorum, artık ben soruyorum insanlara eğitimlerde: miras kaldığı zaman, annesinden babasından miras kaldığı zaman kardeşiyle kavga etmeyen, küsmeyen aile var mı? Yüz tanede bir tane "evet var" diyorlar ya da ev içi yaşamı, eve insanların koştura koştura isteyerek gittikleri kaç yer var? Eğer öyleyse niye insanlar bu kadar içiyorlar veya niye kadınlar sürekli olarak pembe dizi seyrediyorlar. Öyleyse bu

durgunluğun, bu çöküntünün, bu iç boşalmasının, bu akıl silinmesinin, bu körleşmenin arkasında bence kesinlikle insanların içinde uyuyan bir patlama noktası var, o patlama noktası şu anda sıkıştırılıyor ve belki daha yıllarca böyle devam edecek, ama bu hayattan insanlar mutlu değiller, memnun değiller. Daha fazla televizyon seyretmekten, daha fazla borca girip mal almaktan ve sürekli olarak işe gittiklerinde para hesabı yapmaktan ya da maç konuşmaktan ya da geleceklerine ilişkin plan yapmaktan hoşnut değiller. Bu insanlar sokağa çıkıp mücadeleye etmiyorlar ya da örgütlenmiyorlar, ama mutlu değiller bu çok kesin. Bu mutsuzluğun yıllar boyunca ve kuşaklar boyunca devam etmesi mümkün değil. Hayatta hiçbir şey bilmiyorsam bunu çok iyi biliyorum, yani aşağı yukarı her hafta başka bir kentteyim, her hafta başka bir yerdeyim, tek bildiğim şey insanlar mutsuzlar. Ne dostluk, ne vefa, ne güvenecekleri insan, ne arkalarını dayayacakları bir insan, bunlar yok. Bunların olmadığı bir dünyada, böylesi bir dünyada teknoloji bazı çalışanlara nispeten modern bir gündelik yaşam dilimi sunduğunda bu nasıl güvenilir bir yaşam olabilir ki? Çünkü öyle değil.

O yüzden bence uykularımızın kaçması gereken dönemlerden geçiyoruz, içinde yaşadığımız coğrafyada da uykumuzu kaçırarak çok şey var diye düşünüyorum. Yani sokak çocuklarından tutalım -biliyorsunuz İstanbul'da sayısı 160.000'e çıktı sadece sokakta yaşayan çocukların sayısı- işten bir ay içerisinde atılan insanlara kadar, dünyada en fazla iş kazasının olduğu -günde 4 kişi ölüyor- bir ülke, artı belki çok klasik bir şey olacak, ama bir de biz bir savaş ekonomisinde yaşıyoruz. Ben -sizleri bilmiyorum, ama- buna hayatı boyunca böylesi bir kan üzerine oturan bir hayat rahatlığını kaldıramayacak çok fazla sayıda insan biliyorum, ben buna eminim, çok da rahatsız oluyorum. Bunları, bu tür tepkileri bilinçli ve örgütlü bir yöne yöneltemezse insanların çok büyük çılgınlıklar yapabileceğini düşünüyorum, zaten kitlesel kıyımlar böyle çıkıyor. Ama inanın karısını döven erkekleri, karısına işkence eden erkekleri ya da erkeklerin ve kadınların aslında ev yaşamından kopma, mutluluğu başka yerlerde arama oranlarını, bütün bunları hesaba kattığınızda kelimenin

tam anlamıyla iliklerine kadar çürümüş ve hasta olmuş bir toplum var ortada. Ben bilim ve teknoloji uzmanı olduğum için biliyorum, bazı yerlerde inanılmaz, aklımızın almadığı gelişkinlik düzeyleri var, ama nerede kullanıyorlar? Uzaydan parmak izimizi almakta, bunda kullanıyorlar. Çalışma saatlerini azaltıp, kültürel faaliyetleri artırmakta kullanmıyorlar, insanlar teknoloji geliştikçe yolda bekledikleri süre artıyor. Ölüyorlar, tükeniyorlar, yolda bekledikleri süre artıyor. O yüzden bir noktadan sonra lanet olsun öyle teknolojiye. Yani ben kendi kendime o jite olduğum için böyle söyledim, kusura bakmayın anlatımım için. Beni dinlediğiniz için ben çok teşekkür ederim, siz de yorulunuz, sağ olun.

IV

Küreselleşmenin Kültürel Boyutu Aydın Çubukçu

Değerli dostlar, küreselleşme kavramını biz aşağı yukarı 1989, 1990 gibi yıllarda duymaya ve yoğun olarak kullanmaya başladık. Bir durumu ifade etmek için kullanılıyordu ve bu durum sanki yeni çıkmış ve özel bir durummuş gibi yeniden değerlendirmemize sunuluyordu. Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin resmen artık yürürlükten kaldırıldığı ilan edildikten sonra, bütün dünyada kutupsuzluk, globalizm, yeni dünya düzeni gibi kavramlarla ifade edilen yeni bir ilişkiler sistemine geçildiği, düşünölmeye, iddia edilmeye başlandı. Aslında iddianın kökeninde doğrudan doğruya Sovyetler Birliği'nde yaşanan durum yatıyordu. Yoksa içine girilen süreç yeni, o gün başlamış, o yıl ortaya çıkmış bir şey değildi, özellikle küreselleşme kavramıyla ifade edilen ilişkilerin tarihi belki de günümüzden 100-150 yıl öncesine kadar götürölebilecek kadar eskidir, ama çağımızda bunun özel bir iddia olarak sürölmesi artık bu sözde küresel yapıya karakterini veren, kapitalizmin karşısında onu değıştiren, yıkacak, başka bir yapının ortaya çıkışını zorlayacak herhangi bir güç kalmadığı inancına dayandırıldığı için ilginçti. O zaman iddia, iddia olmak özelliğini kazanıyordu, yoksa aslında durumda pek fazla bir değışiklik yok. Neden? Henüz 1848'de Marks ve Engels Manifesto'yu yazmaya giriştiklerinde dünyanın giderek tek bir ekonominin zincirleri halinde birbirine bağlanan ölkelerden oluştuğunu söylemişlerdi. Kapitalizm, sınır tanımaz bir biçimde ilişkileri değıştiriyor, ölkeleri birbirine bağlıyor ve her şeyi birbirine benzer kılmaya doğru ilerliyordu. Çelişkileriyle, çatışmalarıyla her şeyi belirleyen doğrudan doğruya mülk edinmenin özel kapitalist biçimi haline gelmişti. Eski dünya, feodalitenin, aristokrasinin dünyası parçalanmıştı ve artık burjuvazinin kendi ilişkileriyle belirlemeye başladığı yeni bir dünya ortaya çıkıyordu.. Marks ve Engels bu durumun kapitalizmin her ölkede, kendisini hissettirdiğini ileri sürerlerken, aslında çok daha başlangıç halindeki bir duruma tanıklık ediyorlardı. O günün dünyası, bugünkü gibi değildi. Kapitalizm bugünkü kadar yayılmamıştı. Örneğin Afrika, Latin Amerika'nın alt kısımları, bu ilişkilerin dışındaydı ve Marks ve Engels'in "dünya" derken kastettikleri şey, daha çok Avrupa ve kısmen de Amerika'ydı, bir ölçüde de İngiltere'nin sömürgesi olması dolayısıyla Hindistan'dan söz ediyorlardı. Ama emperyalizm çağına girdikten sonra 19. yüzyıl bitip, 20. yüzyıl başladığı sıralarda onların o gün söylediklerinden çok daha fazla yayıldı kapitalizm. Öyleyse, "küreselleşme" kavramıyla ifade edilen durum, yani kapitalizmin bütün dünyayı aynı ekonomik ilişkiler zinciriyle birleştirmeye başlaması oldukça önceden başlayan bir süreç. Ve bugün geldiğimiz aşamada iddia edilen odur

ki, artık bu süreç tamamlanmıştır. Nasıl bir yapıdan söz ediliyor "küreselleşme" denildiği zaman? Bir gönderme var, antik felsefeden bu yana küre, hatta antik estetikten beri kabul edilen bir ilkeye göre küre mükemmel biçimdir, tamamlanmış haldir, çelişkisizdir, parçalanma ihtimali olmayan bütünsel bir yapıdır. Küreselleşme ise, bunun bir süreç olarak iddia edilmesidir.

O açıdan bakınca, yani kavramın ifade ettiği, ilişkilerin tamamlanması, bütünlenmesi, giderek çelişkilerden tümüyle arınmış bir yapının ortaya çıkması gibi kavramlar açısından bakıldığında, kapitalizmin başlattığı sürecin giderek tamamlanma aşamasına geldiği bir durumdan söz ediliyor demektir. Kapitalizm bütün dünyada egemen hale gelmiştir, artık alternatifi olmadığı anlaşılmıştır, tarih bu açıdan bitmiştir, bugün yaşadıklarımız artık gelecekte yaşayacağımızın ta kendisidir, bu anlamda da gelecek diye bir şey kalmamıştır. İnsanoğlunun toplumsal evrimi tamamlanmıştır, küre ortaya çıkmıştır; birincisi bu, bunu anlatıyor küreselleşme kavramı. İkinci olarak; yeryüzü küresinin her noktasında ilişkilerin birbirine benzer ve birbirinin aynı olduğu, buna aykırı, bunu ortadan kaldıracak, yapıyı bozacak bir başka sistemin bulunmadığı anlatılıyor. Aslında, "küreselleşme" denilen şey kapitalizmin bir eğilimidir. Sermayenin serbest dolaşımı anlamında, ekonomik sınırların ortadan kalkması, giderek kültürlerin birbirine benzer hale gelmesi, dillerin birbirini etkilemesi, zaten 19. yüzyılın ortasında dahiyane bir biçimde, sosyalizmin teorisinin kurucuları tarafından öngörülmüştür. Fakat onların anladığıyla, bugün "küreselleşme" teorisini savunanların anladığı arasında önemli bir fark var. Marks elbette küreselleşme kavramını kullanmıyordu: Kapitalizmin bir dünya ilişkisi haline geldiğini söylerken, aynı zamanda bunun proleter devrimleri için de bir olanak olduğunu söylüyordu, yani burjuvazi ne kadar dünya-evrensel bir sınıf haline geliyorsa, proletarya da o ölçüde evrensel bir sınıf olma olanaklarını bulacaktır ve nihayet bir dünya devrimi içinde şartlar bu biçimde hazırlanmış olacaktır diyordu. Öyleyse, Marks, dünyayı, çelişkili ve çatışmalara gebe bir dünya olarak görüyordu. Bugünün "küreselleşme" teorisyenleri ise, erişilen noktanın artık herhangi bir biçimde kapitalizmin yıkılışını olanaksız hale getiren bir küreselleşme olduğunu iddia etmektedirler. Bunun gerçekte böyle olup olmadığı ise doğrudan doğruya o küre denilen şeyin yapısını incelenmesiyle anlaşılabilir bir meseledir. Biz küreselleşme kavramıyla demin de söylediğim gibi Sovyetler Birliği'nin kendisini resmen artık sosyalist olarak tanımlamaktan vazgeçtiği bir anda tanıştık. Bu aynı zamanda, Amerika'nın şiddetli bir biçimde kendisini dünyanın tek hakimi kılmaya yöneldiği bir sürecin sonuna denk düştü. Amerika, hegemonya mücadelesinde, en önemli rakibi olan Sovyetler Birliği'ni alt etmiş olarak sahneye çıktığında bu kürenin rengini belirleyen güç olarak da kendisini ileri sürdü. "Küre ne renktir?" diye sorulduğunda Amerika diyordu ki: "Mavi, beyaz, kırmızı!. Artık bu kürenin biçimini de, rengini de belirleyen ABD hükümranlıdır." Fazla uzatmadan madem bundan önceki haftalarda da küreselleşme kavramının değişik boyutlarını gördük, kültür alanındaki sonuçları nedir oraya gelmeye çalışayım. ABD'nin Avrupa karşısında üstünlük kurma savaşının ekonomik olduğu kadar, siyasi ve kültürel bir boyutları da var. Geleneksel olarak Avrupa kapitalizmin anavatanı olarak taşıdığı ve Rönesans, Fransız Devrimi gibi büyük atılımlar doğrultusunda geliştirdiği kendine özgü demokratik değerlerle, felsefeyle, sanatla kendisini tanımlamaya çalışmıştır. Amerika ise, bu değerlerin neredeyse totaliter tarzda büyük ölçekli kapitalist sanayi elinde yeniden üretimi temelinde

tanımlanmasının öncülüğünü yapmaya soyunmuştur.

ABD'nin hegemonya ve yayılma politikalarının rakipsiz kalmasıyla birlikte, günümüzde çok kullanılan bir başka kavram da post modernizmdir. Aslında postmodernizm yeni dünya düzeninin, globalizm gibi kavramların doğuşundan çok daha önce kullanılmaya başlanmıştı. Ama, yeni dünya düzeni kavramı kullanılmaya başlandıktan sonra, iki kavram arasında sanki dolaysız ve eş zamanlı bir ilişki varmış gibi görünmeye başladı. Postmodernizmin, Amerika-Avrupa kültürel çatışması zemininde ortaya çıktığını kabul edebiliriz. Ne diyordu postmodernistler? "Modernizmin büyük umutları sona ermiş, totalize edici toplumsal teoriler ve devrimci siyaset sürdürülemez hale gelmiştir" diyorlardı. "Modernizmin büyük umutları" derken de kastettikleri şey, özellikle Fransız Devrimi ve aydınlanma çağıyla birlikte ortaya çıkmış olan belli başlı ideallerdi. Nelerdi bunlar? Büyük ölçüde bilimin, aklın, ilerlemenin belirlediği bir insanlık evrimi sürecinin başladığına dair umutlar. Bilim, akılcılık ve evrim kavramları Fransız Devriminin kültürel ideallerini tanımlayan kavramlar olarak modern düşüncüyü de belirlemeye başlamıştır. Bilimsellik önemliydi, materyalizm önemliydi burada, din devlet işlerinin ayrılması çok önemli bir yer tutuyordu. Bilime dayalı bir yönetim ideali vardı. Ütopycılar, bu dönemin ürünüydü. Ve bunlar arasında Rönesans'ı yaratan o büyük devrimci gelişmeler vardı. Yani hümanizme, bilim taraftarlığı, insanın aklına ve yaratıcılığına güvenmek, demokrasi ve özgürlük kavramlarını doğrudan doğruya burjuvazinin devrimci hamlesi açısından tanımlamak gibi özellikler.... Tabii aynı zamanda sanayileşme, sanayileşmenin getirdiği o devrimci sonuçların toplumsal plandaki yansımaları üzerine geliştirilen düşünceler, giderek pozitivizmle tanımlanan yeni bir kültürel çerçevenin doğması gibi sonuçlar da modernite çerçevesinde düşünebileceğimiz şeylerdir. Modernizmin Marksist açıdan eleştirilmesi ayrı bir konudur, ona girmeyeceğim, ama postmodernizm bütün bu değerlerin, deminden beri saydığım aydınlanma, ilerleme, bilim, akıl gibi kavramlarla ifade edilebilen, evirilen dünya tasarımına karşı statik, durmuş, bitmiş yeni bir dünya tasarımı geçirmeye çalıştı.

Modernitenin bütün umutlarının sona erdiğini iddia ederken, örneğin şunu söyleyebiliyorlardı: Ütopya çağı sona ermiştir, artık "heterotopia" çağı vardır. Ütopya ne demektir? Hepiniz bilirsiniz, hiçbir yerde demektir, ama ütopya kavramını öne süren aydınlanmacı- hümanist geleneğe bağlı düşünürler bunun herhangi bir biçimde gerçekleşebileceğine de inanırlardı. Ütopycalarının, insanlar arasındaki eşitsizliğe, ahlaksızlığa, adaletsizliğe son verebileceğine dair tasarılar öneriyorlardı. Örneğin Campanella, "Güneş Ülkesi"nde bilge rahipler yönetiminde, dinle bilimin uzlaşmasını temsil eden insanların yönetiminde, toplumun eşit, adil, özgür olabileceğini düşünüyordu. Yahut filozofların devlet adamı olmasını öneren Plato'nun ütopyasında devlet bir tür köle sahipleri komünizmi biçimi alabilirdi vesaire. Yani ütopya kavramına dayanan herhangi bir devlet ve toplum biçimi öneren her düşünür, aynı zamanda bunun hangi koşullarda gerçekleşebileceğine dair bir tasarımı da sunardı.

Heterotopya, şu anlama geliyor: Ütopya hiçbir yerde demektir, o "her yerde ve her zaman" demek, yani belirli bir yer zamanla belirli bir mekânla belirlenmemiş bir ilişkiyi, bir yönetim biçimini tanımlıyor ve "Sürekli şimdiki zaman" kavramına dayanıyor. Bunun ilk sonucu ise, "gelecek yoktur" oluyor. Bu çok önemli bir şey. Postmodern kültürün yeni dünya düzeni kavramıyla birleştiği en önemli kavramsal bağlantı noktası bu. "Sürekli şimdiki zaman",

"ölümsüz şimdiki zaman", yerle, zamanla, mekânla belirlenmemiş olan anlamına geliyor. Yer ve zamanla belirlenmemiş olmak, her yerde ve her zaman geçerli olabilmek aynı zamanda zaman dışı olabilmek, mekân dışı olabilmek, yaşanan anın en önemli an olduğunu vurgulayan bir başka ahlak ve felsefe anlayışına dayanıyor. Şimdi biz Türkiye'deki özel örneklerine baktığımız zaman bunun bize çok yabancı bir şey olmadığını görebiliriz, örneğin işte o Özalizm diye tanımlanan zamanda bizim genel kamusal anlayışımıza yerleştirilen bazı kavramlar var:

"-Köşeyi dön,

-Kendini kurtar,

-Başkasının sırtına basarak yüksel de, nasıl yükselirsen yüksel,

-Zenginleş,

-Yarını düşünme bugünü kurtar"

gibi hep bugüne vurgu yapan, geleceği umursamayan, ama bugünü kurtarmanın çok önemli olduğunu söyleyen felsefi, siyasal, ekonomik bütün anlayışların temelinde sürekli şimdiki zaman kavramının bulunduğunu söyleyebiliriz. İlginçtir Türkiye'de böyle bir siyasal ve felsefi dönemin, anlayışın kamusal düzeyde kabul görür bir biçimde genelleştirilmesi sırasında, dünyada da Reagan, Thatcher adlarıyla anılan sürece girilmişti. Sovyetler Birliği'ndeki macera bundan sonra geliyor. Yani dünyada küreselleşme denilen, yeni dünya düzeni vesaire gibi kavramlarla ifade edilen ilişkiler oturmaya başladığı, bunun kültürü, ahlakı, buna ilişkin estetik seçimler az çok belirlenmeye başladığı bir dönemin ardından Sovyetler Birliği'nde çöküş meydana gelmiştir. Felsefede, siyasette, ahlakta, estetikte oluşmaya başlamış olan bu kültürel yapılanma (postmodernizm) kendisi için elverişli dünya çapında koşulların doğduğuna o andan sonra inanmaya başlamıştır. Kendi yaşadıklarımıza baktığımız zaman, globalizmin kültürünün "milli bünyemize" çok yabancı bir kültür olmadığını söylemek neredeyse mümkün. Hiçbir şey bize zorla dayatılmıyor, emperyalistler gelip bizim kafamıza kaka kaka işte "Şöyle yapacaksınız, böyle yapacaksınız" demiyorlar da sanki, biz "millet olarak" kendimiz seçip, kendimiz beğenip bir şeyleri yapıyoruz. Biz '68 döneminde Ankara'da Kavaklıdere, Gaziosmanpaşa, Çankaya semtlerinde, Amerikalıların evlerini tespit edip, onların camlarını falan kırmak için sokaklara çıktığımızda, hangi evde çam ağacı var süslü püslü, ona bakardık. İzmir'de Altıncı Filo geldiğinde anti-Amerikan eylemlere çıktığımızda, yine Amerikalıların evlerini çam ağaçlarına bakarak bulmuştuk. Ben birkaç senedir aynı gözlemi yapıyorum, artık herkesin Amerikalı olduğuna karar vermek durumunda kalırız aynı göstergeleri kullanırsak, çünkü neredeyse artık kenar mahallelerde bile, yılbaşlarında, çam ağacı süsleyip duruyor milletimiz. Onlara kimse zorla yaptırmıyor bunu, bir biçimde bir güdüleme var, alışkanlıklar yaratma yoluyla falan çam ağacı süslemeye başladı "Müslüman Türk milleti", ama bu bir alışkanlık, bir kültürün yavaş yavaş onun kendi içinde neredeyse doğal ve olağan koşullar yaratarak dolaşması sonucu olmaya başladı.

Postmodernizmin ya da yeni dünya düzeni kültürünün öngördüğü hedeflerden birisi ulusal, dinsel, cinsel bütün kültürel ayrılıkların son bulması, ortadan kalkması, silinmesidir. Bu biraz solcu gelenekten gelen herkese hoş geliyor bu ses. Ulusal, dinsel, cinsel, her türlü ayrımın ortadan kalkması denilince bunun bir dünya devrimi sonucu ve evrensel bir kültür çerçevesinde gerçekleşmesi koşuluyla buna benim en azından bir itirazım yok, ama bu bir kimliksizleşme olarak ortaya çıktığı zaman globalizmin kültürünün bir facia olarak adlandırılması doğru olacaktır. Ama demin dediğim gibi bunu yapmak

için SSCB'de sosyalizmden vazgeçildiğinin resmen açıklanması gerekmiyordu. O ne getirirdi? O, "alternatifi yoktur bu işin" iddiasını güçlendiren bir nesnel koşul yarattı, başka bir etki yaratmadı, çünkü kimliksizleşme, kozmopolitizm, süreci aşağı yukarı 150 yıldır yaşanan bir süreçtir ve bugün geldiğimiz noktada bu çok şiddetlenmiştir. Ne oluyor örneğin?

Şehir planlamacısı arkadaşlardan öğrendiğim bir kavram var, "kentlerin kimlikleri" diye bir kavramı tartışıyorlar ve bana konuyu anlamak bakımından yardımcı olan bir kavram bu. Bir arkadaşım diyordu ki: eskiden bir kente girerken -bundan 30 sene önce kadar- kent tabelasını görmeden bile eğer kimi kentlerin tarihsel özelliklerini az çok biliyorsan, oradaki el sanatları, mimari özellikleri hakkında az çok bir bilgin varsa, uzaktan görür görmez, "Kastamonu'ya geldik, Sivas'a geldik" yahut "Tokat göründü" diyebilirdin. Bugün Antep'le ne bileyim Samsun arasında yahut Kastamonu'yla Diyarbakır arasında belli başlı farkları silen bir kentleşme ve mimari anlayışı ortaya çıkmaya başladı. Nedir? Hepsi birbirine benzeyen betondan dökme binalar, aynı caddeler, ortada işte demirden yapılmış fabrikadan çıkma aydınlatma elemanları vesaire, artık bir kente girerken "Kastamonu'ya geldim, Diyarbakır'a geldim" diyemiyorsunuz. Kimliksizleşme kentlerin görüntüsüne de yansımaya başladı, örneğin Ankara'nın kimliğini bize yansıtan mimari özellikler nelerdir diye sorarsanız, ancak bunun 1920'lerle, 30'lar arasındaki, 38'e kadar olan dönemdeki binaları gösterirsiniz, "İşte Ankara'nın kimliğini oluşturmaya çalışanlar bunlar" diyebilirsiniz. Sonraki dönemde ise giderek genel kimliksizleşme veyahut kimliğin genelleştirilmesi diyebileceğimiz bu akım içerisinde bu renklerin silinmeye başladığını, İzmir'le Ankara'nın, Ankara'yla İstanbul'un, bilmem nereyle başka bir kentin giderek birbirine benzer ve ayrı kimlikler olarak tanımlanamayacak özellikler kazanmaya başladığını söyleyebiliriz. Bunu kim yapıyor? Bunu yapan doğrudan doğruya o çam ağaçlarını evimize sokan her kimse bunu yapan da odur: Yani tarihsel süreç, yani emperyalizmin her şeyi birbirine benzer, her şeyi kendisine benzer kılan o büyük kültürel etkileme sürecini olanaklı kılan üretim, ticaret, ilişkileridir, siyasi ilişkilerdir.

Bütün bunlar ortadayken postmodernizmin, modernizmin kimi sonuçlarını, "totalize edici projeler" olarak tanımlaması çok anlamlı olmuyor. Aslında emperyalizmden ve onun kültüründen daha totaliter herhangi bir ideolojiyi insanlık tarihi tanımamıştır. Emperyalizmin günümüzdeki eğilimleri, Hitler gibi ortaya çıkıp, "herkesi tek tip giydiririm, herkes tek tip selam verir, herkes benim ideolojimden olmak zorundadır" demiyor. O, emperyalizmin özel bir çocuğuydu ve bunu açıkça dile getirdi, ama yaşadığımız çağın kültürel etkileşmeleri bunu sanatın her dalında, mimaride, giyim kuşamda, düşünüş biçimlerinde, ev içlerimizin döşenmesinde görebiliyoruz. Birbirine benzer, birbirinden kimlik, kişilik olarak ayırt edilmesi çok olanaklı olmayan karakteristikleri bakımından hepsi birbirine benzeyen modellere uygun hareket etmeye başlıyoruz.

Sonuçta, bunlar biçimsel şeyler. Ancak bu biçimsel benzeyişlerin altında ne yatıyor diye düşünmemize elverecek işaret noktalarıdır, onlar çok önemli değil, ama bunların altında yatan temel kavramsal yapılar çok önemli. Örneğin demin dediğim gibi herhangi bir yarınımız olmadığına inandırılmış olmamız emperyalist kültürün, globalizm kültürünün en önemli sonuçlarından birisidir. Yeni dünya düzeni, globalizm gibi kavramlar hep söylüyorum, Sovyetler Birliği'nin resmen sosyalizmden vazgeçtiğini ilan etmesinden sonra

kullanılmaya başlandı, ama öyle bir sürecin içinde olduğumuzu gösteren pek çok alamet daha önce de vardı. "Gelecek yoktur" kavramını biz 1980'lerde Kenan Paşa'nın direktifleriyle kabul etmeye başladık, daha önce böyle bir dayatmayla karşı karşıya değildik. Çok tipik bir biçimde 12 Eylül'ün bize, Türkiye toplumuna "sizin geleceğiniz yoktur, yaşadığınız her şey ilerde yaşayacağınızın aynısıdır. Bugün ne iseniz, yarın da o olacaksınız, daha fazlasını ne umut edin, ne düşünün, ne de böyle bir şeye kalkışın" dedi ve bunu bir toplumsal ezme programı altında kamusal onaya sundu, böyle bir şey içselleştirdi. Herkes bugün yaşadıklarımızın yarın yaşadıklarımızla aynı olduğuna, öyleyse yarın diye bir şey olmadığına, kaba kuvvetle, işkenceyle, siyasetle, kültürle, baskıyla ya da ikna edilerek inandırıldı. Türkiye halkı geleceğinin olmadığına hiçbir şeyin hiçbir zaman değişmeyeceğine bu biçimde inandırıldı. Bu yeni dünya düzeninin kültürel hedeflerinden biridir. Amerikalı Japon asıllı ünlü bir filozof, Fukuyama denilen adamcağız, Hegel'in yöntemini kullanarak, Hegelci tarih kavramlarını kullanarak bugün tarihin sona erdiğini, artık kapitalizmden sonra herhangi bir toplumsal aşamanın gelmeyeceğini kanıtlamaya çalışan kitaplar yazdı. "Yarın yoktur, tarih bitmiştir" kavramını o 1980'li yılların sonunda söylemeye başladı, Kenan Evren ise bunu 1980'de Türk toplumuna kanıtlamak için canını dişine katarak, çalışıyordu. Ne dedi adam bize? Dedi ki: "Umut etme, yani bugünkünden farklı bir düzeni gerçekleştireceğinize dair herhangi bir tasarı ve düşünce beslemek yasaktır. Buna uymayanlar şiddetle dövülürler" dedi ve giderek geleceğimiz olmadığını, yarının bugünden ibaret olduğuna dair yaygın bir ezme, sindirme politikasıyla birlikte kültür politikası da işlendi. Sonuçta ne oldu? Halkın büyük bir kısmı nesnel olarak bu dünyaya ait bir geleceği bulunmadığına inandırıldığı için "kozmetik gelecek" diyebileceğimiz bir kavrama sarılmaya başladı. Bunun içinde fal, büyü, astroloji, cincilik, tarikat, dincilik vesaire var. Bugün olup bitenlerin yahut tarikatların bunca güçlenmesinin altında insanların kendilerine ait bir dünya kurabileceklerine olan güvenlerinin kırılması vardır. Bu dünyada bir gelecekleri olmadığına kaba kuvvet yoluyla inandırılmış olmalarının payı vardır. "Eğer bu dünyada bir geleceğim yoksa, bari öteki tarafta bir geleceğim olsun" demek insani bir şeydir. Buna inandırılmışsanız, "öbür tarafı hiç olmazsa kurtarayım" demek bence o kadar da ayıp bir şey değil. Bütün mesele geleceğin bulunmadığına dair bir inancın bir siyasal proje halinde formüle edilebilmiş olmasıdır. 12 Eylül sonrasının en önemli sonuçlarından bir diğeri, siyasal planda görülmüştür. Dikkat ederseniz bütün siyasal partilerin programları birbirine benzetilmiştir, hatta bütün siyasal partilerin tek bir siyasal parti halinde örgütlenebileceğinin teorisi yapılmıştır. Turgut Özal, farklı siyasal eğilimlerin bir parti altında birleşebileceğini ileri sürdü, kimsenin bir diğerinden farklı bir parti kurmasına ihtiyaç yoktur şeklinde bir düşünceyi getirdi, koydu. Bence, o kadar da aykırı bir şey yapmadı adam, yani serbest piyasa kavramları madem herkes için ortaktır, sosyal demokratını, faşistini, ortanın sağını, solunu aynı parti etrafında, aynı parti içinde bir araya getirmek o kadar da zor bir şey olmasa gerek. Önemli olan burada nedir? Bugünkü ayrı ayrı duran siyasal partilerin programlarına baktığımız zaman görüyoruz, hepsi birbirine benziyor. Birbirleriyle farklarını anlatabilmek için seçim propagandalarında farklı şarkılar kullanıyorlar, fark buraya kadar inmiştir. Şimdiki zamanın mutlaklaştırılması, geleceği kozmik gelecek olarak düşünmek ve cinci Memiş'e, Ali Kalkancı'ya büyük değerler biçen bir toplumsal anlayış düzeyinin ortaya çıkması, bütün bunların üstelik anormal kabul edilmeyecek tarzda içimizde boy göstermesi, globalizm denilen

şeyin etkisinin toplumsal bir biçim aldığını gösteren örneklerdir. Bir örnek daha vermek istiyorum, yani yaşadığımız kültürel ortamın zihniyetlerimize bizim ideolojimize, dünyaya bakış açımıza nasıl etki ettiğini ve hangi araçlarda bunun bizim içimize sızdığını, sindiğini gösterebilmek bakımından bir örnek vermek istiyorum. Postmodern mimarinin özelliklerinden birisidir, aynalı gökdelenler. Cam elemanlar kullanmak, baktığınız zaman neredeyse kendisini göstermeyen binaları ortaya çıkardı. Bunun içinde tarihsel kimi elemanların kullanılması, dizaynında, süslemeciliğinde falan çok geçmiş zamanlarla gelecek zamanlara ait olduğunu düşünülen kimi şeylerin birleştirilmesi bir başka özellik. Ankara'da da pek çok öyle aynalı bina var, baktığınız zaman yalnızca dışını gösteriyorlar, kendisi sanki yokmuş gibi görünüyor. Bir postmodernizm ilkesine göre öznenin bakışı, baktığı yere göre bağımsız olmalıdır, bakılan yer öznenin bakışını belirlememelidir. Bu şu anlama geliyor: Bunu, sınıfsal, ulusal, cinsel bir koordinat sisteminden yoksun olmak anlamında da düşünebilirsiniz, bir yerde durup, belirli bir mekandan dışarıya bakış olarak da düşünebilirsiniz. Postmodernizmin istediği şey şudur: durduğun yer ister ideolojik, sınıfsal, ister mekânsal, fiziksel, durduğun yer senin bakışını belirlemesin. Bu iddiaya göre bu binalar, bu tür yapılar özneyi durduğu yerden bağımsızlaştıran etkiler yapıyorlar. Bunun ne anlama geldiğini şöyle kabaca bir düşünürsek, aslında tavırsız, tutumsuz, bakışı kendine özgü olmayan bireyler toplamı olarak bir şeyin hedeflendiğini çıkarabiliriz.

Don Kişot yel değirmenlerine saldırırken demek ki çok haklıymış, yel değirmenleri gerçekten canavarmış. Binalar, heykeller, anıtlar, sokakların, caddelerin düzenlenişi, bütün bunları da eğer postmodern ideolojinin şu ya da bu etkisini görüyorsak, gördüğümüz her yerde Don Kişot'u rahmetle anmak durumundayız. Postmodern bir zamanda yaşadığımızdan söz ediyorlar çoğu zaman postmodern teorisyenler. Bütün bu bizi etkileyen, bizimle etkileşim içinde bulunan, bizim hareketimizi, düşünce tarzımızı hiç farkına varmadığımız bir anda etkileyen ve yönlendiren araçlardan kurulu bir dünyada bulunduğumuz anlamına geliyor bu. Öyleyse bundan çıkartılabilecek sonuçlar olmalı. Bu bir mücadele süreci. O zaman şu sonuca gelip dayanıyoruz: Postmodernizmi eleştiren bir düşünür Frederic Jameson diyor ki: kültürde postmodernizm üzerine takınılan her tavır, zorunlu olarak bugün çokuluslu kapitalizmin doğasına ilişkin açık ya da örtük bir siyasal tavır takınmaktadır. Ya kapitalizmin bu çokuluslu sınırları aşan, ülkeleri birbirine benzeten, kültürleri silen tavrına karşı olmak ya da bunun yanında saf tutmak, sessiz, tarafsız ya da "yahu postmodernizmin de hoş tarafları var" gibi düşünmek bence Frederic Jameson'un söylediği gibi çokuluslu kapitalizmden yana bir tavır içsel olarak taşımak anlamına geliyor. Benim söyleyeceklerim şimdilik bu kadar, sorularla ve cevaplarla bunun gelişebileceğini umuyorum.

Sunuşun ardından...

Özlem Albayrak - Küreselleşmenin en büyük propagandalarından birinin, hem kültüre de en çok yansıyan yönlerinden birinin yarınsızlığı aşılama olduğunu söylediniz. Sanırım burada ağırlıklı olarak gençler var, en çok da kültür politikaları gençler üzerine oynanıyor. İşte pop şarkılarından örnek ilk etapta göze çarpanlardan biri olacak, en fazla bir hafta tutuluyor bir kültür ürünü, bir sanat ürünü olarak, ondan sonra gidiyor, yarını yok, ya da geleceğe kalmıyor.

Bu gençlik derken, liseli gençlikle, üniversite gençliğini özellikle ele almak istiyorum ben, çünkü dışarıya açık olan, bir şeyleri almaya istekli olan, toplum içerisinde olan, sosyal hayat içerisinde az çok bulunan gençliğin bu kesimleri daha çok ve uygulanan politikalar da benim görüşüme göre kısmi de olsa buraları direkt olarak çok fazla etkiliyor diye düşünüyorum. Şimdi gençliğin üzerinde benim verdiğim örnek çok küçük, ama küreselleşmenin ve postmodernist kültüre yansıyan kısmıyla, postmodernizmin gençlik üzerindeki politikaları ya da etkileri üzerinde birkaç şey söyleyebilirsiniz memnun olurum.

aydın çubukçu - Evet, Özlem arkadaşımızın dediği doğru, ona belki özel olarak girmek ve o konuda da uzun boylu sohbet etmek gerekir. Pop müzik denilen şey, arabesk müzik, yani yaygın olarak dinlenen, çok tüketilen bütün şarkılarda, televizyon dizilerinde, günlük hayat içinde karşı karşıya geldiğimiz pek çok kültürel unsurda ana tema umutsuzluk, bıkkınlık, yılgınlık ve geleceğe dair herhangi bir umut beslememek... Bu son derece yaygın. İşte adam aşkı anlatıyorsa bunun çok kısa süren bir şey olduğunu, bunun bile yarını olmadığını söylüyor. Bir yandan da mesela iki yüzlüce uyuşturucuya karşı mücadele ediliyor. Yarınını elinden aldığınız, yarını olmadığını inandırdığınız bir gencin eroinman olmasını engelleyemezsiniz. Ondan sonra iki yüzlüce eroine karşı yahut uyuşturucuya karşı mücadele etmenin bir manası yok. O eroine teşviktir, o uyuşturucuya, içkiye, gününü gün etmeye ve yarını düşünmemeye teşviktir zaten. "Yarını yoksa, daya altın vuruş yap, geber" diyebiliyor çocuk, yani bu kadar barbarca, gerçekten barbarca bir ideoloji insanlık tarihi boyunca çok az yaşanmıştır. Ancak en sapkın dini tarikatlarda, dini mezheplerde falan böyle bir şey vardır, ölüme özendirmek, yarınını olmadığını söyleyip, onu ölüme, öbür dünyaya yönelik bir duyguyla doldurmak en sapkın, en insanlık dışı dinsel akımlarda olan bir şeydir.

Şimdi postmodernizm ya da globalizmin kültürü vesaire dediğimiz şeyler genel olarak günümüzün egemen ideolojisi, gençliğe yarının olmadığını kabul ettirmeye çalışırken aslında yapmak istediği "dünyayı değiştiremezsin, boş yere kafanı takma" düşüncesidir. Bunu kabul ettirmeye çalışıyor ve yarınısızlık bunun bir ifadesi. Herkes bunu böyle anlamıyor, dünyayı değiştiremezsiniz ben başka sonuç çıkarırım, uyuşturucuya eğilimli çocuk başka bir sonuç çıkarır. Ben bari mektebimi okuyayım, başımı sallayıp paramı kazanmaya bakayım diyen bir adam olabilirim, öbürü "ulan yarın yoksa, bu dünyanın canına okurum ben" deyip, kendisine iğneyi saplayabilir. Sonuçlar bu, ama bunun arkasında yatan şey gerçekte bir devrimin ve dünyayı değiştirmenin olanaksız olduğu inancını yaratmak. Geçenlerde bir arkadaşım, adını da vereyim Tülin Öngen arkadaşım, Siyasal Bilgiler Fakültesi hocalarından, dedi ki: "O yıllarda ben genç kızken, -68'i, 70'leri yaşayan bir genç kız- her sabah gerçekten pencereyi yepyeni bir dünya göreceğim diye umutla açardım. Odamın penceresini dünya mutlaka değişmiştir diye inançla açardım" diyor, bu büyük bir şeydir, olağanüstü bir duygudur ve bunu yaşayanlarımız var, bugün de aramızda. Yarın duygusu budur, değiştirilebilir bir dünyada yaşadığına inanç, insanı başka bir insan yapar. Yarını olmadığını inanmak korkunç bir şeydir ve bununla baş edebilmenin tek yolu değiştirilebilir bir dünyada yaşadığına inanan bir sınıf hareketinin içinde olmaktır. Devrimci siyasette ilişki, insanın kendisini insan hissetmesinin tek koşuludur.

İsmet Cengiz - Bu söylediklerinize paralel bir soru soracağım, ben de bu küreselleşmeye karşı çıkışı soracaktım. Ne tür bir karşı çıkış olabilir? Özellikle

sol cepheden gelen buna bir karşı çıkış var mı? Bu siyasal, dinsel, kültürel yozlaşmayı ve kuşatılmışlığı nasıl kırabiliriz?

Aydın Çubukçu - Bunun bir tek yolu var, emek mücadelesinin bu dünyanın kutuplarından biri olduğunu, dünyanın kutupsuzlaştığını söyleyenlere ve buna inandırılmış olanlara gösterebilmek. Dünyanın hâlâ kutuplu olduğunu, hâlâ çelişen unsurların bir arada yaşadığı bir dünyada yaşadığımızı göstermek, yalnızca emek hareketinin güçlendirilmesiyle mümkündür. Bugün sendikal haklar için mücadele eden kamu emekçileri, bugün özelleştirilmeye karşı mücadele eden herhangi bir sektördeki işçiler yarınları olmadığına inandırılmazlar. Mücadele eden insan, yarının bugünden farklı olacağına inanan insandır, yoksa mücadele etmez, yoksa sendika kurmak istemez. Bugünü farklı kılacağım, bugünü değiştireceğim, bugünden farklı bir günü yaratacağım diyen insan yarına inanan insandır. Aydınlarımız arasında, gençlerimiz arasında yarına güvensizlik, yarının olmadığını dair inanç yaygın olabilir. Bunun özel koşulları vardır onlar için aydınlar ve gençler bakımından böyle koşullar vardır, ama işçileri ve emekçileri buna inandırılmak çok güç. Şöyle diyebilir misiniz adama: -çok basit-

"Bugün kaç lira maaş alıyorsun kardeş?" "40 milyon" "Yarın da 40 alacaksın" acayip bir hareket yapar bana o zaman, çünkü onu istemez, bugün aldığı 40 milyonu yarın almak istemeyecektir. Hayır, ben yüzde 40, yüzde 60, yüzde 150 zam istiyorum diyecektir, bu bir yarın düşüncesidir, çok basitinden bir yarın düşüncesidir. Bugünden farklı bir günün olabileceğine dair inancın en basit biçimidir bu. Bizim yakalayacağımız, halka, bizim kendimize ait bir geleceği kurabileceğimize dair inancın maddi temelini bulabileceğimiz yer, emek hareketidir, işçi ve emekçilerin hareketidir.

Feray Salman - Şimdi postmodernizmi okurken -sorumu çok iyi formüle edemeyebilirim, bağışlayın lütfen- ötekiler kavramı diye bir şey çıkıyor sonuçta, yani birde bize karşı aslında bir ötekiler kavramı çıkıyor. Şimdi bunun da sanıyorum kültürel birtakım farklı sonuçları var, ötekiler dediğimiz kim? Kadınlar mesela, ben öyle algılıyorum ya da azınlıklar, ya da şimdiye kadar öyle addedilmemiş olanlar, onlar çıkıyor. Bir de bakıyorsunuz siyasal düzlemde azınlık hareketleri başladı, yani şimdi etnik kültürden hareket eden, kültürel kimlik arayışında bulunan bir uçta başladı, bu bir çelişki değil mi? Bundan bahsetmediniz, bir parça bu konuya değinir misiniz diye soracaktım.

Aydın Çubukçu - Şimdi hep mimariden söz ediyorum, çünkü benim postmodernizmi algılamama görsel şeyler yardımcı oluyorlar, bana daha kolay anlatıyorlar, yine öyle bir örnek vereyim: Bugün Beyoğlu'nda, İstanbul'da özellikle örneklerini çok sıkça görüyoruz, Akbank bir kültür merkezi yaptırdı, dikkatinizi çekmiştir. Eski bir Beyoğlu binasına, Levanten bir binanın üstüne çelikten bir miğfer gibi bir şey geçirdiler, üstü kaval altı şişhane dedikleri cinsten bir bina. Oraya baktığınız zaman farklı unsurları, "ötekilerin birliğini" bir arada verilmesini, birbirlerini özellikle uyumlu bir biçimde değil, reddeder bir biçimde bir araya getirildiklerini görüyoruz. Ne bileyim işte 19. yüzyıla ait bir heykel, onun yanında plastik ve camdan yapılmış herhangi bir başka unsur. Ama, asla herhangi bir biçimde biri diğeri kaldırıp atmayacak, reddetmeyecek tarzda, karşımızda duruyorlar. Toplumsal, siyasal hareketler bakımından da aynı durum söz konusu. Küreselleşme dediğimiz şey "ille de her şey birbirine benzesin" diye bir iddiayla ortaya çıkmıyor. "Hayır, sen kadın

hareketi olarak, sen eşcinsel hareketi olarak, sen herhangi bir azınlık olarak gelin, bir arada bir şeyler söyleyin, herkes bağıırıp çağırın, her kafadan bir ses çıksın" çıksın ama işte bir de bunun gelip dayanacağı piyasa ekonomisi var ki, oraya da dokunma, dokunamazsın zaten, dokunmasan da iyi olur. Çünkü, zaten dokunup ne yapacaksın gibi şeyler söylüyor. "Dokunup ne yapacaksın?" dediği zaman donuyor. O zaman işte feminist hareket, cinsel tercihleri bakımından farklı eğilimler taşıyan insanların oluşturduğu kümelenmeler, Kürtler, Araplar, Kızılderililer hepsi bir arada bir barda oturur gibi aynı siyasi çerçeve içinde bir araya gelebilir, getirilebilir umudunu postmodernizm taşıyor, tıpkı Özal'ın işte "faşist, dinci, sosyal demokrat, hatta eski solcu, "Deniz'in arkadaşımı" diyenle, Deniz'i asanları alkışlayanlar aynı partide yer alabilirler" dedi ve aldı, onlar bir arada bulundular. Ama Özal'ın gözettiği bunlar aynı partiler içinde olurlarsa Özalizmden başka bir halt edemezler şeklinde bir güveni vardı ve gerçekten de öyle oldu. Postmodernizm de, ötekinin birliği, ötekinin birbirini reddetmesi, ama yine de bir yapının elemanı olarak, bir arada bulunması tezini gerçekleştirdi. Özal aslında postmodern modelin son derece basitleştirilmiş, yalınlaştırılmış alaturka bir biçimdir, ama yapının bütünü anlamamızı kolaylaştıran bir modeldir, onun için sık sık ona başvuruyorum. Öteki kavramı da zenginliği, çeşitliliği, çok renkliliği vesaire bütün bu kavramları öne sürmesine rağmen, onlarla beslenen bir kavram olmasına rağmen aslında "farklı da olsanız kıymeti harbiyeniz yoktur" denilen bir çerçeve içinde bir araya getiriliyorlar. Bunun temeli piyasa ekonomisi ve kutupsuzluk kavramında kendisini ortaya koyan o yapı anlayışı.

Feray Salman - Aslında dönüp dolaşıp sonunda şeye geliyor, tabii yani sınıfsal mücadeledir önemli olan...

Aydın Çubukçu - Çok güzel, sınıfsal boyut kazanmadığı sürece her şey birbiriyle çelişsin, birbiriyle bir arada bulunsun ve isterse zıtlaşsın, biz onların çatıştığını görelim. İşte Akbank Kültür Merkezinin tepesindeki o demir konstrüksiyonla, alttan yükselen zavallı Levanten bina birbirini yiyorlar, açıkça görüyoruz, ama bir arada da duruyorlar, öyle dursunlar.

Emine Komut - Ben de buna paralel bir şey sormak istiyorum, sanat açısından bakış açınızı veya bu konuda görüşünüzü istiyordum. Kent kimliği ve kimliksizleşmesi üzerinde konuştunuz, aynı şey sanatta da var. Ancak sanat kişisel veya yerel unsurları ortaya çıkaran bir dal. Halbuki küreselleşmeyle bütün dünya çerçevesinde acaba gidişat ne şekilde olabilir ve nereye varabilecektir. Bu sanat kavramı içinde, daha ziyade görsel sanatları galiba düşünüyorum ben; bu konudaki düşüncelerinizi açıklar mısınız?

Aydın Çubukçu - Her şeyin bir doyum noktası var, özellikle sanat söz konusu olduğunda ben insanlığın geleceğinin artık postmodernizm tarafından ipotek altına alındığı ve ne bileyim bunun 100 yıl sonra da herkesin postmodern olacağı gibi bir şeye inanmıyorum. Sanat son derece dinamik. Toplumsal yapılar belki biraz daha geç ve depreme dayanıklı binalar gibi sallanıp sallanıp oldukları yerde durabiliyorlar, ama sanat daha değişken. Postmodernizmin önerdiği kavramlar bence insanın gelişme isteği, umut duyma ve yaratma edimleriyle çelişen kavramlardır ve sanatta bu kavramlar

bir moda olarak belki bir süre tutunabilirler, ama ilelebet sanatın postmodern çerçevelerde kalabileceğine inanmıyorum. Postmodern sanat biraz ilginç bir sanat, biraz değişik bir sanat, farklı görüntüleri, farklı elemanları bir araya getirerek çekici olabilen bir sanat üstelik, ama düşünün bugün Türkiye'de kendisini "ben postmodernizmden önce de postmodernisttim" diye tanımlayan ressamlarımız, şairlerimiz var, mesela Balkan Naci İslimyeli bunlardan biridir. Balkan Naci İslimyeli'nin resmini incelediğiniz zaman tarihsel unsurlara, kendisinin özne olarak katıldığını görürüz. Bugünden alınıp yapılandırılmış plastik öğeler bunlara eklenir. Pek çok farklı şeyin uyumlu, kendince ritmik bir üslupla bir araya getirildiğini görürüz. Ve ben, Balkan Naci'nin kendisi hakkında bu sözü söylemeden önce de onun resmine bakınca bir tedirginlik duyardım. Neden? Bana şöyle gelirdi: tarihe çakılıp kalmış ve ne bugünü, ne de yarını anlamak istemeyen, hep kendisini oradan gelerek tanımlamaya çalışan, ama hep kendisini tanımlarken de geçmişin değerlerini bugüne taşımaya çok gönüllü olmayan, taşımadan oradan buraya gidip gelen bir resim olarak görürdüm ve çok sevmezdim. Büyük bir ustadır, teknik yetenekleri büyüktür, ifade gücü iyidir, iyi bir ressamdır, ama resmi bana yabancı gelirdi. Bir reklam yapmama izin verin, Evrensel Kültür'ün bu son sayısında -Genel Yayın Yönetmenliğini yaptığım derginin- Balkan Naci İslimyeli'yle bir söyleşi var ve Balkan Naci orada postmodern kavramların, postmodernizme ait birtakım ilkelerin kendisi tarafından yıllar önce kullanılmaya başlandığını söylüyor. Ha bu şunun örneğidir: bu türden anlayışa sahip sanatçılar her zaman olacaktır, adam diyor ki: "postmodernizmden önce de ben postmodernisttim" bundan sonra da kendisini postmodernist olarak tanımlamayan, ama yapısal özellikler bakımından ona yakınlık duyan ya da onun kimi ilkelerini geliştirerek uygulayan sanatçılar çıkacaktır, fakat sanatın bütününe, insanlığın bütün ideolojisine, anlayışlarına, kamusal eğilimlerine, onaylama mekanizmalarına postmodernizmin ilelebet egemen olabileceğini düşünmek postmodernist olmaktır. Sanatta her alanda, edebiyatta ya da resimde, mimaride, sinemada postmodernizmin etkileri olacaktır, ama bu aşılacaktır, geçecektir.

Aydın Çelebi - Belki anlamakta güçlük çektiğimiz şeyler aslında bilgi eksikliğimizden kaynaklanıyor olabilir, özellikle postmodernizm konusunda. Bir kere her şeyden önce yarın olmadığını söylediniz, yani globalizm postmodernizm eklenmesini açıklarken en önemli nokta olarak vurguladığınız yarının olmadığını söylemek, şimdi globalizmin en azından postmodernizm gibi yarını vaat etmediği kavramını Özal'la da örtüştürdüğünüz için tam kavrayamadım diyeyim. Şöyle; aslında bir yarın vadediliyor bildiğim kadarıyla, sürekli vaat ediliyor bu yarın aslında, yalnız birbirinden ayrı, birbirinden bağımsız, birbiriyle dayanışmayan, toplumsal hiçbir perspektifi olmayan, birbirinden yaratılmış atomize bireylerin, yani bireysel temelde bir yarın elde edilebilir gibi bir söylemi olsa gerek diye düşünüyorum. Belki bu biraz daha açılabilir bu ikinci bölümde. İkincisi; sadece kozmik anlamda bir gelecek değil, somut bir gelecek de aranıyor aslında siyasal İslam'da. Siz gerçi siyasal İslam diye vurgulamadınız, ama fal ve benzeri şeyleri söylediniz. Belki bu siyasal İslam'a taban oluşturacak bir iklimi yarattı, fakat siyasal İslam'ın bizzat kendisi hiç de öyle gelecek vaat etmeyen bir şey değil, doğrudan somut bir iktidar istiyor, belki bu ayırım da orada vurgulanabilir. Belki de daha önemlisi, -çok uzayacak ama- postmodernizmin benzeştirici, kimliksizleştirici, aynılaştırıcı, hatta ulusal, dinsel, cinsel, kültürel ayrılıkların ortadan kalkması, globalizmle

postmodernizmin ortak yanı olarak vurgulandı. Aslında modernitenin de böyle bir tehlikesi yok mu, ya da geleceği? Yani benzeştirmek, aynılaştırmak, tek tip hale getirmek, böyle bir şey orada da olsa gerek. Böyle durumda postmodernizm dışında modernizmi aşan bir başka perspektif olsa gerek, yani postmodernist olmayan bir eleştirel yaklaşım olsa gerek diye düşünüyorum. Belki bu son kısım biraz uzun oldu, teşekkürler.

aydın çubukçu - Yarın yok ne demek sorusundan başlayalım. Gerçekten şu bir yarın vaadidir: "Bugün üç kuruşluk senedin varsayarın borsa yükselir ve altı kuruşluk senedin olabilir". Bu da bir tür yarın vaadidir. Buna benzer bir yarın vaadi elbette ki globalizmin içinde, kapitalizmin kendi içinde vardır, ama "yarın yoktur" anlamına gelen asıl söz şu: Ne yaparsan bu sistem içinde yaparsın, bunun ötesi yoktur. Biz ne deriz? Sosyalistler derler ki: "Kapitalizmin gelişmesinin belli bir evresinde yerini sosyalizme bırakacaktır". Bir yarın tasarısından bahsediyorum burada, yani kapitalizmin ötesi vardır, tarih kapitalizmde bitmemiştir demek istiyorum. Bunun karşısında da globalizm, postmodernizm gibi ideolojik akımlar hayır, tarih bitmiştir, diyor. Fukuyama, açıkça bunu yazdı, tarih bitmiştir dedi. Tarih bitmiştir ne demek? Yani 1998'in arkasından 1999 gelmeyecek demek değil, 1999 gelecek, ama 1999'da da, 2000'de de, 1998'de neyi yaşıyorsan, yine onu yaşayacaksın demektir. Yani kronolojik bakımdan günler, yıllar birbirini izleyecek, fakat durum değişmeyecek, yarın yok demek bu anlama geliyor. Oradaki dönüşme gerçekten ilginç, sizin söylediğinize katılıyorum, Kenan Evren cinleri yardımına çağırırken, gelecek duygusunun yok edilmesinde bunların önemli bir rol oynayacağını en azından uzmanları aracılığıyla öğrenmişti, ona akıl verenler "yahu şu dini kullanalım, komünizmi yeneelim, devrim duygusunu yeneelim. Bu din duygusunu geliştirirsek, yerleştirirsek bir daha o canavar uyanmaz, iyi olur" diye düşündüler. Bunda bir ölçüde başarılı oldular, fakat şurası çelişkili; siyasal İslam aslında bir gelecek isteyen yoksul insanlar arasında yayılmaya başlayınca kendisine özgü bir programı da geliştirmek, siyasal ve ekonomik programı da geliştirmek yoluna gitti. Örneğin adil düzen sloganını attı ki, adil düzen gerçekten çoğunluğu gecekondularda, varoşlarda, yaşamakta olan insanların o cenaha çekilmelerinde rol oynadı. Solun sloganlarını kullandılar açıkça, 70 öncesinde bizim kullandığımız pek çok sloganı Erbakan ya da siyasal İslam olarak adlandırabileceğimiz çeşitli akımlar, fraksiyonlar kullandılar. Bizim çalışma yöntemlerimizi kullandılar, ev ev, hücre hücre çalışmaya başladılar vesaire. Bu dinsel gericiliğe biçilen tarihsel misyonla, onun yerleştiği sosyal taban arasındaki bir çelişkinin ifadesi olarak değerlendirilebilir. Bir yarın vaat etmeksizin herhangi bir siyasal hareketin Türkiye'de tutunabilmesinin imkânsız olduğunun kanıtı olarak değerlendirilebilir bu. Hiç bir siyasal parti çıkıp da: "Yarın diye bir şey yoktur kardeşim, ne mızımızlanıyorsun?" demez, aksine mutlu yarınlar, ak günler falan filan, bir şeyler diyecek ki ben ona inanayım da oy vereyim. Diğer yandan özellikle o sosyal taban üzerinde hareket etmek zorunlu hale gelince, özellikle geçmişteki Refah Partisinin böyle bir program ilanı da kaçınılmaz oluyordu, ama sonuçta tabii biz uyanık olduğumuz için biliyoruz, o da sermayenin partisi, Amerikan şirketleriyle iç içe falan filan. Ama halkın büyük çoğunluğu Refah'ı yoksulların partisi diye biliyor, yoksullara adalet vadeden bir parti olarak biliyor, böyle bir çelişki var. Ama bu çelişki dinin ya da dinsel ideolojinin, büyücülüğün, cinciliğin, falcılığın falan geleceksizlik duygusu üzerinde yükseldiği gerçeğini değiştirmiyor, o ayrı bir şey. Yani kozmik gelecek kavramı bu dünyadan gelecek umudunu kesmiş olanların dünyasını

belirler. Nedir? Yeryüzündeki toplumsal, maddi ilişkileri ben kendi gücümle değiştiremiyor ve etkileyemiyorsam, kendi gücümün buna yetmeyeceğine inanıyorsam, bunun ötesinde, bunun üstünde birtakım güçleri yardımımıza çağıracağım, bu kaçınılmaz bir şey, yani dinin kaynağı diye yorumlayabileceğimiz ilişki budur. Benim gücüm buna yetmiyor, olayları kendi etkimde istediğim gibi yürütemiyorum, olaylar bana hakim oluyor, ben hep eziliyorum, ben hep etkisizim, ne yapayım Ya Rabbel Alemin? Bu noktaya varmak, bu dünya üzerinde etkisiz olmanın, kendi istediğim tarzda bir dünyayı yaratamayacağıma olan inancın bana egemen olması demektir. O zaman işte yarın yoksa, ben olayları kendi istediğim gibi yönlendiremiyor ve yönlendirebilecek araçlara sahip olabileceğime de inanmıyorsam, bu olayların hepsine birden el koyacak bir başka üstün gücü yardımımıza çağırarak zorundayım. İşte 12 Eylül'le birlikte -ilginç bir biçimde ortaya çıktılar- şeytana tapanlar çıktı, bugün hâlâ Ankara'da bile varlar, bunlar işte şiddetli büyüler yapıyorlar, kan akıtıyorlar, kedi öldürüyorlar falan, büyülerle falan uğraşıyorlar. Cinci Memiş denilen bir yaratık başımıza geldi, nereden geldi? Bu koşullarda geldi. Ona benzer adı duyulmadık neler var. Televizyonlarda fala bakıp, insanlarla telefonla konuşup, sesinden geleceğini söyleyen tipler türediler. Bunlara kitlesel bir talep de var, bunlar müşterisiz kalmıyorlar. Bu talebin kaynağında da insanların kendi güçleriyle herhangi bir şeyi değiştiremeyeceklerine inandırılmış olmaları yatıyor. Ne sevgililerini ikna edebilirler, ne üç kuruş fazla para kazanabilirler, böyle bir aciz durum. Gelsin büyü, gelsin fal, gelsin yıldız, astroloji, din, tarikat. Bu güçsüzlüğün kendi gücüyle herhangi bir şeye egemen olamayacağına dair inandırılmışlığın sonucu olarak bunları yaşıyoruz demek istediğim bu. Tek tipleştirme, globalizm ve modernizm ilişkisi bakımından o dediğin doğru, modernizmde belirli bir insan tipini idealleştirip, ona doğru yönlendirmenin yolunu açmıştı, yani Fransız Devrimine temel olan aydınlanma düşüncesi, hümanizma, bunun değişik görünümleri, o edebiyat, resim, antik çağdan devralınan estetik değerlerin yüceltilmesi ve geleceği ilişkin bütün formasyonlarda, geleceğin nasıl olacağına dair tasarımlarda bunların birer referans olarak kullanılması bir tek tipleşme önerisinde kendisi içeriyordu, yani "modernitede işte insan budur, herkes buna benzesin" diye örnekler yaratıyordu. Bundan etkilendiği ölçüde kısmen sosyalizmde de bu gibi özellikler bulunduğunu söyleyebiliriz. Burjuvazinin devrimci çağına özgü değerleri Marks proletaryanın benimsemesi yolunda bir çağrı yapmıştı. Bunlar vardı ve süreklilik arz ederler. Ama proleterya kendisine özgü bir dünyayı tamamen bunlardan kurtularak, varolan koşulların tümüne yöneltmiş bir eleştiriyle kuracaktır diye de bir belirlemesi vardır. Öyleyse o sizin dediğiniz noktaya tamamen katılıyorum, modernizmin eleştirisi, postmodern olmayan bir tarzda mutlaka yapılmalı ve bu eleştiriden biz devrimciler kedi payımıza ne düşüyorsa onu da samimiyetle ilan etmeliyiz. Bu bir çabadır, bir yenileşme çabasıdır, kavramsal cephaneliğimiz gözden geçirme çabasıdır ve bunun yapılması gerçekten zorunludur, ona da katılıyorum.

Yunus Üye - Dünyada küreselleşme olgusu yanı sıra bölgeselleşmeler de söz konusu. İşte Avrupa Birliği, Amerika, Japonya'nın merkez olarak alındığı üç bölgeselleşme var. Şimdi Avrupa Birliği, şimdilik 16 ülkenin bir projeyi gerçekleştirme sürecinde olduğunu biliyoruz. İşte ekonomik entegrasyondan, siyasal entegrasyona giden bir süreç yaşıyorlar, kendi içlerinde sorunları var, çelişkileri var, aşmaya çalışıyorlar. Şimdi küreselleşmenin bu kültürel etkisi

veya bombardımanı acaba bizim gibi Avrupa Birliği'ndeki insanları da bizim kadar etkiliyor mu? Örneğin şunu biliyoruz: Fransa'nın kendi kültürünü, ulusal kültürünü korumak için Amerika'ya karşı, Amerika filmlerine karşı kota koyduğunu biliyoruz. Acaba bizim gibi herhangi bir bölgeselleşme içinde yer almayan az gelişmiş ülke insanları bu kültürel bombardımandan daha mı acı bir şekilde etkileniyorlar?

Aydın Çubukçu - Daha savunmasız diyebiliriz, evet. Küreselleşme, söyleşinin başında da söylediğim gibi bir iddiadır, yani küreselleşmeyi gerçekleştirmek isteyenlerin planının, projesinin adıdır, yoksa dünya küreselleşti ne yapacağız diye bir derdimiz yok bizim. Bu iddiayı ileri sürenler var, bir de "Hayır, ben bu küreselleşme denilen şeyi parçalarım, canına okurum, başka bir dünyayı yaratırım" diye iddia edenler var, hâlâ var, hâlâ o mücadele devam ediyor. Kendi içinde kapitalist dünyanın pek çok çelişme var ve küreselleşme henüz kapitalizmin kendisinin bile bir özelliği olmaktan uzakta. Bir süreç, ama ilerlemiş bir süreç olarak bunu değerlendirebiliriz. Avrupa ta başlangıcından beri Amerikan ekonomisi- Avrupa ekonomisi, Amerikalı emperyalistler- Avrupalı emperyalistler, Avrupa kültürü-Amerikan kültürü gibi pek çok alanlarda çelişmeleri var. En son verdiğimiz örnek önemli bence, Fransa açıkça Amerikan kültürünün her türlü belirtisine -sinema başta olmak üzere- kapılarını sıkıca bir güvenceye aldı, kapatmadı, ama geçmeyi zorlaştırdı. Kendi değerlerini öne çıkartan filmlere önem verdi ve bu Avrupa'da yayılan bir şey. Bugün Türkiye'de de çok taraflı yatırım anlaşmaları çerçevesinde önemli bir kültürel saldırı var ve Türkiye'de de kültürel planda buna karşı bir mücadele az çok başlamış durumda. Bunun sonuçlarının ne olacağını elbette mücadele belirleyecek, ama şu söylediğiniz noktaya biracıdan katılıyorum, bizim gibi ülkeler daha savunmasız. Neden daha savunmasız? Çünkü, bizim örneğin Fransa'nın kültürü gibi gelişmiş, kendini ayakları üzerinde tutabilecek sağlam bir kültürümüz yok. Biz hâlâ bunalan ve bocalayan bir tarihi yaşıyoruz. Her türlü etkiye açık ve kendi değerlerini işte Fransa gibi öne sürerek savaşılabilecek bir gücü söz konusu değil. Olsa olsa işte tarihi geriye çeviren birtakım değerler üzerinden ve emperyalizm karşısında emperyalizmden de geri bir konumu savunmaya yönelik bir kültürel savunma tutuculuğu biçiminde ortaya çıkartabilecek bir şeyler var. Bunun karşısında bizim savunabileceğimiz tek şey uluslararası anlaşmalara, IMF dayatmalarına, Dünya Bankası politikalarına, emperyalizmin diğer politikalarına ve kültürel saldırısına nasıl karşı koyuyorsak, hangi güçlere dayanarak karşı koymak istiyorsak, yani emek cephesini güçlendirerek kültürel alanda da bir şeyler yapılabilir. Emperyalizmin kültürüne dayattığı ahlaki yapılanmaya, estetik bozulmaya karşı biz ancak işçi ve emekçi mücadelesi içinde şekillenecek güçlü bir yeni kültürle karşı koyabiliriz. Elbette bu bizim kendimize özgü tarihsel değerleri geliştiren, onları yeniden yorumlayan, kimi unsurları geliştiren bir kültürel mücadele olacaktır, ama şunu söyleyebilirim; Türkiye nasıl ekonomisini yeni baştan yaratmak zorunda kalacaksa devrimci bir tarzda, kültürünü de, insanını da aynı şekilde yeniden yaratmak zorunda, işimiz biraz zor yani.

Feray Salman - Bir soru değil aslında. Şimdi sınıf mücadelesinden bahsediyoruz, bence de asıl mücadele sınıf mücadelesi, ama şimdi sınıf mücadelesinin önüne, Türkiye toplumunun önüne bir şey kondu, sivil toplumlaşma, derneklerde ve vakıflarda bir araya gelme ve belirli alanlarda

birden bire bakıyorsunuz ki son beş yıl içerisinde mantar gibi türeyen dünya kadar sivil toplum örgütü, "Kendi adına sivil toplum diyen bir şey. Bu toplumun sivil toplumsallaşması değil, ben öyle algılamıyorum, ama bu bir aldatmaca gibi geliyor bana, ama bir yandan da başka bir yerden baktığınız zaman insanların belki farklı anlamlarda bilinçlenmesi anlamına da geliyor, bu da bir çelişki gibi geliyor. Yani insanlar işçi sınıfından mı, yoksa burjuvazi mi, çünkü o tüketim şeyini de, insanların arasındaki o şeyi de kaldırıyor ortadan. Birdenbire herkesin evinde derin donduruculu buzdolapları olmaya başlıyor ve onu ortadan kaldıran bir şey var, yani o sınıf bilincini ortadan kaldırabilen bir sürü yapılanma var. Kaldırmazsa bir şey değil, ama görünürde öyle, bir yandan da insan hakları mücadelesi yapan, demokrasi mücadelesi yapan, çevre mücadelesi yapan, çocuklar için mücadele yapan, kadınlar için mücadele yapan farklılaşan bir şeyler ortaya çıkmaya başladı. Şimdi bu ikisinin birbirine katkısı mı olabilir, yoksa bu hakikaten o sınıfsal şeyin önündeki en büyük engellerden de bir tanesi midir acaba diye düşünüyorum, yani sadece karıştı.

Aydın Çubukçu - Dönem dönem Türkiye'de de -biz yaşadık bunları-kimi özel mücadele alanları, genel, sınıfsal mücadelenin sanki önüne geçmiş, onun yerini almış gibi görünebiliyor. Bir ara hatırlarsınız, kadın mücadelesi çok önemli bir yer tutmaya başladı ve feminist akım Türkiye'de çok güçlenirken bu neredeyse sınıf mücadelesinin yerini alabilecek açılımlar, etkiler göstermesine kendisini dayanak yaptı. İşte çok önemli bir dayağa hayır gösterisi yapıldı ve buna gecekondulu kadınlar katıldı. Bir anlamda Türkiye'de aydınlar çok yeni kavramlarla tartışmaya başladılar, bir etki yarattı, sonra bu dalga düştü. Aynı anda hatırlarsınız işte travestilerin kendine özgü çılgınlıkları önemli ölçüde gök kubbeyi kaplamıştı ve dikkat çekiyorlardı. Polis baskısının başlıca nesnesi durumundaydılar ve onların mücadelesi denilen bir şey ortaya çıkmıştı, bu da söndü. Bunlar ne bıraktı? Sel gider, kum kalır, nihayet bir şeyler bırakıyorlar gerçekten, yani sosyalist hareketin geneli üzerinde de, özel olarak kimi örgütlenmeler üzerinde de bu özel yükseliş dönemleri bazı etkiler yaratıyor. Sınıf mücadelesinin yerine alabileceğini düşünen teoriler de çıktı, battı onlarla beraber, ama sınıf mücadelesi kaldı, onlar gitti.